

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FØRSTE HALVBIND · 1919

Behag at læse Omslagets indvendige Sider!

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

Med Sorg har Bestyrelsen for Vejle Amts Aarbøger maattet indhente Generalforsamlingens Billigelse af, at Medlemsbidraget fra 1. Jan. 1920 forhøjes fra 2 til 3 Kroner. Med de nuværende Priser var Udgifterne til Vejle Amts Aarbøger kommen op paa ca. 1 Kr. 75 Øre pr. Aargang. Fra 1. Juli i Aar sker der atter en Forhøjelse, formentlig med ca. 25 pCt. Den gamle Pris var derfor aldeles uholdbar, om Foreningen skulde virke efter sit Formaal og opfylde sine Løfter.

Redaktionen udtaler sit Haab om, trods den lidt forhøjede Pris, ikke blot at beholde alle sine gamle Venner, men at vinde mange nye. Vejle Amts historiske Samfund, der i mange Aar stod højest i Medlemstal, er nu overfløjet af Hjørring Amts historiske Samfund, der har ca. 1300 Medlemmer, men dette Tal lader sig forhaabentlig indhente i det kommende Aar..

FRA MIN BARNDOMS BY

(Oustrup, Egtved Sogn).

DE GAMLES ERINDRINGER OG OPLEVELSER.

SAMLET VED

SØREN P. SØRENSEN, EGTVED.

I. Lidt Topografi.

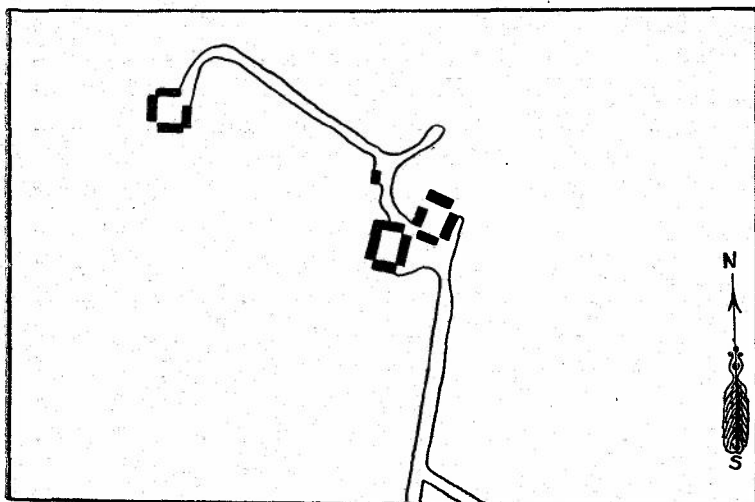
Oustrup By bestaar i vore Dage af tre Gaarde, der ligger i Retning fra Øst til Vest med omtrent lige stor indbyrdes Afstand. Den vestligste, der har Mtr. Nr. 1 a, og den midterste, der har Nr. 2 a, ligger endnu paa deres gamle Plads; den østligste Gaard, Nr. 3 a, laa, til midt i Halvtredserne i forrige Aarhundrede, tæt øst for den midterste Gaard, som et gammelt Kort over Byen fra Aaret 1786 udviser. Pladsen, hvor Gaarden har ligget, kaldes endnu: »æ Gammelgoer«; den Mark, hvorpaa Gaarden byggedes, kaldte man tidligere: »Brandsagre«.

Foruden de tre Gaarde har der tidligere ligget en fjerde Gaard i Byen, i Klynge med Nr. 2 og Nr. 3; den er bleven oplugt af de andre. Ejeren har maaske ikke kunnet klare sig, eller hvordan det nu er gaaet til, det er der ingen af de nulevende der kan huske, men Navnet paa en af Ejerne, formodentlig den sidste, er bleven bevaret, idet en Mark, der nu hører til den nordlige Udflyttergaard, bærer Navnet: »Søren Lauridsens Toft«, og en Mose, der nu er opdyrket, kaldtes: »Søren Lauridsens Mose«. Jorderne, der ligger syd for Vejen, der fra Byen gaar ud til Vejle Lande-

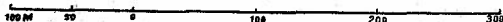
vej, siges at have hørt til denne Gaard, de hørte senere til Nr. 1, men er udparcellerede for mange Aar siden.

En gammel Kone, Johanne Jeppesdatter, der var født i den østligste Gaard i Aaret 1789, kunde huske, at de tre Gaarde i Fællesskab svarede Aftægt til de sidste Folk fra denne fjerde Gaard; det kan vel kaldes et Slags Andelsforetagende at have Aftægtsfolk i Fællesskab. Paa det før omtalte Kort ses endvidere et Hus, liggende der, hvor Vejen drejer fra til den nordlige Udflyttergaard, Huset er der ingen, der kan huske, men Haven eller Resterne af den, som man kaldte: »Stuer Ann's Kalgør«, nogle mener, at dette Hus er bleven opført som Aftægtshus for Folkene fra den nedlagte Gaard. Noget lignende har været brugt andre Steder, i en anden Landsby af Sognet delte to af Sønnerne deres Fødegaaard, og opførte saa et Aftægtshus til deres Forældre midt imellem Gaardene. Den gamle Bydam: »Lilledam«, er bleven opfyldt for en Del Aar siden, og Branddammen: »Damhul«, er omtrent tilgroet, Billedet af den gamle Landsby har skiftet Karakter.

En Mark, der nu hører til Gaarden Nr. 2, bærer Navnet: »Svinetøjringen«, det Navn stammer fra Fællesskabets Tid, den Tid, da det laa »Ager om Ager«, som de Gamle siger, Marken var da indhegnet med et højt Dige, tildels af Sten, og her græssede Byens Svin. Diget er forlængst jævnet, og Marken dyrket, ingen kan huske, at Byens Svin har staaet tøjrede her, men enkelte af de Gamle husker, at »Gaardsoen« stod tøjret ved Diger eller i Vejgrøfter, og hvor der ellers var godt Græs, Soen havde Klapp-træ paa, der var fastgjort til en Træklov om Halsen. De fleste Steder havde man kun en So, der fik et

Austrup Bye
Coldinghuus Amt

opmaalt 1786

Læg Grise i Foraaret; en af disse beholdt man til Tillægsdyr, og slagtede saa Soen i Efteraaret.

I Nærheden af »Svinetøjringen«, paa Blmd. M. Johnsens Mark, findes en Tomt, som kaldes »Statsborg«. Her skal der i gammel Tid have ligget en Borg, men ingen Sagn eller Overleveringer knytter sig til Stedet. Paa Pladsen, som nu dyrkes, er der i faa Meters Omkreds opgravet en Mængde Sten, uden at man dog har kunnet finde Resten af Grundvolde eller lignende, men Stedet er aldrig blevet sagkyndigt undersøgt. Lidt syd for denne Plads har Ejeren i det sidste Aarstid fundet flere Grave fra Oldtiden. Disse, der laa kun en Plovfure under Jordoverfladen, var stablede op af forbrændte Sten, omtrent i Form

som en Bikube, ca. 1 Meter i Tværmaal. Indvendig var Gravene fyldte med Aske og Rester af Trækul, der fandtes ingen Urner eller Redskaber af nogen Slags. I Nærheden af Gravene fandtes et Ildsted. Yderranden var sat af større Sten, og Mellemrummet var brolagt med smaa Sten i to Lag, det hele var opfyldt og omgivet af Aske og vidnede om lang Tids Brug. Fra denne Plads strækker der sig en lav Rygning vest paa over flere Ejendomme, begrænset mod Nord af en moseagtig Lavning; hele Strækningen er fuld af de saakaldte »Brandpletter«, ildskørnede Sten og Trækul, altsammen Rester af Oltidsfolkets Bopladser. Her er ogsaa fundet enkelte Flinteredskaber.

Højdedraget øst for Oustrup kaldes paa Generalstabens Kort »Skandsebakken«, men hvorfra dette Navn stammer, har jeg ikke kunnet faa oplyst. I Bølling findes en Bakke med samme Navn.

Sydvest for Byen ligger Bakken »Kirkehøj«. De Gamle fortæller, at her har ligget en Kirke; det er der dog vist ikke megen Sandsynlighed for. Det forholder sig vistnok hermed som med den saakaldte »Kirkemose« paa Vork Mark, den skal have faaet sit Navn af, at Kirkevejen til Egtved i tidligere Tid skal have gaaet der forbi. Der har maaske tidligere gaaet en Kirkesti forbi »Kirkehøj«, denne ligger lige i Retning efter Egtved Kirke, set fra Oustrup. Der har været Oldtidsgrave i Højen; der er fundet en Urne med Aske, under en flad Dæksten.

Vejen, der fra Byen gaar syd paa over »Raabjerg« og ad »Thyboforte« efter Egtved, kaldes »den gamle Kirkevej«, nu bruges den mest som Markvej, men den har tidligere været Kirkevej for Oustrup og den østlige Del af Vork. Paa det sidste Stykke (»Thyboforte«) faldt den sammen med Kirkevejen fra Refs-

gaard og den vestlige Del af Vork. Gamle Folk i Oustrup fortæller om en ældgammel Vej, der i sin Tid skal have gaaet gennem Byen. Der er ingen, der véd noget bestemt om, i hvilken Retning den har gaaet, men den har, i hvert Fald paa et Stykke, gaaet i Retning fra Nord til Syd. Den har sandsynligvis fulgt to gamle Hulveje mellem Bakkerne paa den nordlige Udflyttergaards Jorder. I min Barndomstid var der endnu svage Spor af Vejen der, men de er forlængst forsvundne, og paa Stedet staar nu en frodig Granplantage. Syd for Byen, har den, efter Sigende, fulgt »den gamle Kirkevej« et Stykke, og er derpaa bøjet fra denne i Retning efter Ballesgaard og St Roed i Bølling. Blmd. M. Johnsen har i et lille Stykke Hede fundet Spor af Vejbelægning, og paa en Mark i Nærheden af Ballesgaard har man for mange Aar siden, ved Nedlægning af en Rørledning, fundet en Stenkiste nede i Jorden.

Musæumsinspektør H. Kjær, der er født i Oustrup, har i sin Tid i »Vejle Amts Aarbøger« fortalt, at en nu forsvunden Kæmpehøj i Oustrup sandsynligvis havde sit Navn: »Bøllinghøj«, af, at Vejen til Bølling er gaaet forbi denne¹⁾. Der er som sagt ingen, der véd noget sikkert, Folk har hørt det af deres Forældre eller Bedsteforældre, men noget er der sikkert om det.

Folk havde ikke saa travlt i gammel Tid som nuomstunder, det kan man bl. a. se af de mange Bugtninger og Sving, som Vejene dengang slog, de mange Sving kommer dog vist for en Del af, at Vejene dengang mest fulgte Markskellene. Den nuværende Kirkevej fra Oustrup gaar vest ud af Byen, forbi den nu

¹⁾ Se H. Kjærs højst interessante Afhandling: »Mindesmærker og Fund fra forhistorisk Tid i Jerlev Herred«. »Vejle Amts Aarbøger«, 1912.

sløjfede Gravhøj: »Møllehøj« (egentlig »Møgelhøj«, den store Høj¹⁾). Der boede Bjergfolk i Højen, fortæller de Gamle. Naar nogen traf at sætte sig til Hvile paa den, kunde de høre, at man rumsterede dernede, skrabede i Gryder eller lignende. Højen er nu kørt hen i »Mølhøj Mose«, og Bjergfolkene har vel opsøgt sig en anden Boplads.

En Lavning lidt sydvest for »Mølhøj« kaldte man tidligere: »Videsdam« eller »Vedesdam«, det er sandsynligvis det gamle Ord »Vide«, »Vede« (Straf), vi her træffer, men hvorfor Lavningen har faaet Navnet er nu gaaet i Glemme, selve Navnet kendes kun af ældre Folk.

II. „Bysens Folk“ og deres daglige Liv.

Omkring ved Aaret 1800 bestod Oustrup kun af Gaardene i Byen og ingen Udflyttere, men omkring ved det nævnte Aar fraskiltes den første Parcel, den Gaard, der nu ejes af Chr. Sørensens Enke. Der fortælles, at det oprindelig var en Tvillinggaard, beboet af to Familier, der hver havde sit Stykke af Marken, om det passer, véd jeg ikke, men der har i hvert Fald hørt en saakaldt »Hyreejendom« til Gaarden, ligesom til flere af de andre Gaarde; disse Ejendomme er nu alle forsvundne og Jorderne er komne til Gaardene igen. Mtr. Nr. 1 er bleven til otte, Nr. 2 er bleven til fem og Nr. 3 ligeledes til fem Gaarde og mindre Ejendomme, de to sidstnævnte Gaarde med alle deres Udflyttere, har oprindelig været i to Familiers Eje, Jorderne var da heller ikke alle opdyrkede.

Paa en af de fraskilte Ejendomme plukkedes der for ca. 70 Aar siden Tækkelyng, og en Mark kaldes

¹⁾ »V. A. A.« 1914, S. 123.

endnu: »æ Hie«, en Mark nord for den østlige Gaard kaldte man: »æ Smaalyng«, men de sidste Lyng er forlængst forsvundne og Jorderne i god Kultur. En Parcel, fra Nr. 3, paa 12 Tdr. Land blev købt i Aaret 1854 for 525 Daler. Køberen opførte selv Bygningerne, smaa og fattige, nogle stærke Pæle blev gravede ned i Jorden, mellem Pælene blev lavet Fletninger af Ris, der saa blev klinet med Ler og tækkede med Lyng. Gaarden Mtr. Nr. 2 har været i den samme Families Eje gennem flere Slægtled. Den ejedes i Aaret 1787 af Mads Nielsen, han, der var født i Aaret 1751¹⁾, er den ældste af Slægten, nogen af de nulevende har hørt omtale. Fra Mads Nielsens Tid findes to smaa Mindesmærker i Gaarden, det er to Sten, ca. 1 Meter høje, den ene bærer Bogstaverne:

M N S
A O
1787,

den anden bærer kun Aarstallet: 1787, om dette Aars-
tal er tilfældigt valgt, eller det er til Minde om en
bestemt Begivenhed, er der ingen, der véd noget om.
Det var jo i Udskiftningens og Bondefrigørelsens Tid
(Oustrup blev netop udskiftet dette Aar²⁾), saa det er
ikke umuligt, at det er til Minde om noget i den
Retning. Stenene er fundne i en Stendynge, saa deres
oprindelige Plads kendes ikke, de er nu oprejste ved
Hjørnerne af den vestlige Længe.

Mads Nielsens Søn, Niels Madsen, der var født
1782, fik Fødegarden, hans Kone, Anna Jespers,
var en Datter af Gaardejer Jesper Jensen i Egtved
(hendes Fødegård, Mtr. Nr. 7 a, har ligeledes været
i Familiens Eje gennem flere Slægtled, den ejes for

¹⁾ Nogle af disse Aarstal har jeg, ved Pastor Madsens Velvilje, faaet fra Egtved Sogns Kirkebog. — ²⁾ »Vejle Amts Aarbøger« 1906, S. 108.

Tiden af H. V. Jensen). Niels Madsens Broder, Jeppe Madsen fik, omkring ved Aaret 1800, en Parcel af sin Fødegaard, det nuværende Mtr. Nr. 2 b, der for Tiden ejes af Kristian Rasmussen. Jeppe Madsens Kone hed Dorret Jeppes, efter hende, den første Kone paa Gaarden, bærer denne Navnet: »Dortheasminde«, et smukt Træk. Det gamle Bindingsværks Stuehus staar endnu, men bruges ikke mere som saadant. Kristian Rasmussens for faa Aar siden afdøde Hustru, Jakobine f. Iversen, var dekoreret med Medaillen for Druknendes Redning, hun havde en Vinter reddet to Dreng, der var faldne igennem Isen paa en Mergelgrav.

Det var i de trange Aar, under Statsbankerotten, at disse Mænd levede. Der skulde spares alle Steder, mange gik til Grunde, men der udvikledes ogsaa Karakterer. Niels Madsen var vistnok en temmelig dygtig Mand i sin Tid, han var saaledes Medlem af det første Sogneraad, det var ogsaa ham, der fik Vejen, der fra Byen gaar ud til Vejle Landevej, rettet ind i en lige Linie, før gik den ud og ind efter de højeste Steder. Der er ogsaa forskellige Træk, der tyder paa, at han var en konservativ Natur, han gik saaledes stadig i Knæbukser og med en rød strikket Hue. Der fortælles, at han en Gang kom ind i Stuen med en fremmed Mand, hans Døtre stod og var ved at stryge og sætte deres Hovedtøj op. »Saa piver di, o saa kruser di«, sagde Niels Madsen, og med disse Ord strøg han hele Stadsen paa Gulvet. Døtrene samlede skyndsomt Sagerne sammen og forsvandt ind i en anden Stue. I hans Tid tjente hans Kones Brodersøn, Jørgen Jensen fra Egtved, som Karl i Gaarden, hans Løn var 7 Daler, Lærred til en Skjorte og et Par jærnbelaede Træsko. Jørgen

Jensen blev senere Ejer af sin Kones Fødegaard paa Egtved Mark, det nuværende »Tagkærhus«. Noget af denne Gaards Mark skal, kort efter Kvægpestens Tid, være købt for en Ko.

I det næste Slægtled, i Aaret 1844, blev atter en Parcel fraskilt, denne Gang til Niels Madsens Datter, det er det nuværende Nr. 2 c. Gaarden blev bygget i Lyngen, kun en lille Del af Marken var opdyrket. Der fortælles meget morsomt, at før Gulvet blev lagt i Bryggerset, behøvede man blot at bukke sig ned og plukke en Haandfuld Lyng, naar man manglede en Karskruppe, sligt kan ogsaa have sine Lyssider.

I det følgende Slægtled, i Halvfjerdserne, blev to Parceller fraskilte, Nr. 2 d og Nr. 2 e (Jørgen Hansen og Jens Sørensen). Modergaarden og tre af de fraskilte Parceller er endnu i Slægtens Eje.

Øst for Gaarden staar en mægtig gammel Ask, der nu vistnok desværre har levet sin meste Tid. En gammel Mand fortæller, at naar Byens unge Folk om Sommeraftener var forsamlede under det gamle Træ, og forslog Tiden med Spøg og Munterhed, saa var der en af Karlene, der sad og fortalte de andre, at hvis han nogensinde blev en rig Mand, saa vilde han, naar han fik Bejlere til sine Døtre, stille den Betingelse, at Vedkommende først skulde skære det mægtige Træ om med sin Lommekniv. Gaarden var tidligere omgivet af en stor Have med mange Frugttræer og mange Bistader. Den gamle Tro, at naar Ejeren dør, saa følger Bierne efter, passede i hvert Fald her; da Niels Madsen døde, sygnede Bierne efterhaanden bort. Det var ogsaa en gammel Tale, at naar Folk var »halvt« om et Bistade, saa skulde det være en Mand og en Kvinde, ellers vilde Bierne ikke lykkes.

Det gamle Stuehus laa nordligst i Gaarden og var sammenbygget med Kostalden mod Øst. Det var et langt, lavt Bindingsværks Hus, med smaa, blyrandede Vinduer, disse blev dog senere erstattede af andre, mere tidssvarende, og de gamle Vinduer blev satte paa Loftet, til stor Fornøjelse for Drengene i Gaarden, der pillede Blyet ud til at støbe Kugler af. De svære Egebjælker laa et lille Stykke uden for Muren med Enderne. Disse Bjælker, der var 14 Tommer i Firkant, og saa lige som et Lys, sagdes at stamme fra den forlængst forsvundne Kirke i den sydlige Del af Ødsted Sogn (Yding Kirke¹). Ved Husets Nedbrydning, i Tredserne, blev Tømmeret solgt og senere lagt i et Stuehus paa Egtved Mark, men gik til Grunde ved Ejendommens Brand for faa Aar siden. »Jeg troede ikke, at saadanne Bjælker kunde brænde«, sagde Ejeren til mig, men det viste sig, at de kunde.

Huset var indrettet indvendig omtrent som de andre Stuehuse i Byen. Fra Gaarden kom man ind i en tre Fags Stue med Lergulv: »æ Uddestou«, her havde Øltønden, Dejgtruget og Kærnen sin Plads, under Bjælken hang en Række Mælkespande. Til venstre havde man ligeledes en tre Fags Stue: »æ Ændstou«, her stod Skabe og Halvkister. Til højere laa Dagligstuen, her stod det første Stueuhr, som fandtes i Byen, det var en Bornholmer, som vistnok blev anskaffet i Mads Nielsens Tid. En saadan Ting var den Gang noget af en Kostbarhed og gav Stof til megen Omtale. (Paa samme Maade gik det mange Aar senere, da den første Kornrensemaskine kom til Byen, denne anskaffedes i Nabogaarden). I Dagligstuen var der en aaben Skorsten, der i mange Aar udgjorde det for Kakkellovn, indtil en saadan anskaffedes. Man

¹) Landsbyen Yding blev ødelagt i Svenskekrigen.

kan forstaa, at der skulde fyres jævnt godt for at faa nogen Varme ud i Stuen. Det meste af Maden kogtes ogsaa her. I Mørkningen lagde Husmoderen et Par Skovfulde Tørvesmuld paa Ilden, som blussede op, lyste og varmede, saa sad Familien her om Ilden en Timestid, indtil Tranlampen blev tændt, denne hang i en Kæde over Bordet og bestod af en Metalskaal med en lille Tud, omtrent som i en Flødekande, hvori Vægen sad. Senere afløstes Tranlampen af Tællelyset. Man har vel nuomstunder ondt ved at forstaa, at Datidens Mennesker kunde arbejde om Aftenen ved den Belysning, men de to sidste Krigsvintre har vi jo mangfoldige Steder set noget lignende.

Bag Stuerne var der Kamre, Køkken og Bryggers. I Bryggerset stod, indmuret i Væggen, et mægtigt Salkar. Det bestod af en udhulet Træstamme, som den daværende Ejer af Gaarden, Niels Madsen, havde hentet i sin Svogers Skov syd for Hejlskovsø og kørt over denne en stræng Vinter. Det var et dristigt Vovestykke. Da de kørte fra Land, ned paa Isen, gav det et Brag over hele Søen. »Æ gammel Swaan«, der havde hjulpet med at læsse, kom med en temmelig kraftig Udtalelse om, at dette her gik aldrig i Verden godt, men det gik. Saltkarret gjorde Tjeneste saalænge det gamle Hus stod, og meget godt Sul har sikkert haft Plads i det. Naar man slagtede et Svin, blev det blot skilt ad paa langs og de hele Sider lagte i Saltkarret. Efter at det havde ligget i Lage en Tid blev det røget og derpaa hængt op i Kakkelovnskrogen, hvor Drengene saa morede sig med at gaa ind og lukke de store Flæskesider sammen om sig. Man havde ogsaa mange Steder en stor Tønde eller en gammel Halvkiste staaende paa Loftet, her kunde Flæsket ogsaa opbevares, tildækket med Malt eller

nedpakket i stift Rugtag. Af Faar slagtede man paa Gaardene en 7 a 8 Stykker, efter Familiens Størrelse. Til Julen bagte man en Tønde Rug, det var en stor Bægt, men Brødet skulde slaa til til Kyndelmisse.

I første Halvdel af forrige Aarhundrede ejedes Gaarden Nr. 1 i Oustrup af Anders Sørensen. Han var født i Knabberup ved Vejle og var kommen i Besiddelse af Gaarden ved Giftermaal med Plejedatteren Anne Hansdatter. Anders Sørensen var i mange Aar Oldemand i Byen, Bestillingen overtog han efter Niels Madsen. Her paa Eggen synes det som om den ældste Mand i Byen altid var Indehaver af den nævnte Bestilling; paa andre Egne skete det vistnok ved Valg. Oldemanden skulde varetage Byens Tarv, sørge for at Bekendtgørelser fra Øvrigheden eller Kommunen kom til Folks Kundskab o. s. v. Ved Anders Sørensens Død tilfaldt Bestillingen Naboen, Søren P. Christensen, Niels Madsens Svigersøn, som da blev den ældste Mand, men den tabte efterhaanden sin Betydning og faldt bort ved hans Død. Søren Christensen var født i en Tvillinggaard i Tørskind, Bredsted Sogn. Konerne i Gaarden var Søstre. Søren Christensens Fader, Christen Jensen, stammede fra Hopballe ved Vejle, det var i de vanskelige Aar, han blev Mand i Gaarden. Da han skulde udbetale sine Brødre deres Medgift var han »saa nær ude af det«, at han var paa Nippet til at sælge Gaarden for en Hest; men i sidste Øjeblik lykkedes det ham at rejse Pengene paa Randbøldal Fabrik. En af Sønerne i den anden Halvdel af Gaarden, Jørgen Olsen, blev senere Ejer af det hele. Ved sit Giftermaal med Forstanderinden for Højskolen, Frederikke Pio, flyttede han Gaarden om til Skolebygningen, der saa blev dennes Stuehus.

Sogneraadetsmedlem Peder Jepsen Hansen i Oustrup

har foræret mig nogle Optegnelser om sin Slægt, hvori han fortæller følgende: »I første Halvdel af forrige Aarhundrede ejedes Gaarden Nr. 3 i Oustrup af min Bedstemoders Broder, Peder Jepsen. Under Napoleonskrigene havde han været Soldat i flere Aar. Da han kom af Trøjen, blev han Ejer af sin Fødegård, »nu havde han en Tue, men manglede en Frue«. Det fortælles, at da han en Dag, sammen med nogle flere, var i Marken for at grave Kartofler op, kom Samtalen til at dreje sig herom. En tilstedeværende Kone fortalte da, at i Kongsted ved Fredericia boede en Mand, der hed Gert, han havde flere giftfærdige Døtre og endvidere raadede hun ham til at tage hende der hed Valborg, hun var nemlig den rareste. Samtalen har vel nærmest begyndt i Spøg, men den endte i Alvor; thi Dagen efter red Peder Jepsen til Kongsted, og fjorten Dage derefter var Valborg Kone i Gaarden. Peder Jepsen blev efterhaanden en velstaaende Mand, men levede sparsommeligt, som Eksempel herpaa kan nævnes, at fire af hans Sønner blev konfirmerede i den samme Frakke, den femte Søn skulde ogsaa have haft den paa, men den var da bleven for daarlig og han fik saa en ny. Sønnerne gik i Skole i hvidt Vadmestøj og med en rød strikket Hue. En Gang blev Faderen meget vred paa dem, fordi de nægtede at gaa i Kirke i Lærreds Bukser. Som man ser har der ogsaa den Gang været Brydninger mellem unge og gamle.

I Peder Jepsens Tid saedes det første Græsfrø paa Gaardens Marker. Pastor Knud Storm¹⁾, der kom meget ud i Sognet, især til Gilder, skal have udtalt, at P. Jepsen i Oustrup og Jens Borlev i Vork var to af Sognets dygtigste Landmænd.

¹⁾ Sognepræst i Egtved fra 1818—1842.

Mellem P. Jepsen og Naboen Niels Madsen herskede der et godt Forhold. En Gang da førstnævnte havde brækket et Ben og lang Tid laa i Sengen, kom Niels Madsen daglig og ledede Gaardens Drift. Min Bedstefader og Bestemoder (den tidligere omtalte Johanne Jeppesdatter) købte en Gaard i Kirsbøl, Lejrskov Sogn. Paa Gaarden havde de en Gæld paa 200 Daler, som P. Jepsen, tilligemed en anden, kautionerede for. Det var i de Aar, »da det var galt med Pengene«, de maatte gaa fra Gaarden og havde nær taget Broderen i Oustrup med, da den anden Kautionist slap uden om. De flyttede saa til Egtved og levede her til Mandens Død. Derefter boede Enken i et lille Hus paa Vork Mark, indtil P. Jepsen gav hende et Stykke Jord fra sin Gaard. Her opførte hun saa et Hus paa nogle faa Fag, Murene var af ubrændte Sten, og Huset blev tækket med Lyng. Efter hendes Død købtes Ejendommen af hendes Søn. Det er ganske mærkelige Ting, der kan fæstne sig i ens Erindring, denne Søn, Hans Dons Sørensen, har fortalt, at den første Gang, han saa en Lædergrime, var i hans Skoletid, i Fyrrerne, en Mand fra Hesselballe var da ridende til Vork for at fri og han havde en saadan paa sin Hest. Ejendommen, der nu er en af de bedste i Byen, ejes nu af Hans D. Sørensens Søn, Peder Jepsen Hansen, hans anden Søn er Højskoleforstander Broder Nissen Hansen i Vivild.

Paa samme Tid som Peder Jepsen og Niels Madsen ejede Gaardene i Oustrup, ejedes Gaarden Nr. 5 i Refsgaard af Bendt Storm. De to Byers Jorder grænser op til hinanden paa et længere Stykke, og der laa paa Refsgaard-Siden tillige flere mindre Ejendomme. Om Efteraaret gik det ikke saa nøje til med

Skellet, især for Faareflokkens Vedkommende, men det kunde dog drives for vidt fra begge Sider. Niels Madsen tog saaledes flere Gange Bendt Storms Faar ind, og dennes Sønner maatte saa hente dem i Oustrup. Det var de naturligvis kede af, da Niels Madsen ofte gav ondt af sig. Omsider blev Drengene saa durkdrevne, at de lærte hverandre, at de skulde give sig til at græde, naar de kom efter Faarene. Det var jo nogle falske Taarer, men de opnaaede, at Niels Madsen ynkedes over dem og lod dem faa Faarene. Det blev imidlertid ved at gaa omtrent i samme Skure, ogsaa efter at Svigersønnen, Søren Christensen, havde overtaget Gaarden, men han brugte en anden Metode, navnlig overfor Husmændene. Naar han manglede en Arbejdsmand i Høst, Slet eller ved Gødningskørsel, saa sendte han Bud efter en af Ejermændene, som saa maatte forrette en Dags Arbejde.

Bendt Storm flyttede Gaarden ud fra Byen, han solgte Marken, der laa omkring Gaarden, til sin Nabo og byggede saa paa Udlodden. Han skal ved denne Lejlighed have udtalt, at han solgte Skallen og beholdt Kærnen, men det viste sig senere, at det var snarere det modsatte han havde gjort. Bendt havde været Soldat i Aarhundredets Begyndelse og var med den danske Hærafdeling i Frankrig. Soldaterne blev den Gang ikke altid behandlede saa blidt, bl. a. blev Bendt en Gang tampet saaledes igennem af Ritmesteren, at denne blev ganske forpustet og kunde ikke mere. Bendt rejste sig imidlertid rolig op og sagde: »Ja, a ment jo da nok te æ Ritmæster et kund nend o slo mæ nowed i Dav.«

Noget som de Gamle tit taler om, er den tørre Sommer 1868. Hele Foraaret og Sommeren faldt der ingen Dug eller Regn. Høsten kom saa tidlig, at

Folk var færdige med det hele til Vorbasse Marked, en af de første Dage i August. I Almindelighed plejer man jo at begynde ved den Tid og sommetider knap nok det. Hvem der plejede at have Laden fuld til Mønningen, havde den ikke halvfuld til Bjælkerne. Den paafølgende Vinter kneb det for mange. Der fortælles, at Kreaturerne mange Steder fik deres første Foder i Stalden paa Juleaften. Kreaturerne kostede næsten intet. Kristen Ebbesen i Refsgaard købte to Føl i Oustrup, den ene til 12, den anden til 13 Daler. Han havde meget Enghø, og Føllene gik løse i Staldene om Vinteren og pillede Hø, baade fra Heste og Køer, de trivedes godt og blev et Par udmærkede Heste.

Om Vinteren blev Kreaturerne kun fodrede med Hø, og hvor man ingen Eng havde, kun Halm, maaske en enkelt Gang en Havrekærv. Gødningen bestod, navnlig for Ungkvæggets Vedkommende, kun i nogle tørre Knolde, som man enkelte Steder, bar ud i et Trug. Man har vel i Nutiden ondt ved at forstaa, at slikt kunde være Tilfældet i en velstaaende Bondegaard, men i Vintéren 1918 saa man jo mange Steder noget lignende. I April Maaned blev Kreaturerne i Reglen slaaede løse ud, en Dreng eller »Lillepigen« gik saa og passede dem, indtil de kom i Tøjr. Paa Gaardene i Oustrup havde de voksne Børn i Reglen et Faar eller to, hvoraf de selv havde Fortjenesten, Lam og Uld. Et Par Faar mere eller mindre havde ikke stort at sige, der var Faaregræsning nok, men naar den Tid kom, da Børnene selv skulde sætte Bo, var det en god Hjælp for dem.

En gammel Mand, der har tjent paa en af Gaardene i Oustrup, fortæller følgende Træk fra det daglige Liv: »Høstarbejdet blev ikke paabegyndt før Manden havde været ude at prøve, om Kornet var modent. Denne

Prøve foretog han paa den Maade, at han slog med sin Kasket ned i Kornet, hvis der saa faldt nogle Kærner i Kasketten, var Kornet tjenligt til at høstes, i modsat Fald blev det staaende, vi kunde saaledes ofte være i Arbejde paa flere Stykker samtidig, hvilket gav Anledning til ikke saa lidt Tidsspilde. Naar vi skulde køre ind, gik Mandens Moder Ager op og Ager ned og havde en Haand nede i hvert Neg, eller løftede paa det, og intet kom i Hus, førend hun erklærede, det for tjenligt. Man var den Gang mere bange for at tage det for tidligt end nu.

(»En ka nok si, do æ fraa æ Østerejn«, sagde Hans Andersen i Oustrup til en anden Mand, »faa do teje di Korn saa haste«). For hvert Læs Korn, som vi kom hjem i Gaarden med, kom den gamle Kone ud med en Snaps eller en Ølpunch. Naar vi kørte ind en hel Dag, og sommetider noget af Natten med, blev det til vel meget af det gode. Om Vintermorgener og -Aftener maatte vi aldrig have Lygte i Stalden eller paa vort Kammer. Der blev kun brugt Lygte, mens der malledes, og saa om Morgenens, naar Manden skulde »til Stads«, saa skulde vi tidlig op at fodre Hestene og maale nogle Tønder Korn op, som han skulde have med«.

En anden gammel Mand fortæller følgende fra det Aar, han tjente paa den østligste Gaard i Oustrup: »Vi havde et usædvanligt tidligt Foraar, og først i Marts Maaned begyndte vi at køre Mergel. Til dette Arbejde havde vi et Par stærke Stude, da Hestene ikke kunde undværes fra Markarbejdet. Den ene Stud var en stor, fed »Bels«, den anden var radmager, og i Førstningen vilde den ikke rigtig tage fat, men Manden, der læssede Mergelvognen, en Tysker, vidste Raad, han fyldte sin Hat med Kartofler og gik foran Studene op af Mergelgraven, og paa den Maade narrede vi

os igennem. Mergelen blev lagt ovenfor Graven i store Dynger og laa her, til vi fik Tid til at køre den paa Marken, i Reglen Brakjorden, med Hestene. Den omtalte Tysker læssede selv Vognen, mens Studene blev fodrede, samt Morgen og Aften gravede han løs, men han svedte rigtignok ogsaa saa det forsløg noget. Hver Formiddag kom Husbonden med et Stykke Brød og en halvanden Pægleflaske fuld af Brændevin til ham, det var i Reglen væk inden Middag, og det samme gentog sig om Eftermiddagen. Dette Arbejde blev vi ved med hele Foraaret, indtil Høsten, og igen en Tid om Efteraaret. Om Vinteren havde vi Karle ikke stort andet end »Ponneri«, en Husmand »tærskede i Tønde«, Dag ud og Dag ind, hele Vinteren igennem, desuden fodrede han Kreaturerne; det var efter hans eget Ønske. Til at rense i Stalden og vande Kreaturerne, havde vi en Dreng.«

Den lille Landsby laa afsides og fjærnt fra den store Verden, selv en lille Verden for sig, hvor man var optaget af smaa og dagligdags Oplevelser.

III. Arvegods.

Gaardejer Anton Nielsen, Vester Nebel Mark, der er en Dattersøn af Peder Jepsen og Voldborg Gerthsdatter, og selv har ejet en Parcel af den gamle Slægtsgaard i Oustrup, gemmer adskillige Minder om sin Slægt, bl. a. tre gamle Testimonier. Det er med en ejendommelig Følelse, man gennemlæser disse hensmuldrende Mindeblade. Det er som en, forlængst forstummet, maaske lidt salvelsesfuld Røst, toner een i Møde.

De to ældste Testimonier fra Aarene 1786 og 1829 er til Minde om to afdøde Slægtninge af Voldborg Gerthsdatter, i Bredstrup Sogn. Voldborgs eget Testi-

monium, forfattet af daværende Lærer Dahm i Egtved, gengives her, med Ejerens Tilladelse.¹⁾

Personalia.

Ligesom Foraaret er lignet ved Barndommen, saaledes er ogsaa Alderdommen lignet ved Vinteren, kaster man et flygtigt Blik paa den svage Alderdom, da vil det forekomme enhver, at denne er tom og glædesløs, og at den Gamle maatte ønske sig fritaget for denne Tid, da det brøstfældige Legeme har tabt sin Ungdomskraft. Dog saaledes er det ikke, Erfaringen er den Prøvesten, som har lutret Sjælen, og Erindringen om et velført Liv skjænker Aanden de Glæder og det Evighedens Haab, som Intet kan berøve den; og derfor er det, at en hæderlig Alderdom er en rig Kilde for den Alderstegne til selv i Livets Vinter at føle Tilfredshed og Glæde. Se vi saaledes hen til vor afdøde Medsøster, da kan enhver, som kjendte hende, baade i Sorg og Glæde, ogsaa deraf se, at det, som udgjør Menneskets sande Lykke, har været hendes Stræben og hendes Lod. Af Skjæbnen blev hun begavet med jordiske Goder og en herlig Børneflokk, der kjærlig lønnede hendes Omsorg og stedse søgte at forsøde den gamle hendes Dage, og nu tilsidst i hendes Sygdom vare de som med barnlig Kjærlighed søgte at lindre den sidste haarde Kamp, derfor kunde hun nu i den højere Alder siges at have sande Glæder, hendes Livsaften var ingen kold Vinterdag. Hvad vor hensovede Søsters Livsbane iøvrigt angaar, da er hun født i Kongsted i Bredstrup Sogn 1793 d. 12te Decbr. af Gaardmand Geerth Jørgensen og Hustru Mette Jensen, og kort efter ved Daaben og kaldet Woldborg Geerthsdatter, efter en kristelig Op-

¹⁾ I Testimoniet er brugt Originalens Retskrivning.

dragelse blev hun konfirmeret i Bredstrup Kirke i Aaret 1807, i sit 22de Aar blev hun gift med Ungkarl og Gaardejer Peder Jepsen i Oustrup, i hvilket Ægteskab hun blev med 7 Sønner og 2 Døtre, hvoraf 2 Sønner og 1 Datter modtage hende i Evigheden. For 13 Aar siden havde hun den store Sorg at miste sin elskede Mand og Forsørger for sig og sine Børn, og har siden den Tid levet et stille og gudhengivent Liv. For længere Tid siden kastedes hun paa et haardt Sygeleje, der den 5te Januar d. Aa. endte hendes Dage i en Alder af 65 Aar for igjen at forene sig med den længst forudgangne og dybt savnede Ægtefælle.

Fred være med hendes Støv.

— —

Naar der skulde bydes til Begravelse, havde Byde-
manden, ligesom til Bryllup, et Bydebrev, hvorpaa
Indbydelsen stod skrevet. Et Bydebrev til en Begravelse,
der ligeledes var forfattet af Lærer Dahm i Egtved,
huskes endnu, det begyndte saaledes: Da det har be-
haget den alvise Gud at hjemkalde vor kjære Datter
o. s. v.

Endelig ejer Anton Nielsen et Minde af en helt anden
Slags. Det er et Takkebrev for et Bindegilde, der lyder
saaledes:

Fremsendt til
hæderlig og agtværdig Ung Pige
Maren Pedersen
i Vork til Taknemlighed for hendes
Bindegilde den 22de Februar 1851.

Et velment Ønske!!
Gid at din Gud vil dig ledsage
Med Blomsterkrandser paa din Vej,
Gid du maa nyde Lykkens Goder,
Og den dig elsker glem du ej,

Gid du maa leve hver en Dag
 Med Hjærtens Fryd og Velbehag,
 Ja, gid du og om mange Aar
 Maa skues udi glade Kaar.

Fremsendt af
 Karen Marie Jensen og
 Kirsten Margrete Jensen.

Brevet, der sidder i Glas og Ramme, er præntet og omgivet af en malet Blomsterkrands. Maren Pedersen var Peder Jepsens og Voldborgs Svigerdatter.

Mads Johnsen i Oustrup ejer et Sølvbæger, et gammelt Arvestykke, fuld af Navne og Aarstal, der har gaaet fra Haand til Haand, og fra Mund til Mund, ved Gilder i Slægten i ca. 200 Aar. Bægeret er blevet brugt flittigt, der er slidt Hul i Bunden ved at skubbe det langs ad Bordene. Paa dets Side staar følgende:

Langs Bægerets Rand læses følgende Navne og Aarstal, der ere føjede til eftersom Bægeret har skiftet Ejer:

N M S.

J M S. A Mr. N S

1853.

M J. S 1879.

De to første Navne, J. A. S. Raun og A. J. D., har jeg forgæves søgt Oplysninger om. A. E. Møller, Anders

Eliassen Møller, ejede omkring ved Midten af det attende Aarhundrede Gaarden Mtr. Nr. 5, det nuværende Nr. 7, i Egtved. Anders Eliassen har sandsynligvis faaet Bægeret til sit Bryllup 1726. Hans Ungdomstid falder under Kong Frederik d. Fjerdes Regering, da blev Skolen i Egtved opført, ved dette Arbejde har han temmelig sikkert hjulpet. Da han nogle Aar efter blev Gaardmand i Byen, blev han Nabo til Skolen. Der gemmes endnu i Familien en smuk gammel Kaarde med Messing Haandtag og Parerplade, der har tilhørt ham, og der siges, at han »var noget«, men hvad det var, maaske en Slags Embedsmand, er nu gaaet i Glemme. I Aaret 1765¹⁾ afstod Anders Eliassen Gaarden til sin Søn og Svigersøn. Denne, Jens Nielsen, blev senere Eneejer af den. Bægeret er gaaet i Arv til Jens Nielsens Barnebarn, Ane Jespersdatter, der var gift med Niels Madsen i Oustrup, N. M. S. er Forbogstaverne til hans Navn. Ved Niels Madsens Død arvedes Bægeret af hans Svigersøn og Datter, John Madsen og Ane Marence Nielsen, der igen, i Aaret 1879, forærede det til Sønnen, Mads Johnsen, den nuværende Ejer af det.

Det er smukt og glædeligt, naar gammelt Arvegods holdes i Ære, der er, desværre, gaaet alt for meget af den Slags til Grunde.

Der findes i Egtved Kirke et smukt Minde fra Oustrup, det er de to, eller da i hvert Fald den ene, af de svære Messinglysestager, der staar paa Alteret. Stagerne er ganske ens, men kun den ene bærer Inskription, denne lyder saaledes:

DENNE • LYSESTAG • HAR • SØREN •
 CLEMMENSEN • OG • GERTRVD •
 KNVDS DATTER • I • OVSTRVP •
 GIFVET • TIL • EGTO • KIRCKE •

¹⁾ Se P. Eliassens udmærkede Afhandling: »Fra Egtved og Ødsted Sogne-Vejle Amts Aarbøger 1916, S. 178.

Der findes ingen Aarstal paa Stagerne, men en Mand fra Nationalmusæet har udtalt til mig, at de stammer fra første Halvdel af det syttende Aarhundrede (Kr. 4.s Tid). Stagerne er formodentlig, ligesom Lysekronerne, skænket Kirken til Minde om en afdød Slægtning. Søren Clemmensen og Gertrud Knudsdatter er forlængst glemte i Oustrup. — —

— — — —
Værn om dine Minder, lyt til deres Røst. — —

— — — —
At Fædrenes Minde
sit Tempel kan finde
i Barnets Bryst.

NOGET MERE OM C. A. THYREGOD

AF

EVALD TANG KRISTENSEN.

Det Aar, da C. A. Thyregod holdt Sølvbryllup, nemlig 1877 den 4. Juni, blev der lige før Festen i Ugebladet »Husvennen«, som udgaves af N. C. Rom, skrevet en meget smuk Livsskildring af ham, under Mærket —n. Den staar at læse i Bladets Nr. 36. Artiklen blev naturligvis skreven i den Anledning, og jeg kan i mange Maader give den min Tilslutning, saa hvis nogen af mine Læsere kan overkomme at faa fat i den, vil jeg bede ham eller hende om at læse den igjennem med den Velvilje, som den virkelig kan gjøre Fordring paa. Men i enkelte Punkter vil jeg dog tage Afstand fra, hvad —n skriver. Han siger saaledes: »Vel havde han (Th.) i sin tidlige Ungdom skrevet adskillige Smaadigte, men han havde intet Maal haft med disse...« Fremdeles: »Først da han naaede op i Fyrerne, fik han Øjnene op for Digtekunstens Herligheder og blev sig sit Maal som Folkedigter bevidst, og da begyndte han med ægte jysk Ihærdighed at arbejde paa sin æsthetiske Uddannelse og at forberede sin Digtergjerning ved at gjøre sig fortrolig med Almuens Tænke- og Handlemaade...«

— — Disse Sætninger kan jeg ikke sige Ja til.

Allerede inden Th. blev Soldat, altsaa som ganske

ung, havde han jo i det ret bekendte Digt med Titel »Vesteregnens Hede« saa at sige proklameret sig som »Vesteregnens Skjald«. Det blev trykt i Vejle Amts Avis 1845 Nr. 62, og sidste Vers lyder saadan:

»Jeg lader andte kvæde
 om hvilken Egn de vil,
 men Vesteregnens Hede
 den holder jeg mig til,
 der jeg til Lyset kaldtes
 i lyngomkrandste Dal
 og af Naturen valgtes
 til Vesteregnens Skjald.«

Man kan da virkelig ikke sige andet, end at han allerede da havde sat sig et Maal. Almuens Tænke- og Handlemaade var han fra Barnsben fortrolig med, saa den behøvede han virkelig ikke at sætte sig ind i. Vel var han selvfølgelig den Gang ikke i nogen Maade et udviklet Menneske og havde endnu ikke den Modenhed, der udfordredes for at kunne løse en saadan Opgave ordentlig, ikke heller havde han faaet samlet det Materiale, der absolut maatte have og tages i Brug, men at han allerede da havde sat sig en Opgave, som han skulde modnes til, det synes mig utvivlsomt. Redaktionen af Vejle Amts Avis skriver ogsaa som en Indledning til Digtet:

»Iblandt alle de [Vers], Anmelderen ved sin særegne Stilling har haft Lejlighed til at læse, har dog ingen i den Grad behaget ham som de, en Bondekarl ved Navn Christen Andersen har digtet. Det er ingen matte med kjendelig Møje sammenføjede Kompositioner, men friske livlige Skildringer, der ikke mangle Skjønhed, og som man straks mærker er udsprungne af et virkelig poetisk Gemyt.«

Det lille kjønne Digt, som Th. lod indrykke i Avisen efter at være indkaldt som Soldat, lige før han skulde rejse til Kjøbenhavn, kan jeg ikke nægte mig Fornøjelsen helt ud at tage med her:

Afsked og Tak.

»Farvel du By i Blomsterdal,
 hvor mellem grønne Skove
 som i en løvomkrandsset Sal
 sig bølger Fjordens Vove,
 hvor ved den blomsterklædte Kyst
 sig gyngne Snekkerne med Lyst
 og hæve egepantsret Bryst
 op over klare Vove.

Farvel du By i Blomstervang,
 hvor Roser staar i Klynger,
 hvor Lærken smukt sin Jubelsang
 i Vaarens Morgen synger,
 hvor Venlighed i Hallen boer,
 og ranke Bøg paa Bjærget groer,
 og Strømmen sig blandt Blomster snoer
 og Byen rundt omslynger.

Farvel du By, hvor først jeg saa,
 at selv i Rigdoms Sale
 kan Armods Sønner Yndest faa
 og Kunsten selv omtale,
 og Venskab aabned mig sin Favn
 og kaldte mig med Digternavn,
 nu rejser jeg til Kjøbenhavn
 hen over Bølger svale.

Farvel, hver ædel Mæcenat,
 som mild mig rakte Haanden

med Hjælp, saa snart de mærkte, at
 jeg søgte Lys for Aanden,
 og nu jeg snart fra Sjølund's Strand
 skal takke hver en ædel Mand,
 som i mit elskte Fødeland
 mig hjælpsom rakte Haanden.

Christen Andersen,
 Soldat ved 6te Infanteri-Bataillon.

Se, det var en smuk og varm Hyldest til *Vejle By*,
 og det kan ikke nægtes, at der er Sving og Poesi i
 disse Vers.

Men saa godt som alle Th.s Poesier fra Ungdoms-
 tiden er gaaede tabt. Jeg har dog her liggende for
 mig en trykt Sang fra 1850 med Titel: Kløverbladet
 fra Norge (Rye, Schleppegrell, Helgesen), der begynder
 saadan:

»Sønner trende af Norges Fjeld,
 Trillingstrømning fra Kraftens Væld,
 Piller stærke i Danmarks Hus,
 mandigt stod I mod Stormens Sus. —«

og maaske der kan findes en Del mere hist og her
 fra de yngre Aar liggende hengjemt.

Det er dog blot Vers, men prosaiske Frembringel-
 ser finder man endnu ikke Spor af hos ham. Der
 skulde først indsamles Stof til saadanne, og denne Ind-
 samling har Th. allerede ret tidlig begyndt med. Jeg
 vil her anføre som noget, der er aldeles overbevisende
 for mig, at Stoffet til flere af hans smukkeste For-
 tællinger absolut maa være lagt til Rette, allerede
 mens han var Lærer i *Tulstrup*.

Han maa ej alene have set sig godt om der ude,
 men og hørt godt efter, hvad Folk fortalte om de

Ting, der særlig kunde interessere ham. Jeg skal her blot nævne Titelen paa et Par af hans Fortællinger og sige, at Skuepladsen for dem netop hører den Egn til, samt at Naturen og Folkelivet der ude, som det forhen var, er aftegnet saa godt og lødigt og med saa tro en Baggrund, at saadanne Skildringer, der absolut er Førstehaands-Arbejder, ikke kunde tages, uden at man ved Selvsyn og god Iagttagelses-Evne havde gjort Optegnelser dertil saa at sige paa Stedet. Man bedes blot læse:

*En Kjeltringpiges Liv og Levnet. Røverne ved Munk-
linde. Dukaten.*

Disse Historier og en Del flere kan let overbevise én om, at Th. har faaet lært at kjende den Egn, hvori han boede, endogsaa temmelig godt, naar der tages Hensyn til, at han boede der saa kort.

Men at han ikke saadan lige straks kom frem for Offentligheden med, hvad han sad inde med og mulig havde begyndt med at faa optegnet, havde den Gang sine gode Grunde. Det var i de Tider ikke saa let at være Forfatter og særlig da, naar man boede herovre i Jylland og ikke havde gode Fortalere i Kjøbenhavn. Klikevæsen har der vist altid været derovre i Hovedstaden, og det viste sig den Gang endog i temmelig høj Grad. Hvad *Blicher* maatte døje med at faa sine Digte og Noveller trykt, véd vi jo alle, og de samme Tilstande herskede endog længe efter hans Tid. Naar den unge Forfatter oven i Kjøbet var Skolelærer, var der absolut intet for ham at stille op. Vi har jo saa tit hørt Kjøbenhavnerne og de ledende Aander derinde med en vis Foragt tale om Skolelærer-Literaturen, ja, man vilde i saare lang Tid slet ikke høre Tale om at optage Th. i Kredsen af vore mere fremragende Forfattere.

Thyregod maatte endog gaa ind paa at lade sine første »Historier og Sagn« trykke som Føljeton til »Jyllandsposten«, der udgaves i Aarhus af *Reinhold Jensen*. Der blev saa taget Aftryk i Bogform af det, Th. paa den Maade fik frem, saa det kunde indbindes, og paa den Maade udkom 5 smaa Hæfter i 1863 og 1864.

Jeg skal her tillade mig at nævne et ret oplysende Exempel i samme Retning. Maleren i *Søvind*, *R. K. Lassen*, der ogsaa gav sig af med at skrive Historier, og hvis Evner til Dels gik i samme Retning som Thyregods, fik, saa vidt jeg véd, aldrig mere særskilt trykt end en lille bitte Julefortælling, der udkom i Bogform, alt det øvrige, han skrev, og som blev trykt, kom som Føljetoner til Vejle Amts Folkeblad og et Par andre Aviser eller optoges i nogle illustrerede Ugeblade. Han var en meget skrivende Forfatter og fik ikke saa nær alle sine Arbejder trykt. Han har efterladt sig adskillige endnu utrykte Noveller, og jeg maa sige, at han virkelig har skrevet en hel Del meget gode Ting. Om de just ikke saadan i et og alt kan maale sig med Thyregods, er de dog altid meget læseværdige og har i sin Tid gjort ikke saa liden Opsigt, særlig blandt Almuesfolk. Hans kjønne Historie: *Billedhuggerens Datter eller den gamle Kirke i Horsens* kan endnu mindes af mange, og *Jørgen Svendsen og hans Familie* viser en rigtig god Forstaaelse af Almuesfolks Liv og Færden. Disse og en Del flere Historier fik samme Vilkaar som Th.s første, idet der toges Aftryk af Føljetonerne, saa de kunde indbindes. Da jeg i 1869 læste en Fortælling af ham i »Nordisk Billed-Magazin«: *At være beredt*, og følte' mig meget tiltalt deraf, har jeg senere flere flere Gange tænkt paa at opfriske Mindet om ham, saa meget mere, som der intet Steds, saa vidt jeg véd

findes en fyldig Levnetstegning af denne Mand. Ikke en Gang i »Erslevs Forfatter-Lexikon« findes der Efterretninger om ham, og man kan altsaa med Sandhed sige, at han nu er helt forglemt. Han har altsaa ikke kunnet gjøre sig gjældende som Forfatter, er ikke en Gang noget Sted bleven hædrende omtalt, hvad han efter min Mening virkelig havde fortjent. Maaske jeg dog en Gang kan naa at opfriske hans Minde.

Men nu tilbage til Thyregod.

Der ude i *Tulstrup* var han kun i tre Aar, og man skulde mene, at han i den korte Tid næppe nok kunde være bleven fortrolig eller kjendt med Befolkningen i det meget vidtstrakte Skoledistrikt, og dog har han været forbavsende virksom baade med at se og høre, det vidner hans Fortællinger tydelig om. Da jeg i sin Tid boede i Nabsognet og tit kom derover baade til den ene og den anden Side af Sognet, fik jeg det ogsaa helt godt at kjende og kan da vidne, at hans Opfattelse af Natur og Folkeliv baade er sund og god. Men jeg vil dog her anføre en lille Ting, som har forekommet mig lidt uforklarlig. Jeg har ikke helt kunnet forstaa, at han ikke fik skrevet en eneste gammel Vise op eller et rigtig gammelt Æventyr. Han boede lige der i Bindestueegnens Midtpunkt og havde den rigeste Lejlighed til at gjøre Optegnelser af sligt. Netop i den Tid var disse gamle Sager endnu ret levende paa Folkemunde, og *Ikast Sogn* var endog meget rigt paa gamle Folkeoverleveringer, hvilket jeg jo har haft tilstrækkelig Sikkerhed for at kunne erfare, da jeg netop der har gjort en meget rig Høst.

Men til Th.s Undskyldning maa dog tjene — hvad ikke maa oversees — at han var en ung Mand, der sagtens den Gang ikke havde faaet Øjet op for slige

Sagers Betydning og for, hvor vigtigt det var at faa dem optegnet. Dernæst maa betænkes, at han opholdt sig for kort paa Stedet og jo ikke kunde faa alt samlet med.

Jeg hebrejdede ham en Gang helt spagfærdig, at han derude ikke havde gjort Optegnelser af sligt, ja, sagtens ikke en Gang havde lagt Mærke til den overvættens store Rigdom, denne Egn havde af Folkeminder. Dertil svarede han lidt undvigende og kom frem med den Paastand — maaske dog lidt spøgende — at vi her i Jylland ikke havde gode hjemmehørende Æventyr, de stammede alle fra de »Grimmske Æventyr«, indvandrede fra *Tyskland*. Jeg overbeviste ham dog om det modsatte, og senere fik jeg ham til baade skriftlig og mundtlig at meddele mig en hel Del Sagn og Ordsprog, som jeg senere har offentliggjort. Det allermeste deraf havde han dog som Barndomsminder fra *Tyregod* og *Brande*, og et Par Skjæmteviser fra samme Egn fik jeg ham ogsaa til at optegne mig.

Jeg har jo kjendt ham ret godt personlig og besøgte ham tit, mens han boede i *Ans*, ligesom han ogsaa besøgte mig i *Faarup*. Jeg var med til det ovenfor omtalte Sølvbryllup i 1877 og skrev et Par Smaa-sange i den Anledning, der da ogsaa blev sungne. Fremdeles var jeg til Stede ved den Afskedsfest, der blev gjort for ham af Venner og Bekjendte, da han havde taget sin Afsked og flyttede bort fra Egnen. Ved samme Lejlighed anmodede Festkomiteen mig om at holde Festtalen, og jeg nævner just dette for at begrunde, at mit Kjendskab til denne Mand og Forstaaelsen af hans Virksomhed just ikke var saa helt ringe.

De Egne, hvor han særlig gjorde sine Iagttagelser og ligesom lagde Baggrunden for sine Noveller eller

Historier — hvad man nu vil kalde dem — falder naturligt i tre Hold, nemlig:

1. *Barndoms-Eggen i Tyregod, Brande og Tørring.* De Indtryk, han der havde faaet, kommer han idelig tilbage til. Om han end tit ændrer Stednavne og Personnavne — og det har han gjort snart vel ofte efter mit Tykke — saa kan man ret vel kjende Livet i de store Hedestrøg og hvad han der har set og hørt igjennem de mange Omskrivninger i en stor Del af hans Historier. Lad mig blot her nævne saadanne Historier som

Claus Ulv.

Knud Korporal.

Et Broderpar.

Junker Jesper og hans Fjende.

Man er virkelig her fuldstændig klar over, at Skuepladsen er den store Hede, hvor han selv som Barn havde færdedes Dag ud og Dag ind.

Brande og Ejstrup og Tørring og Øster-Nykirke hører alle den Egn til. At *Ikast Kirke* med dens Indskrift paa Kirkemuren ogsaa er kommen med i »Claus Ulv« viser jo, at han selv har læst den, da han var i *Tulstrup*. Den rørende lille Historie om *Inger*, der er den eneste, Th. har skrevet paa jysk Bondemaal, er tydelig nok ogsaa henlagt til disse Egne, og man maa hvert Øjeblik udbryde: De er beskrevne saa godt, at de staar lyslevende for os.

2. Th.s andet Virkefelt, hvorfra han ogsaa samlede Emner til sine Historier, er den Egn, hvor han tilbragte sin første Manddomstid, nemlig *Ikast*, men den har jeg jo allerede omtalt. Den var kun af kort Varighed, men havde vist større Betydning, end man næsten skulde tro, da hans Hustru netop var fra den Egn.

3. Den tredje Virkekreds, der omfattede Mandens egentlige Manddomstid, strakte sig saa over al den Tid, han kom til at bo i *Grønbæk Sogn* og overhovedet her i Jylland. Det Stof han da indsamlede netop fra den Egn, har han nedlagt i en Række gode Historier, hvoraf jeg her blot vil fremhæve:

Jakob Formyre.

Ad vildsomme Veje.

Da jeg i sin Tid var Lærer og Kirkesanger i *Brandstrup*, sagde man tit om mig, at jeg var Degn til *Faldbjærg Kirke*. Brandstrup er netop det gamle Faldbjærg Sogn, og Th. fortæller i sidst nævnte Historie, hvorledes Faldbjærg Kirke blev stukken i Brand over Magister *Thomas Hjerm* og Ridder *Frands Daaes* Datter, som var flygtede dertil og havde søgt Skjul i Kirkens Gravkammer. Dette er dog vist næppe historisk rigtigt, hvad man kan læse sig til i Saml. t. jysk Hist. og Top., 4de Bind, S. 11. Men at Kirken havde ligget der og netop i mit Skoledistrikt, er rigtigt nok, da jeg endnu tydelig kan mindes som Dreng at have set baade Kirkegaarden med Gravtuer og Dige omkring og Grundsten af Kirkeruinen.

Historien *Trolddom* hører hjemme i hans Barndoms-egn. Her fortæller Th. om sig selv som Hyrdedreng i *Hallundbæk* og beretter, at hans Medtjener *Jørgen* kom til at bo i *Smidstrup, Gadbjærg Sogn*. Her var det netop, at *Jens Kusk* kom til at bo, og Sagen ser ud til at være helt troværdig, men en og anden Omstændighed samt Navnene er dog ændret, det vilde Th. nu meget gjerne gjøre.

At Hjemstederne for Historierne ogsaa kan findes i andre Egne, kan man nok forstaa, da Th. i sine yngre Aar kom en Del omkring og ved sin Virksomhed kom i Forbindelse med mange Mennesker, der

gav ham mange gode Vink og Oplysninger. Men da jeg lærte ham at kjende, var han allerede hen ad Aarene og kom kun meget sjælden ud. Han samlede da ikke nye Indtryk eller nyt Stof, men levede paa, hvad han i sine yngre Aar havde faaet.

Jeg spurgte ham en Gang, om Emnerne ikke nu begyndte at slippe op for ham, men dertil svarede han et bestemt Nej. Det samme Spørgsmaal havde jeg gjort *Knud Skytte (Jakob Nielsen)*, og han havde beklaget sig over, at han nu næsten ikke havde mere at skrive om, da Stoffet var brugt. Altsaa havde Th. stadig Forraad at tage af og maa have lagt det til Rette i en forholdsvis ung Alder, saa han kunde tage af det, naar Tiden kom til at gjøre det frugtbringende. Tiden var jo ogsaa nu kommen for ham til at skrive, nemlig i Tredserne og Halvfjerdsene, for da var Th. en meget søgt og skattet Forfatter, som man gjerne vilde have Bidrag fra til Tidsskrifter og Almanakker, og man finder da hans Navn mange forskellige Steder paa Tryk i den Tid.

At der nu i en Aarrække har været noget stille om hans Navn, kan man egentlig ikke undre sig saa meget over, naar man betænker, hvilke literære Strømninger der i den senere Tid er gaaede hen over Landet. Men den Tid skal nok komme igjen, derom er jeg overbevist, da Thyregods Fortællinger atter vil blive højt skattede og ivrig læste, og de fortjener det, da det er en god og sund Læsning, og der er noget forædlende ved at læse disse Almueskildringer, fordi de hverken er overspændte eller uvirkelige og passer godt til den Tidsperiode, han levede i. Om end de nu synes at være noget forældede og maaske derfor halvt glemte i vor forjagede Tid, saa vil Forfatteren af dem nok igjen komme til den Ret, han kun

saa halvvejs havde tiltvunget sig, da jeg lærte ham at kjende.

Th. naaede dog at faa en hel Del af sine spredte Fortællinger samlede og udgivne i samlede Bind. Jeg skal nævne Titlerne paa de fleste af dem:

Historier og Sagn. 5 Hæfter. 1863. 1864.

Historier og Sagn. 1864. (Heri findes Historien »En Strømpehandler«).

Blandt Bønder. 4 Bind. 1870.

Blandt Bønder. Ny Række. 5 Bind. 1871.

Fra Herregaard og Landsby. 2 Bind. 1874 og 75.

Skildringer af det virkelige Liv. 1875.

Fra afsides Egne. 2 Bind. 1877.

Illustrerede Fortællinger. 1879.

Godtfolk og Kjæltringer. 1880.

Vildtvøxende Skikkelser. 1882.

Mosgroede Minder. 2 Bind. 1883 og 84.

Historier og Sagn. 2 Bind. 1886 og 87.

I den Række Julebøger, der i flere Aar udkom som en-Slags Tillægsbøger til Bladet »Husvennen«, finder vi stadig en længere Fortælling af Th. Ligeledes i den Almanak, som han begyndte at udgive først under eget Navn og siden i Fællig med N. C. Rom. I mange illustrerede Ugeblade træffer vi jævnlig hans Navn i en hel Aarrække. Saaledes først og fremmest i »Husvennen«, men ogsaa i »Børnevennen«, udg. af *Johannes Holst*, i »Nordisk Billed-Magazin«, i »Illustreret Folkeblad«, »Aftenlæsning« o. s. v. Han udgav ogsaa en lille Danmarkshistorie paa Vers: *En Vise om Danmarks Konger* 1863, en Sangbog, en Skriftlæsningsbog, en lille Lov-bog sammen med andre Lærere, og en hel Del Bidrag til Skoleblade samt en Redegjørelse for Almueskolelærernes Kaar i et lille Skrift med Titel: »Til Belysning af Lærerstandens Vilkaar«, hvilket bidrog saare

meget til, at Standen i økonomisk Henseende blev bedre stillet, da Skriftet gjorde megen Opsigt. Han havde af egen Erfaring faaet at vide, hvor Skoen trykkede, og kunde tale med Vægt om Sagerne.

Ved »Udvalget for Folkeoplysningens Fremme« udgav han en Række Skildringer fra det virkelige Liv, der alle var grundede paa virkelige Forhold. Der var vistnok 25 i alt. I de Bøger, han fik udgivet, er der vel samlet en 150 Fortællinger, men han har sikkert skrevet over 300, og det kunde være ret ønskeligt at se en samlet Fortegnelse over alle disse literære Frembringelser. Jeg har en Gang offentlig fremsat det rare ved at faa et godt Udvalg af alle disse mange Fortællinger, og Sønnen *Søren Tværmosse Th.* har ogsaa prøvet derpaa, idet han i 1907 fik udgivet en 3 Binds Udgave, der dog kun indeholder 20 Historier i alt og saaledes kun giver et saare ringe Begreb om hele Faderens Forfatterskab. Desuden forekommer det mig, at en stor Mængde af de allerbedste Fortællinger er helt forbigaaede i denne Udgave.

Fra Oktober 1865—67 var han Medredaktør af »Nordisk Skoletidende« og har deri skrevet flere gode Artikler.

Han fattede nu Planen til Oprettelsen af en *Lærerforening*, der skulde omfatte hele Landet, fordi han mente, at naar man arbejdede i Flok, saa vilde det gaa bedre med at føre større Opgaver for Lærerstandens frem. Sine Tanker fremsatte og drøftede han med Nabolæreren *P. A. Holm* i *Højbjerg*, som var en meget praktisk Mand, der havde en særegen Evne til at optage andres Ideer og gjøre dem frugtbringende. Holm vilde have *Emil Sauter* med som Medstifter. Han spillede den Gang en stor Rolle i vide Kredse, havde et udmærket Snakketøj og var fortrinlig til at

gjøre sig gjældende og bore sig ind paa højere Steder. Da disse to sidste blev mine Nabolærere, kort efter at Lærerforeningen var dannet, fik jeg et udmærket Kjendskab til dem alle tre. Forhen havde jeg kun haft dem paa Afstand, men nu havde jeg dem paa saa nært Hold som vel mulig og havde jævnlige Samkvem med dem alle tre. De forhandlede altsaa med hverandre om Sagen, og da de hver for sig havde gode Betingelser for at faa noget sat i Gang, blev Foreningen stiftet, men Thyregod var den mindst praktiske, og de andre to fik ham snart skubbet til Side. Han var nok med i Styrelsen for den nydannede Forening, men da han snart følte sig tilsidesat og forurettet, meldte han sig ud. Det var egentlig Synd, at de tog hans Udmeldelse til Følge, fordi han var Foreningens egentlige Fader, og det gjorde ham ogsaa meget ondt, at han saa let blev smidt til Side. Han følte sig ogsaa krænket og var siden ikke rigtig gode Venner hverken med Holm eller Sauter, hvilket jeg véd god Besked om, da jeg som sagt jævnlig kom sammen med dem alle tre.

Naar han i de Tider kom til Lærer- eller Skolemøder kunde han være helt oprømt. Ellers talte han ikke ret meget. Naar der saa ved slige Lejligheder bagefter holdtes Fællesmaaltid, kunde Sauter mere sig med at faa Th. til at drikke vel meget. S. selv drak dygtig ved saadanne Lejligheder, og han kunde taale meget, men Th. saa godt som intet. Han blev da stortalende og selvbevidst, og slog om sig med, at han var Forfatteren Thyregod, Hedens Skjald. Hjemme drak han ikke, og Familien holdt saa vidt mulig igjen med at lade ham komme til slige Sammenkomster. Naar jeg kom til ham i hans Hjem og kom ind til ham i det lille Hummer, hvor han

havde sine Bøger og Papirer, havde han altid en Kaffekop staaende ved sig paa sit Bord. Jeg blev altid vel modtagen af de gjæstfrie Mennesker, der var særdeles elskværdige imod mig. Han gik i en gammel Slobrok og saa ikke videre fiks ud, men Kone og Børn var altid meget pæne. Man vilde for Resten sige, at de brugte ikke saa faa Penge til Stadsen. En Gang jeg traf ham paa Gaden i Kjøbenhavn sammen med Sauter, saa han mere end tarvelig ud i sin Paaklædning og gik med helt udslidte Støvler, der var saa godt som uden Saaler. En Kjendsgjerning var det i alt Fald, at uagtet han tjente mange Penge ved sin Pen, var han dog fattig. Indtægterne vilde ikke slaa til, og da han tog sin Afsked og rejste fra Ans, var han i en bundløs Gjæld, og Kreditorerne forlangte, at han skulde sættes under Administration, hvilket da ogsaa skete. Boghandler *Niels Christensen* i *Viborg*, der var hans gamle Ven, skulde bestyre Pengesagerne, og Th.s Pension blev saa indbetalt til ham, hvorpaa en Del deraf blev tilbageholdt for at dække Fordringerne. Nogle Aar efter sagde N. Chr. til mig, at Gjælden nu snart var dækket. Men i den mellemliggende Tid. maa det have været meget smaat for Familien der ovre i Kjøbenhavn. Da han kom til at oppebære en Digtergage paa 1000 Kr., lysnede det.

Th. tog nemlig sin Afsked som Lærer i Ans 1. April 1881, efter at han i nogle Aar havde holdt Hjælpe-lærer. I al den Tid, jeg besøgte ham i Ans, nemlig fra 1876 til 1881, havde han Hjælpe-lærer. Først *Johansen* og siden *Gravers Orloff*, der tidligere havde været Lærer i *Sinding* under Navnet *Gravers Peder-sen*, og en Tidlang havde opholdt sig i Kjøbenhavn. Ham var jeg ret godt kjendt med, fra den Tid han var i *Sinding* og gav sig af med at læse Depescher,

affattede med hemmelig Skrift. Jeg troer nok, at Th. i de senere Aar var bleven noget sløj som Lærer, vel nærmest fordi han passede sin Virksomhed som Forfatter mere end sin Lærergjerning, og at hans Foresatte da fik den Ordning gennemført. Nogen egentlig Klage over ham har jeg dog aldrig hørt. Sauter derimod, som ogsaa havde mange Jærn i Ilden, førtes der ikke sjælden Klage over af Beboerne. Den Ordning maatte da ogsaa være den bedste for Th., da han nu uhindret kunde sidde og sysle med sine Papirer. Men det var jo ogsaa for ham en ret dyr Foranstaltning at holde Hjælperlærer. Derfor var det vel og, han saa tidlig søgte sin Afsked, nemlig da han 59 Aar gammel kunde faa fuld Pension.

Jeg har nu aldrig rigtig kunnet forsone mig med Tanken om, at Th. skulde sidde og ende sit Liv derovre i Kjøbenhavn. Derfor kom det mig saa uhyre uventet, da jeg hørte, at han vilde flytte derover. Han passede aabenbart aldeles ikke til Hovedstaden og det Liv, som der findes. Han, der var opvokset paa Heden og ej alene i sin Ungdom men i hele sit Liv var saa ægte Jyde, maatte absolut vantrives paa Brostenene derovre. En Mand, der havde betegnet sig som Hedens Skjald, hørte aabenbart ikke hjemme i en stor By. Man læse blot det Digt, som han lod trykke i sin Almanak for 1876 med Titelen: *Min Gjerning*, og hvoraf jeg her lige vil optage et Par Vers:

»Lad andre kun synge, saa smukt som de kan,
om Helten paa Højheds Tinde,
om priselig Daad i glimrende Stand
— jeg synger helst om den fattige Mand
og den ydmygt taalmodige Kvinde.

*

*

*

Jeg synger imens om den fattige Mand
og den ydmygt taalmodige Kvinde,
jeg jubler af Fryd, naar jeg finde kan
blandt Hedens Lyng og paa Klitternes Sand
en yndig lille Kjærminde.*

Jeg kunde da ikke paa nogen Maade faa den Flytning i mit Hoved. Men det var vel nok Konen og Børnene, som vilde derover, og Th. fandt sig deri, saadan tænker jeg. Jeg tror nu heller ikke, han be- fandt sig vel derovre. Vel arbejdede han endnu en lille Aarrække og udgav endnu en Del af sine For- tællinger, som vel sagtens er skrevne derovre, men fra 1887 har vi ikke mere noget fra hans Haand, og han var den Gang dog kun 65 Aar. Naar jeg kom over til Kjøbenhavn, saa jeg ind til ham derude i Valdemarsgade Nr. 33 og blev altid vel modtagen, sad ogsaa inde hos ham i det lille Værelse, hvor han sad og syslede og arbejdede. Men tilsidst blev han noget aandssløv, og da jeg var hos ham, kort før han døde, var der foregaaet en mærkelig Forandring med den før saa aandfriske Mand. Hans gamle Venner herovre i Jylland kunde jo ikke ret tit besøge ham, og N. C. Rom, som han havde arbejdet saa meget for og givet saa mange Bidrag til Husvennen og Almanakken, han besøgte ham ogsaa kun sjælden. Han var altsaa saa godt som afskaaren fra alt, hvad der havde givet hans Liv sit Indhold, og som han havde gjort sig til Talsmand for. Han og Rom havde en Aarrække været fælles om Udgivelsen af Almanakken, men i den senere Tid havde Th. rigtignok ikke haft mere dermed at gjøre end hvert Aar at skrive en Fortælling eller lidt andet dertil, hvorfor han saa i Honorar oppebar en lille Sum Penge, jeg husker nu ikke hvor meget, og Rom havde saa forøvrigt taget hele Ledelsen i sin Haand.

Den 31te Juli 1898. døde saa Th., og hans Enke overlevede ham til Sommeren 1908. Hun var fra *Tværrose* i *Sunds* og var en Datter af *Søren Christensen Tværrose* og *Bodil Jensdatter*. *Bodil* var en Datter af *Jens Hansen* i *Tjørring Østergaard*, hvis Fader igjen var *Hans Jensen*, gift med *Mette Thomasdatter* fra *Sivebæk*. Th. har 5 efterlevende Børn, nemlig *Søren Tværrose*, *Oscar*, *Agnes*, *Amalie* og *Helga*. Den ene af Døtrene er gift med en Lærer, den anden med Direktør *Gamborg*.

Endnu maa jeg berette, at Th. i 1851 blev kjed af Pladsen som Lærer i *Tulstrup*, da Vandringen til Biskolen var altfor overvættets stræng, og tog sig saa d. 1ste November en Plads som Huslærer paa *Bjødstrup*, en større Proprietærgaard i *Gjellerup Sogn*. Derfra gav han sig nu ivrig til at søge Embede og blev da først i 1852 kaldet til et lille Embede i *Sønderjylland*, men kort efter d. 8de Juni blev han ogsaa kaldet til *Ans* i *Grønbæk Sogn*, kun en 3 Fjerdingvej fra *Truust*, hvor Broderen senere kom til at bo. Da Th. ikke havde Sanggave og ikke kunde søge et Kirkesanger-Embede, maatte det betragtes som et Held, at Embedet i *Ans* tilbødes ham, og han tog da med Glæde derimod og giftede sig saa d. 4de Juni 1852 med sin Kjæreste, der var født 7de Januar 1834, var altsaa kun godt 18 Aar. Man siger, at hun i *Tulstrup* havde gaaet i Skole til ham, og det kan godt være mulig, da Afstanden fra *Tværrose* til *Tulstrup* kun var en halv Mil, og Skolevæsenet derovre kun stod paa en meget primitiv Fod, idet der kun holdtes Skole en Maaned i hele Aaret, nemlig i December.

D. 30te Juli 1901 blev afsløret en Mindesten for Th. paa en Plads i *Tyregod By* tæt ved Kirkegaarden og med Udsigt til Pladsen, hvor det lille Hus havde

ligget, som han var født i. — Paa Stenen findes følgende Indskrift:

»Han fortalte jævnt for danske Bønder
om et fromt og stræbsomt Livs Lykke.«

Paa Foden af Stenen staar:

»Gud unde os, naar Livets Dag vil fly
at slumre hen i Jesu Kristi Fred
og glad i Gud at lukke trætte Øje
kun for hos ham at vaagne i det høje.«

C. A. Th.

Paa Bagsiden staar:

»Venner i Danmark rejste ham 1901 dette Minde.«

Det var nærmest den daværende Sognepræst, Carl-
sens, Fortjeneste, at dette Mindesmærke blev rejst.
Han satte sig i Spidsen for en Indsamling, og hans
Bestræbelser kronedes med Held.

Th. har skrevet en hel Del smukke Digte, der
findes spredte paa mange Steder. Men der er aldrig
blevet udgivet *en Digtsamling* af ham. Det burde dog
ske, og da nu *Hundraarsdagen* før hans Fødsel
nærmer sig, synes jeg, det vilde være priseligt, om
en Mand, der vil gjøre noget for hans Minde, vilde
paatage sig at udgive en saadan. Digtene er alle
jævne og let tilegnelige, fri for den Svulst og Op-
styltethed, der tit særkjender endog flere af vore større
Digteres Værker. Jeg har tit følt mig i høj Grad til-
talt af Th.s Poesier og kunde ret ønske en saadan
Samlings Fremkomst. De fleste af Ungdomsdigtene
er vel gaaede tabt, hvis da ikke Familien har holdt
Hævd over de efterladte Papirer og deri fundet noget
af den Slags. Men af Manddomsdigtene har jeg læst
ikke saa faa baade i »Husvennen« og i »Folkets
Almanak«, i »Nordisk Billed-Magazin«, i »Nordisk

Skole-Tidende« og mange andre Steder. Her kan jeg henvise til en Fortegnelse over noget deraf i *Erslews Forfatter-Lexikon*. At der kan foranstalles en samlet Udgave af alle hans Fortællinger og andre Opsatser, ser jeg nok vil være umuligt.

Endnu vil jeg tillade mig som en Slags Tillæg til denne min Artikel først at medtage et Digt om Th., der i sin Tid blev optaget i »Lolland-Falsters Stiftstidende« og var, som der staar, udkastet af en anden Natur-sanger, en ung Haandværker fra *Vejle*, hvis Stilling og Forhold hidtil havde været maaske endnu ugunstigere for hans sjældne Anlægs Udvikling end Christen Andersens. Det er skrevet paa den Tid, da han blev udskreven til Soldat:

»Med Hat fast uden Skygge,
i Vadmels Kofte blaa,
med jærnbesslaaede Træsko,
med Permissioner graa,
med Strømper uden Farve,
forhjasket og forslidt
saa ganger her en Digter
med store, stive Skridt;
han løfter kjækt sit Hoved,
om Halsen er en Klud
i store Sløjfer bunden,
at han ser mandig ud,
hans Vest er tærnet Hvergarn,
den foran aaben staar
og viser os en Skjorte,
som virket er af Blaar:
i højre Haand han holder
en lille kort Stafunk,
med venstre fast han krammer
en sammenrullet Bunk,
i Koftens tvende Lommer
to Pakker stikke frem,
dog ej jeg kan fortælle,
hvad godt der staar i dem.

Ved saadan Snak at høre
om Vesteregnens Skjald
maaske du vil udbryde:
Den Bonde han er gal!
men saa' du hans kloge
og sværmeriske Blik,
du vistnok andre Tanker
om Bondemanden fik,
og hørte du hans Sange,
hans Digte og hans Ord,
du vilde maaske sige:
Den Bonde han er stor.
Paa vildsomme Hede
blandt Lyng og Blomster smaa
saa mangan én har truffet
den Bondeknøs at gaa,
der holdt de ham for fjantet,
de kaldte ham en Nar,
ej nogen af dem aned,
Geniets Søn det var:
her i vort lille Vejle
her kalder man ham stor,
ja, mangan højt forsikrer,
at der i Knøsen boer
en Digteraand, et Lune,
et Vid og en Forstand,
som vist en Gang vil gjøre
den Bonde til en Mand.◀

Fremdeles vil jeg gjøre nogle Uddrag af, hvad *F. C. Maximilianussen* skriver i sine *Erindringer* om Th. Da Bogen ikke er i Boghandelen, vil disse Uddrag ikke være tilgængelige for ret mange, og de supplere helt godt, hvad jeg ovenfor har skrevet. Manden, der skriver det efterfølgende, var født i *Tørring*, og hans Forældre boede paa *Meldhede*. Han fortæller saa, at han tit kom over i Besøg hos Niels Martinussen, der var gift med hans Faster og boede ikke ret langt derfra. Her traf han en Væversvend Christen

Andersen, som havde tinget sig i Kost der, da han ikke kunde døje den Mad, som Væverens svinagtige Kone lavede til ham og Manden, skønt Guderne skal vide, han ikke var forvænnet. Chr. A. var fra Byen Tyregod, hvor hans Fader var Husmand. »Han gik meget simpelt klædt, og hans Ydre var kun lidet tiltalende. Frakke, Benklæder og Vest var graat Tøj af sammenkartet sort og hvid Uld, da den tarveligste Del af Befolkningen paa hans Fødeegn ikke havde Raad til at lade Tøjet farve, og det hængte paa ham, som jeg endnu ikke har set paa nogen anden; især kan jeg mindes hans vide posede Benklæder. C. A. Th. skrev det danske Sprog rent og fejlfrit, uagtet han forsikrede, at han ingen Sinde havde nydt Undervisning i en Skole. Han kunde forme Sproget i smukke velklingende Vers af gedigent Indhold og uden synderlig Anstrængelse. Han var efter min Opfattelse en Naturbegavelse af meget høj Rang. Han skrev i dette Tidrum Digte, som ingen Forfatter vilde skamme sig ved, baade hvad Indhold og Form angaar. Under vore Sammenkomster hos Niels Martinussens satte han sig undertiden hen i en Krog og kom kort efter frem med et Vers til hver især, hvori vi var træffende karakteriserede. Saaledes skrev han en Gang om en halvt idiotisk Tjenestekar, der altid stod og maabede med halvt aaben Mund:

Og Niels fra Urskov med hans Top og røde
Undertrøje

og i en dejlig stribet Vest

han staar saa stram som nogen Præst,

han gaber, han gaber, han gloer og ser sig
rundt omkring

og ser maaske slet ingen Ting.

Th. følte dybt Savnet af Kundskaber og ønskede da højlig en videregaaende Uddannelse. Under Lejr-samlingen ved *Hedensted* i September 1844 boede *Kong Christian d. Ottende* tilligemed *Dronning Caroline Amalie* og en Mængde Hoffolk i nogle Uger paa Herregaarden *Boller* ved Horsens. Th. skjønnede straks, at her muligvis var en Lejlighed til at faa sit Ønske om en bedre Uddannelse opfyldt. Han vandrede derfor til *Boller* og søgte om Audients hos Kongen og var iført den foran beskrevne Dragt, da han ikke ejede nogen bedre. Beretningen om denne Audients har jeg hørt af Th.s egen Mund straks efter og kan ikke nægte mig Fornøjelsen af at anføre den her. Han blev vist ind i et Værelse, hvor Kongen og flere Kavallerer var til Stede. Her overrakte han Kongen et Digt, som han i Forvejen havde udarbejdet. Kongen læste straks Digtet og udbød henvendt til sine Om-givelser: »Dette er unægtelig noget helt andet end de Vers, Peder Jensen fra Viby¹⁾ har tilegnet mig.« Christian den Ottende, der jo selv var en Skjønaand, roste Th.s Digt meget, men spurgte ham, om han kunde bevise selv at have skrevet det. Dertil svarede Th. straks Nej og ligeledes, da Kongen spurgte, om han kunde synge det, thi han manglede aldeles Sangstemme. Th. dristede sig da til at sige, at han muligvis kunde føje et Vers eller to til i Kongens Nærværelse. Dette blev ham bevilget. Imidlertid kom Dronningen og nogle Hofdamer ind i Salen for at be-tragte den simpelt klædte Bondekarl, der kunde skrive Digte. Der blev anvist Th. Plads ved et Skrivebord, og da han satte sig paa den fløjelsbetrukne Stol,

¹⁾ Peder Jensen fra Viby var en den Gang bekjendt Bondedigter, der benyttede enhver Lejlighed til at skrive Digte til Kongen og højstaaende Personligheder, formodentlig for at slaa Mønt, thi noget Digterkald havde han ikke, han var kun Rimsmed.

rystede han som et Espeløv; Kongen klappede ham da paa Skulderen og sagde: »Vær ikke bange, min Søn.« Th. skrev nu et eller to Vers, hvori han indflettede, at han den fattige Bondekarl saa sig omgivet af Danmarks Konge og Dronning og mange højtstaaende Mænd og Kvinder, der agtede nøje paa hvert af hans Skriftræk, som han under stor Ængstelse satte paa Papiret.¹⁾ Nu erklærede Kongen, at han følte sig overbevist om, at Th. selv var Forfatter til det ham overrakte Digt. Derpaa spurgte Kongen om, hvad han ønskede, og Th. svarede: En videre Uddannelse. Kongen spurgte saa, om han havde været Soldat, og da Th. dertil svarede, at han til Efteraaret skulde til Session, sagde Kongen, at han ved denne skulde forlange at komme til Kjøbenhavn, og saa snart han kom der, atter melde sig hos Kongen, saa vilde han videre overveje, hvad han kunde gjøre for ham. Ved Afskeden lod han ham udbetale 10 Rigsdaler. Efter udstaaet Soldatertjeneste lod Kongen ham anbringe paa *Jelling Seminarium* paa sin Bekostning. — — — Den sidste Aften jeg var sammen med ham hos Niels Martinussen, skrev han et vemodigt Afskedsdigt, som jeg des værre har glemt. Efter at han var kommen i Soldatertjeneste, saa jeg ham kun en meget sjælden Gang. De to sidste Gange var i Eftersommeren her i Kjøbenhavn. Han var da

¹⁾ Ordlyden af disse Vers er nu glemt. F. C. M. kunde dem uden ad og har flere Gange fremsagt dem, men han er nu død, og Broderen F. Chr. kan ikke huske dem. Han synes dog, at et Par Strofer lød omtrent saadan:

Her er jeg omgivet af Generaler,
maaske de tror, at jeg praler.

Hans Snarraadighed til paa staaende Fod at lave Vers, viste han ved en anden Lejlighed, nemlig som Soldat, da hans Officerer en Dag opfordrede ham til at lave et Vers lige paa Stedet. Han sagde da:

»Solen skinner i Dag saa klar
paa Mennesker, Dyr og Planter,
medens jeg her maa staa til Nar
for mine Løjtnanter.«

meget svækket baade paa Aand og Legeme, han var da ogsaa næsten 73 Aar, men jeg erfarede dog, at han havde bevaret en klar Erindring om mig, mine Forældre og ældre Søsken og havde fulgt vor senere Skjæbne med Opmærksomhed. Jeg har dvælet saa længe ved ham, da han er et af de betydeligste Mennesker, jeg har truffet paa min ikke korte Løbebane. «

Til Slutning vil jeg meddele det smukke Digt af Th. med Overskrift:

Vesterboen.

Hvor Tiden udspænder sit Sørgeflor
saa vidt over fattige Sletter,
hvor blinkende Strøm sig mangfoldig snor
og Sølvbaand i Engene fletter,
der renser den Vestenvind Lungen med Luft,
saa Stemmen faar Friskhed som Lyngens Duft.

Der Blikket er roligt, og Kinden rød,
og Lærken sig gladelig svinger,
af bølgede Vange saa sundt et Brød
der vindes, naar Høstleen klinger,
der Manden er kraftig, og Kvinden tro,
og Guldhjærter gløde i lyngtækt Bo.

Der Armen faar Styrke ved dagligt Slid,
og Øjet ved Udsigten klares,
i Hverdagens Færd og i standende Strid
det altid paany aabenbares:
Er Jyden lidt sindig og sent paa Vej,
om andre segner, han trættes dog ej.

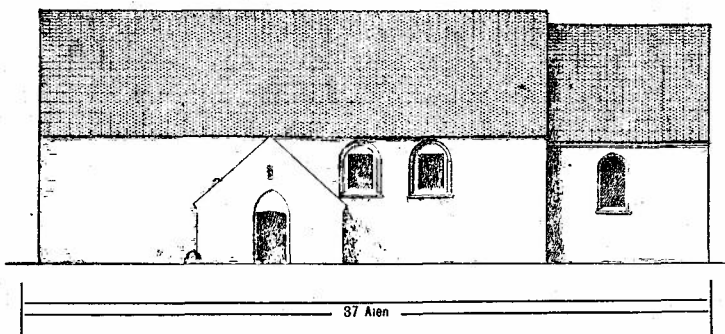
Ti priser vi Danske vor Vesterbo
mens Lyngblomsten rødmer paa Slette,

hans Sind er alvorligt, og Hjærtet tro,
og Aanden har Syn for det rette,
og Danmark hans Moder saa hjærtenskjær,
hun véd ogsaa nok, hvad den Søn er værd.

Det har ikke været min Hensigt at komme dybere ind paa Bedømmelsen af Th.s Forfatterskab i det hele, altsaa heller ikke at bedømme det rent litterært, det faar andre gjøre, men jeg føler Trang til at fremsige som min Overbevisning, at Th. var en *Banebryder* i Ordets egentligste Forstand, det er ham, der har lært Almuesfolk at læse, og han har i høj Grad udviklet deres Skjønhedssands og lært dem at leve et menneske-værdigt Liv mere end saa mangen anden af vore Forfattere. Derfor vil hans Navn mindes længe efter, at mange andres er glemte.

Efterskrift. Det S. 43 og 44 aftrykte Digt har med lidt Ændring været trykt 1894 i et Husmandsblad efter en jysk Piges Fremsigelse. Hun havde lært Digtet af sin den Gang afdøde Moder, der havde kjendt Th. personlig, mens han færdedes i Jelling.

Det lille Vers S. 47 nederst har i en lidt anden Form i sin Tid staaet i »Aarhus Amtstidende«, meddelt af Knud Skytte. Han fortæller, at to unge Løjtnanter paa en Rastdag var gaaede ud at spasere og da traf Th. Han gjorde Honnør, og de indlod sig med ham og i en spysk Tone forlangte, at han paa staaende Fod skulde lave et lille Vers, der passede til Situationen.

GREJS GAMLE KIRKE

AF

MARIUS HANSEN.

•Tiden hun æder med skarpen Tand,
saa lidet monne hun levne. •

(Oehlschläger.)

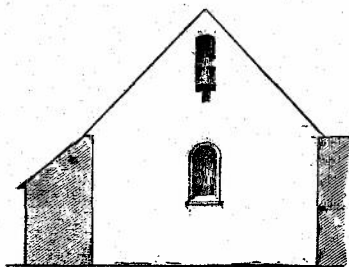
I Foraaret 1882 nedbrødes den gamle Kirke i Grejs, og den ny blev opført paa samme Byggested. Skønt der nu er hengaaet næsten en Menneskealder siden, forekommer det mig at kunne være af nogen Interesse at mindes den gamle Kirke og faa samlet og bevaret, hvad man ved om dens Udseende, dens Tilstand igennem Tiderne og dermed dens Historie.

I.

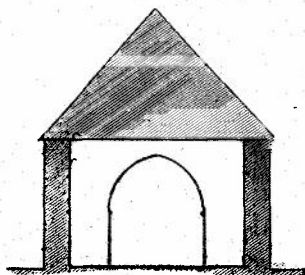
Den gamle, hvide Kirke var opført i romansk Stil af Fraadsten (Kalktuf); men ved Restaureringer i Tidens Løb var anvendt en Mængde Munkesten og almindelige Mursten. I Højkirken som i Lavkirken var Ydermurene c. 2 Alen tykke; udvendig som indvendig var der en Skal af Fraadsten; Mellemmrummet

var udfyldt med Rullesten, Flint, Al og mindre Fraadsten alt vel sammensmækket med Kalkmørtel. Kirken var uden Taarn; men en Undersøgelse¹⁾ af den Sag ved Nedbrydningen syntes at vise, at der havde været et saadant over Kirkens Vestende.

Højkirkenes Mure var 7 Alen 18 Tom. høje, dens Længde var 23 Alen og dens Bredde var kun 9 Alen udvendigt Maal. Tagets Højde paa denne Del af Kirken var $9\frac{1}{2}$ Alen, Lavkirkens Tag var 7 Alen højt. — — —

Grejs Kirkes Vestgavl.

Snit af Grejs Kirkes Kor.

Ved Nedbrydningen var Kirken tækket med Bly paa Sydsiden, hvorimod den nordre Side og Vaabenshuset havde Tegltag;²⁾ i sin Tid har den — utvivlsomt — været tækket helt med Bly; endnu i 1685 havde Lavkirken Blytag paa begge Sider.

Det er tænkeligt, at Dele af Kirkens Blytag er bortrøvet af de kejserlige Tropper, der i 1627—29 huserede her i Egnen, røvede og plyndrede alle Vegne og bl. a. udplyndrede Grundet og Højgaard.³⁾ Disse Tropper var meget blybegærlige; vi ved, at de borttog Blydele fra flere af Egnens Kirker. — —

Den gamle Kirke havde lodrette Gavle; Taget paa Lavkirkens eller Korets nordre Side var noget fladt,

¹⁾ Kgl. Bygningsinspektør Winstrups Indberetning til Nationalmuseet.
— ²⁾ Grejs avtoriserede Kirke Protokol. — ³⁾ Tingbog fra 1629.

det førte ud over Sakristiet, som man mener var tilbygget af Sognepræsten Jens Grøn.¹⁾

Kirkens Overtømmer bestod dels af Eg og dels af Fyr, Loftet i Højkirken var 12 Fag og bestod af Brædder; i Vestenden var en Hvælving med et Pulpitur, som en fast Trappe — lige indenfor Indgangsdøren — førte op til. Paa Pulpituret, der havde Fyldingsbeklædning ud imod Kirkerummet, stod 5 Stole med en Stang til Rygstød.

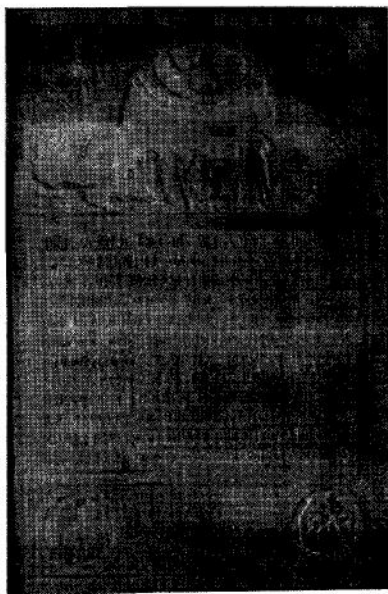
Klokkestilladset var ligeledes i Kirkens vestre Ende i et Rum, der var fraskilt det øvrige Loftsrum ved en Bræddevæg med Dør. — — —

Paa Højkirkens Sydmur var to Vinduer af Træ — Eg og Fyr; Kirkens øvrige Vinduer, der alle før var

af Træ, var erstattet af Jernvinduer. I Lavkirkens Østmur havde der været to firkantede Vinduer, det ene 1 Al. og det andet kun 16 Tm. i Tværmaal. —

Kirkens Gulve var, naar Dele af Koret undtages, belagt med Mursten. — —

I Sakristiets Gulv laa den smukke, velbevarede Ligsten over Sognepræst Knud Kristensen og hans Hustru Maren Jensdatter Grøn; den er nu indmuret i den nye Kirkes

¹⁾ Wibergs Præstehistorie.

Forhal. Den graagule Marmorsten er randet af Bibelord. I dens fire Hjørner ses Evangeliemærkerne: Mathæus med Mennesket, Markus med Løven, Lukas med Oksen og Johannes med Ørnen. I Buen mellem de øverste Evangeliemærker ses Gud Fader med opløftet Haand i Skyen; om Buen staar I. N. — R. I. Under Buen ses Jesus Christus talende til de døde i Dødsriget; om dette Billede ses basunende Engle; derunder staar:

Her vnder ligger begravnen hederlig
 oc wellærd Mand Her Knvd Christen
 søn Gvds Ords Thiener til Greyse oc
 Sindbiærg Sogne vdi \cong Aar, som døde
 oc hensofvede i Herren den \cong Aar
 16 \cong med sin kiere Hvstrv erlig oc
 gvdfrygtig Qvinde Maren Jensdat
 ter Grøn som boede i Grees oc
 hensof i Herren den \cong Aar 16 \cong
 oc lefvede de tilsammen i Egteschab \cong Aar.
 Gvd gifve dennom med alle tro Christne
 en gledelig oc ærefvld Opstandelse.

Saa elskte Gvd Verden, at hand
 gaf sin enebaarne Søn, paa det
 at alle de, som troe paa han
 nem, icke skulle fortabis men
 hafve det evige Lif. Johannes III. 16.

Paa Kirkeskibets Nordvæg — omtrent lige for Indgangsdøren — stod malet i sort Farve:

Salig er den, der oplæser, og de,
 som hører Profetiens Ord og bevare det.

Johs. Aab. 1. 3.

og paa Korets nordre Væg — over Døren, der førte ind i Sakristiet — stod:

Kom derfor ihu, hvorfra du er falden, omvend dig og gør de forrige Gerninger. Johs. Aab. 2. 5.

II.

I Skibet stod 16 Stole paa den søndre og 19 Stole paa den nordre Side; de var forholdsvis nye, da de var indsat sidst i Fyrrerne, og de havde Fyldingsdøre og Fyldingsrygbræt.

Fattigblokken var af Eg med svært Jernbeslag og med svære Laase, den stod lige indenfor Indgangsdøren. — — —

Prædikestolen¹⁾ er fra Kristian den Fjerdes Tid, den bærer denne Konges Navnetræk, d. v. s. C⁴ og har 4 latinske Indskrifter, Bibelord, nemlig Esajas 58 Kap. V. 1 (med Udeladelse af Versets 5 sidste Ord) sammenknyttet med en Linie af 2. Tim. 4. Kap. V. 2. Der staar:²⁾

I. Exclama gyttvre = raab af Struben (o: raab af fuld Hals, af alle Kræfter)
ne cohibeto = hold ikke tilbage (o: spar ikke paa Stemmen).

II. Tanqvam boccina
extolle vocem tvam = opløft din Røst som en Basun.

III. Indico populo
meo defectionem } = forkynd mit Folk deres Synd.
ipsorum }

IV. Insta tempestive } = træng paa (o: tal indtrængende) i Tide og i Utide.
intempestive }

Stolen er i Brug i den nye Kirke, dens Bogbord

¹⁾ Er udført i samme Stil som Prædikestolen i Nikolaj Kirke i Vejle.

— ²⁾ Ved Provst Viggo Emil Severin Henningsen, Birkerød, Sognepræst for Grejs-Sindbjerg Menigheder fra 1899—1911, Provst for Nørv.-Tørr. Herreder.

var beklædt med Læder med vedhængende Guld-frynser.

Over Prædikestolen hang en stor silkebetrukken Himmel; men den havde ingen kunstnerisk Værdi.

Paa Korbuen hang et Kristusbillede og to andre Træbilleder.

I Korets Baggrund stod Alteret med middelalderligt Træskærerarbejde; i Midten var Kristus paa Korset med Johannes ved den højre og Jomfru Maria ved den venstre Side; i to Fløje, som oprindeligt havde været til at lukke sammen om Midterpartiet, stod i to Rækker — de tolv Apostle. Over Apostlene var der kønne Baldakiner; men ellers manglede al orna- mental Dekoration; saaledes var Bekroningen over det midterste Parti gaaet til Grunde og var — for oven — erstattet med et ganske almindelig fladt Bræt med en svag trekantet Skraaning. — Under Apost- lene stod deres Navne.¹⁾ — — Alle Figurerne var overhvidtede paa blaa Bund.

Imellem Altertavlen og Alteret manglede ligeledes al Udsmykning, og om hele Tavlen kan vel siges, at den kun havde ringe kunstmæssig Betydning.²⁾

Tværs over Koret var et Gelænder med to Laager, bag dette var Knæfaldet, der var udstoppet og be- klædt med Læder. — —

I Koret stod den smukke, velbevarede romanske Granitdøbefont, der er prydet med Løvværk og fire frit fremspringende Mandehoveder ved Kummens øverste Kant; mindre Mandehoveder findes paa Fodstykket.

¹⁾ Paa et bevaret Navnebræt staar: St. Jacobus, St. Stefanus, St. Bertol- meus. — ²⁾ Hele Altertavlen med dens Figurer blev henlagt paa den nye Kirkes Loft, hvor den blev til 1911, da tilbød nuværende Kirkeværge, Snedker Martin Hovgaard og Malermester Frederik Pedersen, begge af Grejs, at restaurere Apostlene og de andre Træfigurer og give disse pas- sende Konsoller. — Figurerne blev nu eftergaaede og derefter opstillet omkring Nummertavlerne paa Kirkeskibets Vægge, en Kristusfigur over Kordøren og Johannes og Maria ved hver Side af Altertavlen.

Døbefadet er af Messing med Maria Bebudelse paa Bunden omkranset af ilende Hjorte. Fadet bærer adeligt Vaaben og Bogstaverne I. M. — P. og H. . . . D.

Den gamle kønne Font med dens Fad synes at have været den gamle Kirkes bedste Pryd, den bruges i den ny Kirke. — —

Degnestolen var anbragt i Kordøren, den havde skraat Bogbord og Plads til begge Sognets Lærere.

I et lille Kammer (Præstens Stol?) ved Korets nordre Side var Bænk, Bord, et Skrin og to Træbilleder. — — —

Lidt til højre over Sakristidøren var indmuret et lille Skab, 9 Tom. bredt og 16—18 Tom. højt, med en rigt udskaaret Dør i gotisk Stil; det er nu anbragt i Taarnets andet Stokværk.

III.

Ser vi paa den gamle Kirkes Historie, da møder vi Spørgsmaal som: Hvornaar var den bygget? hvem byggede den? og, hvorfor er den bygget uden for Byen?

Som Svar paa det første Spørgsmaal kan vi sige, at dens Byggemateriel, Kalktuf — fra Grejsdalen — giver os gode Oplysninger om dens Byggetid.

»Vejleegnen er rig paa Lejer af Kalktuf, og derfor rig paa Kirker, som er byggede deraf«, skriver Dr. Jacob Helms i sit smukke Værk: Danske Tufstens-Kirker, og han nævner som Eksempler paa saadanne Kirker: Jelling, Vrigsted, Daugaard og Gauerlund, og dertil kan vi føje: Sindbjerg og Grejs.

Da nu Kendere formener, at de fleste af vore Kalktufkirker er bygget i en Tid, der ligger forud for Granittens almindelige Anvendelse til kirkelige Byg-

ninger,¹⁾ og at Hovedmassen af vore Landsbykirker synes at være opført i Løbet af det 12. Aarhundredes anden og tredie Fjerdedel,²⁾ saa kan vi vel sætte den gamle Kalktufkirkes Byggetid til Aarene omkring ved 1150, et Aarstal, der passer vel sammen med Arkæologen Uldalls Udtalelser om Nabokirken i Hornstrup, som han formener er opført i Kong Nielses Tid. — —

Vi ved intet om, hvem der byggede Kirken; men vi ved, at en Mængde af vore Landsbykirker, som blev bygget i hin Tid, der vel nok er den rigeste Kirkebygningstid, vort Land har kendt, at de blev opført som Menighedskirker af Sogdenes Bønder i Fællesskab. I en noget yngre Kirkelov læser vi om Fremgangsmaaden:

»Wille bøndher kircke aff ny bygge, tha skulle the loff³⁾ aff biscop taghe. — — Naar loff er af biscop taghet, tha fare bøndher hiem til Sogn och legge selwe steffne eller Dag allom them innen Sogn ære. — —

Alle jordegenghe wære skyldighe — Riig och fattighe dagwærk att giøre efter bøndhetal och effter jord hager hwer at bygge. — —

Item: skulle bøndher, som kircke opbygge tilkiøbe: messekledder, bøgher, klocker, kalck, och hwad som behoff gørss att vppeholdhe gudztæniste meth.« — —

Var den gamle Kirke her opført som Menighedsbygning af Sognets Beboere i Forening, da forklares dens Beliggenhed paa den flade Mark — uden for Byen — imod Holtum.

Det gamle Sagn⁴⁾ er dog tilrede og siger:

»Grejs Kirke ligger et Stykke Nord for Byen paa en flad og lav Mark. Den skulde have været bygget paa en Bakke midt i Byen; men alt, hvad der blev

¹⁾ Dr. Jacob Helms: Gamle Kirkebygninger paa den jydsk Halvo i Ny kirkeh. Saml. II. B. — ²⁾ J. B. Løfler: Udsigt over Danmarks Kirkebygninger. — ³⁾ Lov, Tilladelse. — ⁴⁾ Evald Tang Kristensen: Danske Sagn III.

bygget op om Dagen, blev ødet om Natten. Folkene søgte Raad hos en klog Mand, der bød dem tage to af de Trækstude, der brugtes ved Kirkebygningen, og spænde dem for en halv Vogn, naar Arbejdet endtes om Aftenen. Der, hvor Trækstudene fandtes den næste Morgen, der skulde Kirken bygges. — — — Grunden til, at Kirken ikke kunde bygges paa Bakken inde i Byen var, at der om Natten gik en So med ni røde Grise, og de brød Murene om.« — — —

Naar Kirken var opbygget, og der var givet den Gods og Ejendom til Drift og Vedligeholdelse, naar Præsten var kaldet, og der var sikret ham Indtægter og Fornødenheder,¹⁾ da kunde Kirken indvies, d. e. overgives til Gud eller til en Helgen; derom siger førnævnte Lov²⁾:

»Naar kircke er bygget och prest er tilkomen, tha maa bøndher henne wyghe lathe. Tha skulle the til biscop fare och bediæ hanom kircke wighe.³⁾ — —

Biscop leghe Sognemen steffne, dagh faaræ, naar han kome wil, och bøndher redhe kost, til then biscop hawe skall. — — —

Biscop skall ther kome meth xij mend och xiiij heste och three marc fore kirkewigelsee hawe. — —

Thenne kost skulle bøndher hanom witredbed⁴⁾: iij tøndher øl, en iij hwedebrødh och en tøndher Rwgbrødh, ij støcke flesk, iiij faar, viij høns, ij gess, iij pund Smør, ij oste, iij stokfiske; ther til fem march⁵⁾ wox, iij tøndher hestekorn och ffemthen fangne⁶⁾ hø. — — —

Kan biscop kome mellom wulburgh møsse och mechelss møsse,⁷⁾ tha ære bøndher saglosse foræ wox och hestekorn.« — — —

¹⁾ A. D. Jørgensen: Den nordiske Kirkes Grundlægger. — ²⁾ G. J. Thorkekin: Samlinger af Danske Kirkelove. — ³⁾ indvie. — ⁴⁾ udrede. — ⁵⁾ Mark = gammel nordisk Vægtenhed — ⁶⁾ favnfulde. — ⁷⁾ Valborgsdag og Michaelsdag.

Sognekirkerne blev — almindeligvis — indviet ¹⁾ til en Helgen, hvis Navn de bar, og denne Helgen var da Kirkens Værner og Ejermænd, hvad der praktisk talt betød, at Kirkerne var en selvejende Stiftelse med Kirkegods og Indtægter, navnlig: Korntiende, Kvægtiende og Jordskyld.²⁾

Om Tienden siger den gamle Lov: Alle ære wij skyldighed att thienthe aff all wor sædh. — — Thienther skal i agher aftages och aftelis. — Thesse Thienthe skal i trej shiftes: en Dell presten, en Dell Kircken, en Dell bispen. — — —

Och ære wij skyldighe Quegthienthe at giøre hwer thiendthe kalff, hwer thiendthe griis, hwer thiendthe lam, hwer thiendthe høns och goos. — —

Bøndher skall there thiendthe til kircke føre: kalf ix nether gamil, och saa griis och keed maanethe gamil, høns, lam och goos om meckelsmøse. — — —

IV.

Fra Kirkens Byggetid og til vi træffer paa dens Navn hengaar et temmelig langt Tidsrum; ganske vist har vi et Hundred Aar efter i Knytlinge Saga en Opsummering af Danmarks Kirker, der med et rundt Tal angives til 1200, deraf i Ribe Stift 324; men der nævnes ingen Navne.

Tallet 324 passer iøvrigt godt sammen med den værdifulde Kirkefortegnelse,³⁾ vi finder i Ribe Oldemor, et gammelt Haandskrift fra Tiden 1325—40.⁴⁾ — Deri nævnes Stiftets Kirker med Navn og med et Tal, der — utvivlsomt — tilkendegiver en Skat i Skilling

¹⁾ Her i Egnen blev Kollerup, Ødsted og Ø. Snede K. indviet til St. Nicolaus; Bredsten K. til »Vor Frue»; Hornstrup (maaske) til St. Godthard; Gadbjerg til St. Laurentius; Hvejsel til St. Anna; Egtved, Langskov og Ø. Nykirke til St. Peder o. s. v. — ²⁾ G. Jørgensen: Fra Bispernes og Munkenes Tid. — ³⁾ Pag. 110. — ⁴⁾ O. Nielsen: Skads Herred S. 253.

(Sterling), som Kirkerne skulde svare til Kannikerne i Ribe, og som blev opkrævet af Sysselprovsten.

I Jællingsyssel nævnes bl. a. jællingh v; wollum iij; houarth iiij; synderbijergh¹⁾ iiij; sneth²⁾ v og greese iij. — —

Den gamle Kirke ses saaledes ansat til at svare en Afgift paa iij Skilling (Sterling)³⁾, hvad der set i Forhold til andre Kirkers Skat tyder paa, at Kirkens Indtægts- og Formuesforhold kun har været mindre gode. — — —

I 1521 faar Kirken en ny Klokke med Munkeindskrift⁴⁾; denne Klokke holder til ind i 1843, da den støbes om hos »L. G. & H. Gamst i Kiøbenhavn.«

Tre Aar senere skal Kirken svare en Landehjælpskat, og vi finder dens Navn i den Liste over Jyllands Kirker, som findes i Regnskabsbogen⁵⁾ over Landehjælpen 1524—26; ved en Del af Kirkerne er tilføjet, hvor mange Mark i Sølv, de skulde svare. Grejs Kirke er ansat til xij march soluit⁶⁾; til Sammenligning nævnes Nabokirkerne i: Hornstrup, xx march soluit; Hoverdt, vij march soluit; Vindeløf, viij march soluit; Kolderup, ix march soluit; Syndbjerg, xx march soluit; Snede, xxiiij march soluit; og vi ser, at Kirkens Formuesomstændigheder har været tarvelige. — — —

Faa Aar efter gaar Reformationen hen over vort Land; Kirker, Kirkegods og Klostre inddrages under Kronen, og dermed er Kirkens Selvejertid forbi.

Reformationen bragte lutherske Præster til Kirkerne, og i mange Sogne kendes Navnene paa disse Mænd; da jeg ved min Syslen med den gamle Kirke, har mødt fire af dens første lutherske Sognepræster, som Præstehistorikeren Wiberg ikke nævner, vil jeg meddele lidt om dem her.

¹⁾ Sindbjerg. — ²⁾ Ø. Snede. — ³⁾ Afgiften er angivet i Sterling, engelsk Mønt, da vore egne Pengeforhold var umulige. — ⁴⁾ Erik Pontoppidan: Danske Atlas. Tom. V. — ⁵⁾ Danske Magasin IV R. II B. — ⁶⁾ Sølv.

Hans Lancken, Sognepræst i Grees Sogn, faar Mandag¹⁾ efter Apostlens Jacobs Dag 1554 Brev ad gratium fra Kongen (Kr. III) paa Kronens Part af Tjenden i samme Sogn.²⁾ — —

Kronens Part af Tjenden i Anneks sognet Sindbjerg³⁾ m. fl. Sogne blev ved kgl. Donation af 16. Decbr. 1558 tillagt Hospitalet i Vejle.⁴⁾

Hans Persøn var Hr. Lanchens Eftermand og nød den samme kongelige Gave. — — —

Laveritz Jørgensen, der blev kaldet til »Grese Sogn i Nøruongs Herred« i Slutningen af Aaret 1572 — efter daværende Sognepræst Hans Persøn —, faar den 9. Jan. 1573 Tjendegaven⁵⁾ fornyet af Kongen (Fr. II), saaledes at han efter Hr. Hans's Død indtil videre maa — uden Afgift — beholde Kronens Del af Tjenden der i Sognet, som har været tillagt Hr. Hans, da han ikke kunde underholde sin Familie.

Hr. Laveritz beholder kun Tjenden i et kort Aaremaal; thi allerede den 19. Juli 1580 giver Frederik d. II Forleningsbrev for Hr. Rasmus Bredal,⁶⁾ Sognepræst til Vinding, paa Kronens Tiende i Grese, som Sognepræsten der hidtil har haft kvit og frit.⁷⁾ Da Laveritz Jørgensen vedblivende modtager sit Sogns Kvægtiende tiltales han herfor af sin Lensmand Laurids Skram⁸⁾ til Hastrup, der anklager ham for Kongen. — Præsten indberetter ogsaa om sin Handlemaade til Kongen, der svarer Laurids Skram om den Sag i et Brev fra Koldinghus — $\frac{4}{8}$ 1584, hvori det hedder⁹⁾: »Hr. Laveritz Jørgensen, Sognepræst til Grese Sogn, har berettet, at han for nogle Aar siden er bleven forlenet med Kronens Tiende af Sognet,

¹⁾ 30. Juli. — ²⁾ Kancelliets Brevbøger. — ³⁾ Sindbjerg skulde svare 3 Ørter Byg og 5 Ørter Rug. — ⁴⁾ Hans de Hofmann: Foundationer IV. — ⁵⁾ Kancelliets Brevbøger. — ⁶⁾ Rasmus Nielsen Bredal, Sognepræst til Vinding og Vejle. — ⁷⁾ Kancelliets Brevbøger. — ⁸⁾ Se Vejle Amts Aarb. 1917. ⁹⁾ Jydske Tegnelser 2.464.

hvis Korntiende dog siden 19. Juli 1580 er bleven forlenet Hr. Rasmus Nielsen, Præst i Vedel, medens han i Henhold til sit Forleningsbrev er bleven ved med at tilholde sig Kvægtienden i Sognet, i hvilken Anledning Hr. Laurids Skram har tiltalt ham. Kongen eftergiver Hr. Laveritz al Tiltale for, hvad han har oppebaaret af Kvægtienden; men herefter maa han ikke befatte sig med den.¹⁾ — —

Præsten Laveritz Jørgensens Navn²⁾ har før været nævnt her i Aarbogen; dette Navn m. fl. andre og Aars-tallet 1656 stod paa den gamle Klokke i Sindbjerg Kirke og blev overført paa den nye i 1906 støbte Klokke. — —

Niels Nielsøn nævnes i Biskop Hemmets Register paa Kirker og Præster udi Riber sticht Anno Domini 1619.³⁾

Grejs og Sindbjerg Sognes Præster fik, som vi har set, i en Del Aar Løntillæg ved Kongens Tiendegave, og saaledes var det Tilfældet i mange af Landets Sogne, hvor Embederne var usle. Den 9. Maj 1565 udsendes kgl. aabne Breve, Klemmebreve, hvori Kongen (Fr. II) efter Samraad med Lensmænd og Superintendenten søger at forbedre Præsternes Lønninger omkring i Stifterne og bestemmer, hvilke Kirker, der

¹⁾ Hr. Rasmus Bredal beholder Tienden uantastet til $\frac{2}{3}$ 1594, da den skal annammes under Kronen. Br. ansøger Kongen om at beholde Tienden, og det bevilliges ham. — — Den 15. Marts 1666 faar den tyske Præst i Fredericia ved Skøde udstedt af Rentemesteren ifølge kgl. Befaling af $\frac{7}{12}$ 1665 udlagt Kronens Andel af Korntienden i Grejs, Sindbjerg, Uldumb og Langeschouf Sogne i Nørv. H. og Kollerup Sogn i Tørrild H. Htk. 49 Td. 4 Skp. Denne betydelige Gave fornyes og formes 17. Juli 1688 ved et kgl. aabent Brev, hvori der bevilliges Emanuel Cersovius, tysk Præst i Fredericia og hans Efterkommere at nyde og in natura at lade oppebære Kongens Andel af Kvægtienden som af Korntienden i samme Sogne. (Jydske Registre 1.)

²⁾ Hans Navn sammen med Frue Anne Munksdatter fandtes indklamret paa den gamle Klokke, noget der maaske kunde tyde paa, at disse Navne var overført fra en ældre Klokke. Anne Munk var Datter af Frederik Munk til Krogsgaard og Fru Sophie Friis til Haraldskær; hun dør 1677, 78 Aar gammel og begravnes i Skibet Kirke. (Hofmann: Foundationer IV.)

³⁾ De nævnte Præsters Embedstid falder omkring følgende Aar:

1. Hans Lanchen omkring 1555. 2. Hans Persøn indtil 1572.
3. Laveritz Jørgensen fra 1572—1604 (?).
4. Niels Nielsøn 1719. 5. Knud Christensøn omkr. 1739.

kunde nedbrydes. — Grejs Præsteembede nævnes — forstaaeligt nok — ikke i Klemmebrevet for Ribe Stift; her i Egnen »skall Præsten til Windinge Kirke haffue wor oc Cronens Part aff Thienden aff for^{ne} Windinge Sogenn otthe Ørtug Korn; Præsten til Skiffuet skall haffue wor oc Cronens Part aff Thienden off Welstrup Bye — udi for^{ne} Sogenn, og Præsten til Kollerup skall haffue wor oc Cronens Part aff Thienden aff for^{ne} Kollerup Sogenn, sex Ørtug Korn.«¹⁾ — — —

I 1585 nævnes Præstegaarden i et Mageskifteskøde fra Kongen (Fr. II) til Kield Brockenhus til Lerbæk, der bl. a. faar Herligheden over en Præstegaard i Grese og Herligheden over en Præstegaard i Kirkeby i Hornstrup Sogn.²⁾ — — —

Nogle faa Aar før kom der en adelig Slægt til Sognet, som synes at have haft nogen Interesse for den gamle Kirke; den 20. Marts 1579 faar Henrik Holk til Rønhave³⁾ Skøde fra Frederik d. II paa en Del Gaarde, der før har ligget under Maribo Kloster, nemlig: Høvgård, 4 Gaarde og 1 Bol i Fleustrup, 1 Gaard i Grees, 1 Gaard i Ilved og 3 Gaarde i Holtum, som alle siges at ligge i Grese Sogn.⁴⁾

I »Danske Atlas« berettes, at paa Kirkens øverste Stole stod Henrik Holks og hans Hustrues Magdalena Reventlows Navne og deres Vaaben. Stolene er forlængst gaaede til Grunde; men Slægternes Vaaben kender vi. I Holkernes Vaaben ses en af syv røde Sten bestaaende Mursparre i Sølvfelt; paa Hjelmen syv vekselvis røde og hvide Faner.⁵⁾

Magdalena Reventlow, der hørte til den fynske Gren af Slægten, skrev sig til Søbo i Fyn; hun var Datter

¹⁾ H. F. Rørdam: Danske Kirkelove I. — ²⁾ Kancelliets Brevbøger. —

³⁾ Rønhave i Ulkebøl Sogn paa Als. — ⁴⁾ Kronens Skøder. — ⁵⁾ Hiort Lorenzen & Thiset: Danmarks Adels Aarvog 1884.

af Anders Jakobsen Reventlow til Søbo og Hustru Sidsel Nielsdatter (Lange); i hendes Vaaben var en skraatstillet Mur med tre Murtinder, derover tre Stilke med Tidsel eller Lillieblomster.¹⁾

Henrik Holk dør i samme Aar, han faar Gods her i Sognet, og blev ført til Reventlowernes Familiebegravelse i Jordløse Kirke paa Fyn; hans Hustru²⁾ overlever ham i mange Aar og har sikkert boet paa Højgaard, hvortil Ægteparrets tre Sønner: Christian, Bertel og Ditlef skrev sig.

I »Danske Atlas«³⁾ fortælles endvidere, at der paa Kirkens Vestgavl stod:

Erik Brahe
Mette Rosenkrantz
1656.

Om Erik Brahe ved vi, at han nævnes til Højgaard i samme Aar. Mette Rosenkrantz var Enke efter Niels Vind († 1646) til Grundet; i 1653 kom hun i Besiddelse af Højgaard; man formoder, at den for Gæld er bleven hende udlagt af Jørgen Munk.⁴⁾ — Vi ved ikke, om Erik Brahe og Fru Mette har været Ejere af Kirken, som deres Navne stod paa; men en Del Aar senere finder vi den i hendes Slægts Eje.

I 1651 giftede Mette Rosenkrantz sig med Rigsmarsken Anders Billes Søn: Erik Bille⁵⁾ til Løgismose og Aunbjerg. Grundet og Højgaard, tillægges da som Arv Datteren Kirsten Nielsdatter Vind, der senere ses som Ejer af Kirken.

I Aarene efter 1660 hører Kirken under Kronen; fra denne Ejertid er der bevaret nogle Aarsregnskaber,⁶⁾ hvoraf jeg anfører et Par, der tjener til at give et Billede af Kirkens Inventar og Tilstand i den Tid.

¹⁾ Hiort Lorenzen & Thiset: Danmarks Adels Aarvog 1893. — ²⁾ Magdalene Reventlow lever endnu i 1606. — ³⁾ Erik Pontoppidans: Danske Atlas Tom. V. — ⁴⁾ J. P. Trap: Kongeriget Danmark, V B. — ⁵⁾ W. Mollerup & Fr. Meidell: Billeættens Historie. — ⁶⁾ i Landsarkivet.

V.

Grejs Kirckes Regnskab fra Anno 1682, som tilforordnede Kirckeværger Mørtten Christensen og Christen Pedersøn begge boendes i Greis ved Indtegt og Udgift forklarer:

Indtegt:	SD	⌘	β
Jordskyld i Penge.....	1	-	14 -
Korntiende:			
Roug 3 ørter ¹⁾ — skippen 1 ⌘...er	7	-	2 - " -
Biug 3 ørter — skippen 10 β...er	5	-	2 - 8 -
Hafre 4 ørter — skippen 6 β...er	7	-	2 - " -
Quegtienden:			
Kalffe 2 a 1 ⌘.....	"	-	2 - " -
lamb 3 a 8 β.....	"	-	1 - 8 -
Griis 4 a 4 β.....	"	-	1 - " -
I Penge.....	"	-	2 - 10 -
Summa Indtegt:	22 SD	3 ⌘	8 β

Udgiftt:

Til Vin og Brød	{ Roug 1 ørte skip 1 ⌘.	2 SD	2 ⌘	" β
	{ Biug 1 ørte skip 10 β	1	-	3 - 8 -
Bispens Subsidiu	1	-	" - " -	
Regnskabsprousten	2	-	1 - " -	
Herritz-Prousten	1	-	2 - " -	
Regnskabs Penge	"	-	1 - 8 -	
Presten.....	1	-	" - " -	
for Regneskabet at skrifue	"	-	1 - " -	
Kirckens Regneskabs-skrifer	"	-	1 - 8 -	
Studi-skatt.....	1	-	2 - " -	
Till M ^d Dawids i Riiber eftter Kngl benaadning	"	-	1 - 8 -	
Summa Udgiftt:	13 SD	" ⌘	" β	

¹⁾ Et variabelt Kornmaal, der her i Koldinghus Len var: 1 Ørte Rug = 10 Skp., 1 Ørte Byg = 12 Skp. og 1 Ørte Havre = 20 Skp.

Lignet og oplagt, da befindis, at Wergerne bliver Kircken skyldige i Penge 7 Sd 3 \neq 8 β .

Datum Weyle 6 May A \circ 1683.

Greis Kirckis Regnskab fra 1 Maj A \circ 1685 og til Aarsdagen 1686, som Kirkeværgerne Maarten Christensøn og Christen Pedersøn begge i Greis ved Indtægt og Udgift saa forklarer.

Kirckens Inventarium:

Kalck og Disck af Sølf;
 1 liden Tin Disck at bruge i Sognet — er ubrugelig;
 1 Tin-flaske;
 1 rød fløyels Alterklæde;
 1 rød fløyels Messehagel;
 1 gammel Messesærck;
 1 par Messing Liusestager;
 1 par Lius paa altrit, som Hr. Bertel¹⁾ gaff effter hans Sal. Moder;
 1 Alterdug;
 1 Bibel — in follio — findes hos Presten;
 1 Drefuen Becken af Messing med Maria Bebudelse paa findis hos Presten;
 Dend ny Rithual.

Kirckens Materialier:

Tho Skippund Blye og 2 $\frac{1}{2}$ tafler;²⁾
 samt nogle fyre Deller.³⁾

*

*

*

Kircken haver i Beholdning effter forleden Aars Regneskabs Slutning i Penge 34 Sd „ \neq 15 β .

¹⁾ Sognepræsten Bertel Jensen Greis, fra 1671—1688, Søn af Formanden Jens Gregersen, Sognepræst fra c. 1661—1671 (Wiberg). — ²⁾ Bly i Blokke og Bly i Tavler. — ³⁾ Fyrrebrædder.

Lateris 34 Sd „ 15 β

Indtegt:

Korntiende,

Roug 3 ørter — skip 1 1/2 er 7 - 2 - „ -

Biug 3 — — skip 10 β er 5 - 2 - 8 -

Hafre 3 — — skip 4 β er 5 - „ - „ -

Quegtienden,

Kalfue 0 - 0 - 0 -

Lamb 1 a 8 β „ - „ - 8 -

Griis 1 a 4 β „ - „ - 4 -

Gies 2 a trei β „ - „ - 6 -

Bie 0 - 0 - 0 -

Kyllingger 0 - 0 - 0 -

Indester i Penge „ - 3 - 8 -

Jordskyld er som i forrige Aaringe. „ - 1 - 14 -

Summa Indtegt: 53 Sd 3 1/2 15 β

Udgift:

Till Vin og Brød { Roug 1 ørter skipp. 1 1/2 2 Sd 2 1/2 „ β
 { Biug 1 ørter skipp. 10 β 1 - 3 - 8 -

Bispens Subsidium 1 - 2 - „ -

Regneskabs-Prousten 2 - 1 - „ -

Herritz-Prousten 1 - 2 - „ -

Regneskabs-Penge „ - 1 - 8 -

Bispens Cathedricum 1 - „ - „ -

Presten indtil videre 1 - „ - „ -

For Regnskabet at skriffue „ - 1 - 8 -

Kirchens Regneskabs-skriffuer „ - 1 - 8 -

Studj-skatt 1 - 2 - „ -

Den forrige Bispinde udi Riiber efter

Kongl. benaadning og den der efter

giordte Liquidation tilkommer af

denne Kirke „ - 2 - „ -

Lateris . . . 14 Sd 3 1/2 „ β

	Lateris...	14	SD	3	⌘	"	β
Kircken at Rense og Maye ¹⁾ samt							
Messesærcken at Toe	"	-	1	-	8	-	
Till dend ny bibel	5	-	"	-	"	-	
Dend nye Rithual	2	-	2	-	"	-	

Summa: 22 SD 2 ⌘ 8 β

Paa Kirckens reparation er anvendt som følger:

Offuer Choret — blyet paa begge sider, som var nederskreden, er afftaget 34 opgange og gaf da blyteckeren for det at nedtage, Lodde og igien oplægge for hver opgang paa sin egen Kaast 1 ⌘, er	8	SD	2	⌘	"	β
Offuer dend store Kircke paa Syndre side fra Vesterenden 22 Opgange a 1 ⌘ er	5	-	2	-	"	-
Hertil blev kiøbt og forbrugt:						
4 ¹ / ₂ Tylt Deller a 1 D. 2 ⌘ er	6	-	3	-	"	-
4 Siurfjel a 1 ⌘ 4 β er	1	-	1	-	"	-
4 Offuerholdtsfiel a 1 ⌘ er	1	-	"	-	"	-
4 ¹ / ₂ hundrede Lægtesøm	2	-	1	-	"	-
1050 Blysøm	2	-	2	-	8	-
4 Skaalpund Tin	"	-	3	-	"	-
3 Skaalpund Ister ²⁾	"	-	1	-	5	-
2 Læs Sand at støbe Blyet paa a 8 β	"	-	1	-	"	-
3 Læs Træ at smelte blyet ved a 8 β	"	-	1	-	8	-
1 Karl hos Blyteckeren i 16 Dage a 1 ⌘	4	-	"	-	"	-
Blyteckeren at hente i Hage ³⁾ og føre hiem igien	1	-	"	-	"	-
3 Læs Deller at hente i Vedel a 1 ⌘ er	"	-	3	-	"	-
14 Binding paa Kircken at lægte a 8 β er	1	-	3	-	"	-
Et Siun som blef tagen til Kircken	1	-	"	-	"	-
Summa Udgifft: 60 SD 2 ⌘ 13 β						

¹⁾ pryde, pynte. — ²⁾ Svineister, maaske til Klokken. — ³⁾ Maaske i Hauge.

Lignet og Lægt, da bliffuer Kirchen sin Værger skyldig i Penge 6 Sd 2 $\frac{1}{2}$ 14 $\frac{1}{2}$.

Datom Faarop c. 26. Juni 1686.

Der udmeldes nu to ny Kirkevænger: Peder Christensøn i Greis og Jens Sørensen i Holtom.¹⁾

V.

Den 15. Juni 1886 tilskøder²⁾ Kongen (Kr. V) Kirken og dens Jorder med Jus patronatus til Jørgen Rantzau, Major i Livgarden. — Han var gift med Marsille von Gabel, der var en Datter af den afdøde Statholder Christopher von Gabel, og han havde paa hendes Vegne en Fordring paa Kongen paa mere end 25000 Rdl. Fordringen udlignes med 17 fynske og 13 jyske Kirker med Kirkegods, Tiender og Jorder (Htk. 1012 Td. „ Skp. 2 Fdk. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. a 25 Rdl.) og med jus patronatus til alle Kirkerne.³⁾ Købesummen for Grejs Kirke var 342 Rdl. og 12 Skilling.

Major Rantzau har kun ejet Kirken en kort Tid; thi i de nærmest følgende Aar finder vi saavel denne som Sindbjerg Kirke hørende under Højgaard, der var samhørende med Grundet og ejedes af førnævnte Kirsten Vind. Om Kirsten Vind ved vi, at hun var gift to Gange, 1. Gang med Tage Iversen Krabbe til Jordberg og Gunderslevholm⁴⁾ og 2. Gang med Oberst Otto Friedrich von Gamm til Pulwitz.⁵⁾

I første Ægteskab var 9 Børn, hvoraf 6 dør som smaa, de andre tre var Datteren Karen, der blev gift

¹⁾ Et Tillæg til Regnskabet er dateret 29. Juni 1686 og underskrevet af Sognepræsten Bertel Jensen Grejs, jeg nævner dette da Wiberg er i Tvivl om, om han hedder Hansen eller Jensen. — ²⁾ Kronens Skøder. — ³⁾ Her i Egnen fik han foruden Grejs: Sindbjerg, Ø. Snede, Daugaard, Hedensted, Engum og Smidstrup Kirker. — ⁴⁾ Personalhistorisk Tidsskrift i B. I. — ⁵⁾ Benzons Stamtavler i Rigsarkivet.

med Generalmajor Jacob de Bruin,¹⁾ og Sønnerne Iver til Søbysøgaard i Fyn og Erik, der arver Grundet; i andet Ægteskab var der to Børn: Sønnen Christoffer, f. 1681, † 1701 som Løjtnant i Garden, og Datteren Christine Charlotte, f. 1685. Hun ægter som ganske ung en Slægtning: Poul Otto von Gamm, der var meklenborgsk Godsejer og dansk Kaptajn, og som Medgift skulde hun have Højgaard med dens Bøndergods og Kirker, som dog altsammen sælges i 1704.

Den 5. Juni d. A. giver Kongl. May. Oberste Jacob de Bruin til Sandholt i Fyn og Kongl. May. Capitain Iver Krabbe til Søbysøgaard i Fyn, Auktionsskøde²⁾ paa Jomfru Christine Charlotte von Gamms Vegne til Assessor Peder Lassen til Rødslet paa Sædegaarden Højgaard (Htk. 20 Td. 6 Skp. 2 Fdk.), dens Bøndergods og Grejs og Sindbjerg Kirker med deres Anpart i Korn- og Kvægtiende, med deres Jordskyld, Ornamenter, Inventarium og med jus patronatus,³⁾ alt som købt paa Auktionen paa Højgaard den 19. Maj. Peder Lassen ejede kun Gaard, Gods og Kirker i en kort Tid; thi allerede den 11. Decbr. 1706 bortsælger⁴⁾ han sin »fri Hovedgaard Højgaard« med dens Kirker i Grejs og Sindbjerg til Baron Christian Guldencrone til Vilhelmsborg,⁵⁾ som i 1720 ægter Amalie Moth, en Datter af Gehejmeraad, Ober-Secretair Mathias Moth til Lerbæk. — Guldencrone kom derved i Besiddelse af Lerbæk og bringer saaledes Højgaard og dens Kirker sammen med denne Gaard. — — —

¹⁾ Dansk biografisk Leksikon III B. — ²⁾ Viborg Landstings Skøde- og Pantebog Nr. 33. — ³⁾ Jura el jus patronatus = Kaldsretten til Embederne fulgte i sin Tid med ved Kirkesalg. Kirkeejeren kunde kalde den Præst, han ønskede, men Præstens Kaldsbrev skulde allernaadigst confirmeres eft. Forordn. af 24. Jan. 1699. Enhver ny Ejer skulde inden en Maaned, efter at han har købt Kirken, give Kancelliet og Bispen det tilkende under Straf for saa vel den købende som for den sælgende (Hofman: Fundationer). — ⁴⁾ Viborg Landstings Skøde- og Pantebog Nr. 34. — ⁵⁾ Hans de Hofman: Fundationer II.

I 1730 skøder¹⁾ Baron Guldencrone, Friherre til Vilhelmsborg, en stor Mængde Gods til Frederik den Fjerde; deriblandt Lerbæk, Kølholt, Højgaard og en Mængde Bøndergods, og imellem det meget Grejs og Sindbjerg Kirker, der nu atter kommer i Kongeeje.

Kirkegodset til de to Kirker — Ager og Engs Htk. 2 Td. 1 Skp. 2 Alb., hvoraf Grejs Kirke udgør 5 Skp. 3 Fdk. 1 Alb., bestaaende udi Grejs By af Nr. 18; »en Kirkejord, Ager og Engs Htk. 2 Skp. 2 Fdk. kaldes »Jamlingsføilen« (?) i Greis Vestermark og den Jord og den Eng omkring Kirken, som bruges af Søren Jørgensen i Greis Mølle, som deraf svarer de kongelige Contributioner og til Kirken i Penge 3 $\%$, og endvidere de til samme Kirke liggende Jorder Nr. 9 i Ulkier. — — —

Kirken er nu i Kronens Eje i 13 Aar; da gaar den igen over i Privateje og faar mange Ejere, og deri forklares vel Grunden til den ringe Tilstand, vi finder den i. — — —

Den 18. Septbr. 1743 bortsælger²⁾ Kristian den VI paa Auktion Lerbæk Hovedgaard med Htk. 54 $\frac{1}{2}$ Td., Tiender 19 $\frac{1}{4}$ Td. og Bøndergods 208 $\frac{1}{8}$ Td. til Regimentskvartermester Emanuel Thygeson (senere til Mattrup) for 16,200 Rdl. — Den nævnte Tiende er imidlertid Hover Sogns og det halve af Skibet Sogns Kongetiende, saa der medfølger ingen Kirker i Salget; men et Aars Tid efter³⁾ sælger Kongen Højgaard med dens Kirker i Greis og Sindbjerg, med Kirkejorder og med disse Sognes Kirketiende (Htk. 37 Td.) til Maren Mikkelsdatter, senere gift med Mads Pedersen Møller, der dør allerede i 1748.⁴⁾ — Aaret efter tilskøder »M Maren Mikkelsdatter Sal. Mads Møllers« davæ-

¹⁾ Viborg Landstings Skøde- og Pantebog Nr. 39. — ²⁾ Do. do. Nr. 41.
³⁾ Det kgl. (ikke tinglæste) Skøde er dateret ^{13/7} 1744. — ⁴⁾ J. P. Trap: Kongeriget Danmark V B.

rende Ritmester Schack von Brockdorff til Grundet »Højgaard Hovedgaard med Greis Sogns Kirketiende (Htk. 13 Td. 2 Skp.) og Sindbjerg Sogns Kirketiende (Htk. 23 Td. 6 Skp.) for 14,000 Rdl.¹⁾ — — —

Ritmester, senere Oberst S. von Brockdorff køber i 1750 Hover Kirke med dens Korn- og Kvægtiende;²⁾ han ejede i Forvejen Øster Snede Kirke, som han »lod i Stand sætte«, ligesom han i Vejle Kirke lod bekoste et Pulpitur »prydet med bibelske Historier og andet« og med hans og hans Hustrues Sophia Hedevig von Grabows Vaaben;³⁾ men om han var en god Ejer imod sine andre Kirker vides ikke. — —

Oberst v. Brockdorff besidder Grejs og Sindbjerg Kirker til ind i 1758, da han — paa Auktion — bort-sælger⁴⁾ dem med Jorder og Tiender til Magister Peder Borch, som i mange Aar var Kapellan og senere Sognepræst for Grejs-Sindbjerg Menigheder. — — — —

Fra 1727 er Hr. Jens Laurits Nielsen Ussing (fra Ussinggaard) Sognepræst for Grejs-Sindbjerg. Han ægter Aaret efter Karen Lauritsdatter Billeschou (døbt ^{17/11} 1702, begr. ^{7/12} 1742), der var en Datter af Formanden i Embedet, Laurits Hansen Billeschou, i Ægteskabet var der 5 Sønner og 3 Døtre. — — —

Om Jens Ussing siges der, »at han ved ufornuftigt Forhold imod sin Øvrighed og imod sin Menighed er bleven afskediget i 1742«; men det maa dog forstaas saaledes, at han fik Tilladelse til at forblive i Embedet med Tilhold om at holde Kapellan. — —

Den første Kapellan var Math. Wind,⁵⁾ der ved sin

¹⁾ Viborg Landstings Skøde og Pantebog Nr. 42. — ²⁾ Nørvang-Tørrild Herreders Skøde- og Panteprotokol Nr. 3. — ³⁾ Hans de Hofman: Fundationer IV. — ⁴⁾ Viborg Landstings Skøde- og Pantebog Nr. 42. — ⁵⁾ Mathias Pedersen Wind, f. i København, fra ^{29/4} 1746 Sognepræst i Brøns, Hviding Herred i Haderslev Amt; han ægter ^{29/11} 1746 Margrethe Hedvig Hansdatter Brorson, f. i Randrup 1729, Datter af Biskop Hans Adolf Brorson i Ribe.

Tiltrædelse tilføjer Grejs Kirkebog følgende: »Efter at Hr. Jens Ussing formedelst sit uforsvarlige og formastelige Forhold mod sin Øvrighed og Menighed blev d. 24. August 1742 af Hans kgl. Majestæt allernaadigst removeret, saa blev jeg Math. Wind igjen af Højstbemeldte kgl. Majestæt d. 1. Decemb. s. A. allernaadigst som Commendere ecclesiae Grejs og Sindb. kaldet og beskikket til Embedet ad interim alene at forestaa, hvortil den naadige og barmhjertige Gud og Fader for sin Søns vor Frelzers Jesu Christi Blods Skyld give og meddele bestandig Naade og Kraft, at den forvildede Hyrde og Hjord maatte ved Evangelii sunde og saliggørende Ord og Kraft ledes til den rette Faaresti og Evangelii søde Græsgange under den eneste trofaste og store Faarenes Hyrde Jesum Christum, og vi alle aftoede i vor Frelzers Blod glæde os med et levende Haab om en evig Herlighed. —

Gud give mig og dem hertil Naade for sin Søns dyre Blods og Døds Skyld.«¹⁾

— — — Efter Hr. Wind virker Peder Lauridsen Borch i Embedet fra 1746 og fra 1751 som adjunktus successor; han bliver Magister i 1755 og ægter Aaret efter Anna Christine Aagaard († 1776).

Magister Borch bortskøder i 1762 begge sine Kirker til Kammerraad Søren Laursen Fogh til Laage, der kun beholder disse i faa Aar.

*

*

*

Allerede i 1767 sælger Kammerraaden Laage Hovedgaard med Sindbjerg Kirke, dens Jorder og Tiende til Kaptain Chr. Fr. von Bülow med den Servitut, at en nyindrettet Begravelse i Kirkens vestre Ende, skilt fra denne ved en Brandmur, reserveres Sælgerens

¹⁾ Ved Provst L. F. Andersen, Grejs.

Slægt »til Verdens Ende«. Til Vedligeholdelse udsættes 150 Rdl., for hvis Renter Laages Ejere skal afholde Udgifterne. — —

Kaptain von Bülow ejer Kirken til 1777, da han afhænder den til Peder Marcussen til Agersbøl, hvis Enke, Inger Nielsdatter Saabye i 1798 bortskøder¹⁾ Agersbøl med Kirken med Tiender og Bøndergods til sin Svoger Justitsraad Marcus Pauli Marcussen til Krastrup,²⁾ som Aaret efter deler Gaard og Gods mellem sin Søn Justitsraad Poul Marcussen og Svigersønnen, Generalkrigskommissær U. Chr. von Schmidten til Urup.³⁾ Sidstnævnte køber kort Tid efter Poul Marcussens Anpart af Gaarden og dermed Kirken.

I 1804 sælger von Schmidten Ejendommen med lidt Gods og Kirken til Forvalter Erich Christian Grave Hoppe, der i 1806 tilskøder Sognemændene Kirken.⁴⁾ — — —

*

*

*

I 1768 tilbagesælger Kammerraad Fogh Grejs Kirke til Magister Borch; nu skilles de to Sognekirker, efter at de havde haft samme Ejere i henved hundrede Aar.

Fra Borchs sidste Ejertid er der bevaret et Syn over Kirken, der siger:⁵⁾

»Anno 1770 — 27. Septbr. — vare vi underskrefne efter Provstens Ordre mødt ved Greis Kirke for at efterse samme Kirke, som for kort siden havde faaet en Hovedreparation og intet manglede, hverken paa Vedligeholdelse eller Ornamente — — samme Dag eftersaa vi ogsaa Skolehuset i Greis Sogn, som og i dette Aar er bleven repareret, og at samme var

¹⁾ Nørvang-Terrild Herreders Skøde- og Panteprotokol Nr. 3. — ²⁾ i Farstrup Sogn, Aalborg Amt. — ³⁾ J. P. Trap: Kongeriget Danmark V. — ⁴⁾ Se Vejle Amts Aarbog 1913 I. — ⁵⁾ Ribe Bispearkiv.

upaaklageligt, hvilket af os attesteres i Greis Præstegaard.

Aar og Dag ut supra

Jørgen Laursen — Christen Laursen

begge of Greis.

P. Borch.«

Magister Borch († 1777) ejer Kirken til Maj 1775, da han sælger den til Kaptain Jørgen von Brockdorff til Brandbjerg, som i 1781 skøder Gaard og Kirke til sin Svoger Kaptain Niels von Jermin, der ogsaa kommer i Besiddelse af Vindeløv Kirke.¹⁾

1786 bortskøder Kaptain v. Jermin Brandbjerg til Toldinspektør Schack von Brockdorff i Vejle²⁾ og de to Kirker til Kammerherre Jens Nellemann til Lerbæk, der endvidere køber Hover Kirke,³⁾ ligesom han i Forvejen ejede Jelling Kirke, som han overtog efter sin Fader, Mogens Nellemann,⁴⁾ der i 1765 havde købt den af Kongen og senere sat den godt i Stand.⁵⁾

Hverken Kammerherren eller hans Hustru, Elisabeth Juul, synes at have vist nogen Omsorg for Grejs Kirke; et Syn fra den Tid fortæller os om den gamle Kirkes kummerlige Tilstand:

»Greis Kirke; Ejeren Hr. Nellemann til Lerbech: Taget er meget brøstfeldigt; Loftet paa mange Steder af Regen - Vand opraadnet. — Vinduet ved Degnestolen er gandske forbrændte (?) og paa andre Steder er andre (Ruder?) enten itu eller helt borte. — — —

Kirken trænger haardt til Udspækning og Kalkning og mange Stoele til Reparation. — — —

Vaabenhuset er saa ringe paa Tag og Loft, saa at Folk i Regnevejr ej kand staa der tørre.

Paa det brøstfældige Pulpitur er Gulvet saa raadnet, at det er farligt at gaa derpaa. —

¹⁾ Kirken sælges til Vindeløv Sognemænd i 1793. ²⁾ J. P. Trap: Kongeriget Danmark V. — ³⁾ Nørvang-Tørrild Herreders Skøde- og Panteprotokol Nr. 3. — ⁴⁾ Viborg Landstings Skøde og Pantebog 1785. — ⁵⁾ Vejle Amts Aarvog 1917.

Port for Kirkegaarden mangler, saa at Kreaturer frit kand gaa derind ¹⁾)

Veyle d. 30 November 1791.

Schøith ²⁾). «

I 1800 bortsælger Kammerherren Lerbæk med dens Kirker i Hover, ³⁾) Jelling⁴⁾) og Grejs til Landsdommer i Sjælland Nikolaj Emanuel de Thygesen til Stamhuset Matstrup, ⁵⁾) som igen i 1803 sælger Gaard og Kirker til Hr. Jens Schautrup fra Seest.

VII.

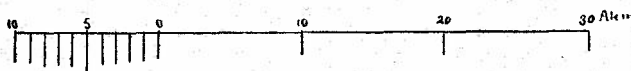
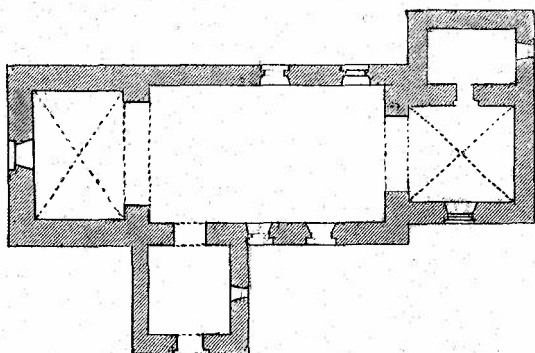
I samme Aar — 7. Juli — sælger Jens Schautrup Grejs Kirke til Sognemænd i Grejs, nemlig Anders Nielsen, Peder Michelsen, Niels Jacobsen og Knud Nielsen, alle af Grejs By og Niels Olesen af Holtum paa egne og øvrige Beboeres Vegne, som ville have haft Del i Kirken, med Jus patronatus og med de Kirken tilhørende Ornamenters saa og hele Grejs Sogns Kirke-, Korn- og Kvægtiende med de til samme hørende Huse og Jorder, nemlig et Hus paa Holtum Mark, der er bortfæstet til Jørgen Bertelsen for 6 Rdl. 4 $\frac{1}{2}$, endvidere et Hus i Grejs By med Jorden paa Grejs Mark, som er bortlejet til Morten Nielsen i Grejs for 10 Rdl. i aarlig Afgift.

Købesummen var 4049 Rdl. 3 $\frac{1}{2}$ — dansk Courant —, som blev betalt kontant. ⁶⁾)

Den 16. Juli s. A. synes Kirken, og Synet siger: ⁷⁾)

»Grejs Kirke ejes af Sognemændene; af disse var til Stede Sognefogeden Anders Nielsen, Lægsmænd Mogens Jensen og Christen Frandsen. Kirkens Til-

¹⁾) Ribe Bispearkiv. — ²⁾) Provsten Jens Riddermann Schiøth i Vejle. — ³⁾) Hover Kirke sælges til Beboerne 17. Juli 1806 af Lerbæks daværende Ejer John. Conr. Stautz. — ⁴⁾) Jelling Kirke sælges til Skovgaard 15. Juli 1803 af samme Ejer. — ⁵⁾) Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol for 1800. — ⁶⁾) Nørvang-Tørrild Herreders Skøde- og Panteprotokol Nr. 5. — ⁷⁾) Synsprotokol for Nørvang-Tørrild Herreder i Landsarkivet.

Grundplan af Grejs gamle Kirke.

stand befandtes saaledes: Loftet er godt, Gulvet ligeledes, Taget saa vel som Murene udvendig trænger til Udspækning; Træværket er upaaklageligt, naar undtages Degnestolen, der bør istandsættes. Vinduerne er gode.

Kirkeport og Laager behøver Reparation; Kirkedørene er gode; Kirkediget bør hist og her istandsættes.

Disse Mangler lovede de tilstedeværende Sognemænd paa deres egne og de øvrige Kirkeejeres Vegne at søge afhjulpne.

Synsmændene bevidner dette med deres Hænders Underskrifter, og er vi villige til, naar det fordres, samme med Ed at bekræfte.

J. Schiøth. T. Bernbaun. Sabro.

Anders Nielsen. Mogens Jensen. Christen Frandsen. <

I Kirkens første Folketid vedligeholdes den nogenlunde, saa Synet i 1814 kan udtale: »Denne Kirke er vel vedligeholdt og i god og forsvarlig Stand, Tag,

Tømmer og Mur mangler intet, men Loftet er aabent, og Fjælene trænger til at omlægges; men undersøger vi de følgende Syn, da giver disse ikke noget lyst Billede af den gamle Kirkes Tilstand; vi læser om: løse Kirkestole, Loftet aabent, Vinduer itu eller borte, Træværk, der er raadnet, Træværk, der trænger til Maling, o. s. v. o. s. v. — — —

I 1868 omlægges en Del af Blyet paa Højkirken, og fire Aar senere udbedres Vestgavlen med en temmelig stor Bekostning. Et Par Aar efter udsættes Knæfaldet, og der ønskes et nyt som det i Hover Kirke. Knæfaldet bliver imidlertid aldrig udført; thi i 1877 har Hvælvingen i Koret slaaet nogle slemme Revner, der gør det tvivlsomt, om det kan staa. »Skal Koret nedtages«, siger Synet, »vil det være rigtigst, at dette, der er for lille til Menigheden, udvides;« hele Sagen udsættes dog til næste Aars Syn, hvor der gøres store Udsættelser som: Koret ombygges, Vaabehuset istandsættes, nye Stole, Loftet gibsæt, nyt Pulpitur o. m.

Synet slutter med følgende Udtalelse: »Det henstilles til Tiendeydernes Overvejelse, om de ikke ville foretrække at komme med Forslag til en ny Kirkes Opførelse i Stedet for at istandsætte den gamle, hvilket sidste vil blive meget bekosteligt.«

G. E. Becher.¹⁾ Jens Madsen. Morten Sørensen.

Mens Tiendeyderne overvejer, kommer Synet igen i 1879 og fornyer og forøger Udsættelserne, og næste Aar 2. Juni 1880 afgøres den gamle, hvide Kirkes Skæbne, da Synet siger:

»Den nuværende Kirke udsættes til Ombygning, og den ny Kirke skal være færdig til 1. Septbr. 1881.«

G. E. Becher. Jens Madsen. Kristian Hansen.

¹⁾ Georg Ernst Becher, f. i Lysbild paa Als 1833, † 15. Maj 1899 som Provst for Nørvang-Tørrild H. og Sognepræst for Grejs-Sindbjerg.

Efter at Tiendeyderne havde valgt et Byggeudvalg, der foruden af Kirkeværgerne Grdjr. Sognefoged Niels Madsen i Grejs og Grdjr. Sognefoged Niels Larsen i Holtum bestod af følgende: Grdjr. Niels Nielsen, Grejs; Grdjr. Jacob Pedersen, Virkelund; Grdjr. Jens Andersen, Grejs; samt Gaardejerne Kristen Kristensen og Markus Nielsen af Holtum, begyndte Opførelsen af den nye Kirke efter Tegning af Arkitekt Tage Olivarius i Randers.

Kirken byggedes af røde Mursten med Skib og Kor, der har tresidet Afslutning, samt et i den øvre Del ottekantet Taarn med Gavle og Spir i Spidsbuestil.

Den indviedes af Biskop Balslev 3. Søndag i Advent d. 17. Dcbr. 1882. — — —

Som tidligere nævnt er den gamle, smukke Font og den gamle Prædikestol i Brug i den nye Kirke, der fik en ny Altertavle med Hautrelief: Jesu Himmelfart af Professor Fjeldskov.

Samtidig med Opførelsen betænkedes Kirken med et Orgel af Højgaards daværende Ejer, Proprietær P. Pedersen; Orgelet er senere restaureret paa Bekostning af samme Gaards nuværende Ejer, Proprietær E. P. Carlsen.

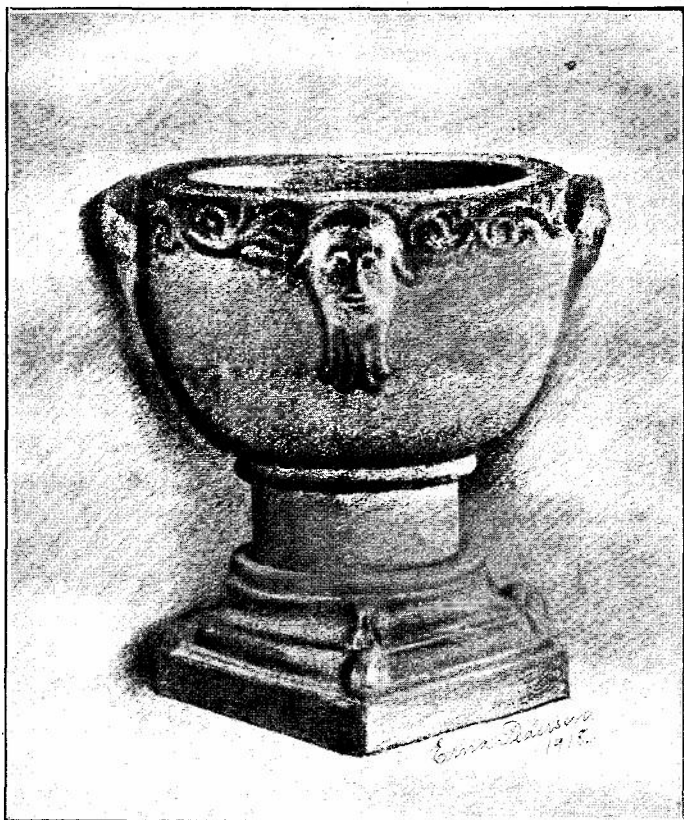
Paa Orgelets Forside minder et Par Sølvplader om disse Gaver. Paa den ene staar: Skænket af Ejeren af Højgaard 1882; og paa den anden: Udvidet og restaureret af Ejeren paa Højgaard 1916.

Kirkerummet prydes af et Par Lysekroner med Indskrifterne: »Minde om Petra Pedersen, Datter af Grdjr. Martin Pedersen, Holtum 1912«, og »Fra J. Ullum og Hustru Ane E. Ullum, den 17. Decbr. 1882.«

Paa Altret staar — foruden de gamle Messinglysestager — en smuk, syvarmet Stage, hvorpaa der staar: D. K. & S. K. 12.-10.-1913.¹⁾

¹⁾ Gave fra Lærer Steffen Kristensen og Hustru Dorthea Kristensen i Grejs.

Kirkens Kalk — eller Dele af den — er meget gammel; paa dens Fod læses: »Er denne Kalch giort til Greys Kirche 1637 { og fornyet 1672 { denne Fod

Døbefonten i Grejs Kirke.

er omgjordt 1704. Disken har ingen Indskrift; men paa Alterbrødsæskan staar: Grejs Kirke 1863. — —

I det kønne — smukt dekorerede — Kirkerum samles det gamle med det nye og skaber et venligt,

festligt Indtryk, der forstærkes, naar vi ser hen til, hvad her blev tilbage fra Fortiden — fra den gamle hvide Tufkirke, som den nye Kirke kunde tage i Arv og Brug og bevare som Minder om den rundne Tid: Døbefont, Døbefad, Prædikestol, Alterkalk og Alterdisk;

— — — —
— — — —
end risler den Kilde, end dækkes det Bord,
end kimes der mildt ifra Taarne. (Reitan.)

OM DE GAMLE
HAANDSMEDEDE GRAVKORS
I BJERRE HERRED

AF

MALER SØREN KNUDSEN, GLUD.

Tilgiv, jeg begynder med at skrive om mig selv! Ofte i mit Liv har jeg tænkt, og iblandt ogsaa udtalt, at jeg burde have været Smed, Stenhugger eller lignende, fordi der i disse Fag er rigtig Lejlighed til at slaa løs af alle Kræfter, og jeg tror, skjønt ingenlunde af herkulisk Legemsbygning, at jeg ogsaa da kunde have udrettet noget godt og smukt, ja mere og bedre end i mit nuværende Fag. Alle mine Forfædre paa baade mødrene og fædrene Side har været Tømrere og Snedkere saa langt tilbage i Tiden, jeg ved Besked om dem, og jeg kan tilføje, at de har været anset for duelige og svunget Økse og Hammer, haandteret Høvl og Sav saa dygtigt og flittigt, at de fortjener Agtelse derfor i deres Grave. — Malere, derimod har der ingen i Slægten været før jeg, og jeg betragter da ogsaa mig selv nærmest som et Misfoster i saa Henseende. Dette er saa meget mere begrundet, som jeg var voksen før jeg kom i Malerlære (en Læretid, der var meget kort) — efter at jeg havde været tilsøs i flere Aar. — Dette til Efterretning for dem, der agter at lade mig male noget for dem. — —

Der er flere Fag, som jeg til min Død vil omfatte med større Interesse end mit eget, blandt disse er Smedefaget.

Kan der ogsaa tænkes noget mere interessant og taknemmeligt end ved Ildens og Haandens Hjælp at forme det haarde Jærn til nyttige eller smukke Ting? Naar Smeden staar ved sin Ambolt og først med stærke og senere med smaa, nænsomme Slag giver Jærnet, der fra den glødende Tilstand langsom igjen antager sin egen Kulør, den ønskede Form, da maa han have en Følelse som Sømanden, der med sit Skib i stiv Kuling for Pres af Sejl styrer gjennem Vejr og Sø, saa Vandet vælter ind over Dækket, og Skibet løber en Fart, saa Fiskene bliver grønne af Misundelse derved, thi da maa Sømanden glæde sig trods Nattevaagen, vaade Klæder og haarde Nævetag, han ved jo, det bærer med god Fart mod den attraaede Havn.

Naar Smeden lægger Jærnet paa den blankslidte Ambolt og Slagene falder: Dum, dum! Dum, dum! Klingre af — kling klang! saa det synger i Staalet, Værket vokser ud af Slagene og modtager sin sidste Udformning, da maa en Mesters Øje frydes og ikke mindst, naar det gjælder at fremstille en Prydgjenstand.

Og findes der noget mere idyllisk end en gammel Landsbysmedie? — Ja, jeg spørger!

Ved de gamle Landsbysmedier — ofte tillige ved Byssens Træ mødtes Bymændene Sognt og Helligt, i Fredstid og i Krigstid, spøjte og samtalede, grundede og lagde gode Raad og Planer, alt mens Gnisterne føg, Jærnet klang og Ambolten sang dertil. Stundom gav nok ogsaa Smeden sit Besyv med, til Tider var han endog den gjæveste. Smedene har ikke for intet nydt stor Respekt fra ældgammel Tid. Der

var Tider, da de omfattede en Mængde forskellige Arbejder, lige fra at lave Taarnuhre (Sejrværke) og til at fungere som Præst ved Vielse, hvilket enkelte Smede haade her i Landet og i andre Lande skal have havt kgl. Privilegium paa. Men de gamle Landsbysmedier svinder i Tal, og de nye fremstaaende »Maskinværksteder« med flade Paptage er ikke maleriske. — Romantiken svinder. —

Gamle Smede har fortalt mig, hvor frygtelig lang og striks Arbejdstiden var for blot et halv Aarhundrede siden, og man undres over den Energi og Kraftudfoldelse, mange den Gang var i Besiddelse af trods den tarvelige Levevis, — eller maaske netop paa Grund af denne. — — En Smed skulde endnu den Gang befatte sig med mangt og meget, og helst forstaa det godt. — Ja Nutidens Smede har jo da ogsaa noget at drages med i Maskinerne. — Der var Hestebeslag og hvad dertil hørte, og der var fint snørklet Vognbeslag med Staffer, formede i »Sænker«, — noget Nutidens Smede ikke kjænder. (Jeg har hidtil forgjæves søgt efter et Sæt »Sænker« til Smedien i Glud Musæum) og ofte maatte han til at prøve sin Kunst og Fingernemhed paa at lave en Syskrue, en Sukkertang el. l.

Ja, og naar en Person var død maatte Smeden ogsaa stundom til at lave et Gravminde. Dette sidste har havt en tydelig Periode i Midten af forrige Aarhundrede. Skikken med saadanne smedede Gravminder er jo sikkert, som saa meget andet, kommen til os fra Tyskland, hvor der vist er lavet saadanne smedede Gravkors langt tilbage i Tiden.

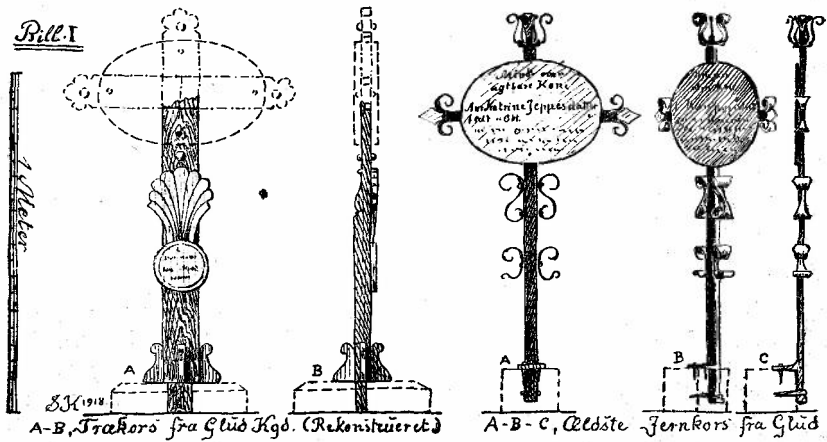
Min i flere Henseende gode Hjælper Hr. Magister C. A. Jensen, Assistent ved Nationalmuseet, har meddelt mig, at der intet findes skrevet paa Dansk om

de gamle smedede Gravkors, og det er jo med en Smule Angst og Bæven, jeg derfor tager fat. Maaske burde jeg have undersøgt, om der er skrevet noget paa Tysk, Engelsk eller maaske paa Svensk om dette Emne, for at udfinde, hvorfra Forbillederne til vore Gravkors stammer, men jeg trøster mig med, at hvad der ikke er naaet, kan maaske senere naaes, jeg agter jo at fortsætte den paabegyndte Studie af gamle Jærnkors paa Kirkegaardene, og fremkommer maaske ad Aare med flere Oplysninger i den Retning.

Og nu til Sagen! Men først nogle Ord om Trækorsene, som jo gaar forud for Jærnkorsene. —

I Slutningen af 1700erne og Begyndelsen af 1800erne var Skikken med de store liggende Gravsten naaet ned til Borger og Bonde, og der findes her i Bjerre Herred ikke faa af disse 3 Alen lange og 2 Alen brede Sten med Timeglas, Dødningehoveder, Engle og Ornamentter paa, som er bekostede til og af velhavende Bønder. Men Smaakaarsmanden maatte endnu en Tid nøjes med et Træminde, der undertiden bestod af et Stykke af en Træstamme, der var fladet lidt af paa en Side, for at ligge mere fast paa Graven, ovenpaa og paa Enderne var der indskjaaret Navne, Bibelsprog, Mindeord og Ornamentter, undertiden ganske smukt. Særlig i Himmelbjergegnen har disse Gravtræer været anvendte, men vistnok ogsaa her i Egnen, i Glud Musæum opbevares et af den Art, som stammer fra Hjarnø Kirkegaard. Allerede omved Aar 1800 begyndtes med opretstaaende Trækors paa Gravene; af disse er selvsagt kun meget faa bevarede, dog har vi i Glud Musæum et betydeligt Brudstykke af et meget gammelt og meget smukt Trækors, som fandtes liggende paa et Stuehusloft i Nørby, Glud Sogn.

Undertiden er Gravminderne af de paarørende tagne hjem fra Kirkegaardene, naar Gravstederne skulde sløjfes, en vældig Gravsten fra Glud Kirkegaard, har saaledes i en Aarrække været anvendt som Overligger i en Stenkiste ved Dysbjerg og er nu atter draget frem i Dagens Lys — ganske vist i to Stykker, og paatænkes af Dysbjergs nuværende Ejer opstillet paa Bjerget. —

Paa Billedet I er afbildet det omtalte Trækors fra Nørby, de manglende Dele er føjede til med stiplede Linjer, saaledes som de maa formodes at have været formede: Korset har været tappet ned i en Pæl eller et Plankestykke, Korsstammen er støttet af 4 smukt udsavede Klamper — »svejfede Knægte« — dette er altsammen Egetræ, medens en Træplade af Form som en Cirkel med en Palmette over, anbragt forpaa Stammen, er af Fyrretræ. I Cirkelfeldtet er skrevet nogle Mindeord, men Sammenhængen kan ikke tydes. Paa Bagsiden er Stammen profileret meget smukt, og samtidig gjort tyndere opad. En Egenagle, lige over

Palmetten, har sikkert kun været til Pryd. Omtrent fra denne og opad bærer Stammen sikkert Spor af at have været omsluttet, og har altsaa været indstukket i et Stykke Træ, hvilket maa tænkes som en tyk og bred Planke, der maa have havt Huller lodret og vandret til Korsarmene. Den øverste, afbrudte Ende af Stammen viser, at de vandret liggende Arme har været halvt indskjaarne, »skrammede« ind i det lodret staaende Stykke (Stamme og Topstykke). Da Stammen og Armene altsaa har krydset hverandre inde i Planken, maa en af disse Parter have været i to Stykker, med mindre det tænkte Plankestykke har bestaaet af 2 Brædter, i hvilket Korsarmene samt Stamme og Top har været indstemmede, den halve Tykkelse i hvert »ladet ind«. Man har altsaa ikke her, som paa simplere Kors ladet sig nøje med at sætte et Brædt paa den ene Side af Korset, man har villet havt Plads til Inskription paa begge Sider.

Jeg omtaler og afbilder dette smukke Trækors her, fordi der vist ikke nogensinde bliver Lejlighed til at skrive en hel Afhandling om den Art Gravminder, og fordi der er en nøje Sammenhæng og Lighed mellem dette og det paa samme Billede afbildede Jærnkors fra Glud Kirkegaard, som jeg anser for det ældste smedede Kors i Bjerre Herred, og som jeg ikke noget Steds har set Mage til. (D. v. s. vi har i Glud Musæum to Eksemplarer af denne Korstype, der sikkert stammer fra samme Haand.) —

Korset, som er afbildet i Figurerne ABC paa Billede I, anser jeg for et Mesterværk og gjerne vilde jeg kjende Navnet paa den Smed, der i sit Ansigt Sved har hamret dette lille Kunstværk. Desværre kan Giveren, Gdr. Jens Hansen, Bondgaard, i Bisholt, ikke oplyse, hvorfra det er kjøbt, det er bekostet som

Minde over hans Moder, der døde 1860, og selv om Korset altsaa ikke er synderligt ældre end dem, jeg i det følgende vil omtale, er Formen det i det mindste.

Dette Kors er, skjønt muligvis lavet af en Landsbysmed, meget smukt og godt formet, det udmærker sig ved, at det er virkeligt Smedearbejde (ikke Klejnsmedearbejde), den solide Korsstamme er svejstet sammen med den lige saa svære Tværstang, der danner Armene («Grenene») — smukt og nøjagtigt selvfølgelig — Blomsterknopperne, paa Armene, er sirligt udpendede og Bladene spiralbøjede, — uden mindste Famlen eller Ængstelighed. Den ovale Skriftplade er fastholdt med 4 Nagler, og under den, paa hver af de smalle Sider af Stammen er anbragt 2 Snøller; alt er formet og anbragt uden Nølen og unødigt Pilleri.

Særlig Opmærksomhed fortjener dog Topblomsten (der ligesom Armknopperne og Snøllerne har været forgyldte). Den er ligesaa kvikt og sikkert udformet som de øvrige Prydelser, og som det sees af første og anden Figur fra venstre paa Billede II er den ikke uden virkelig Skjønhed. De to Afbildninger er ikke af samme Blomst, men stammer fra de to Kors i Glud Musæum, og det vil ses, at de gamle Smede var poetiske — de digtede, mens de svang Hammeren. — Var den døde, som Korset skulde staa over, en ældre Person, blev Blomsten forsynet med fire Støvdragere bag de fire Dækblade, var den døde derimod et yngre Menneske, saa blev Støvdragerne udeladte og i deres Sted var der fire indadbøjede Blade, saa Blomsten syntes kun halv udfoldet. — Et Barn har sagtens kun faaet en Knop i Toppen af sit Kors, Mage til den paa Armene, — i det mindste hos den Smed.

Medens Armknopperne er smedet ud af selve Stangen, der danner Armene, er Topblomstens Blade og Støvdragere skruet paa en Tap med Gevinner. Korsstammens underste Ende var forsynet med en »Taa« og en »Hæl«. Taaen fik et Par stærke, smedede Søm gennem sig, og Hælen fik en Krampe om sig, der gik vandret ind i Egepælen, saa skulde der noget til at vælte Korset. —

*Smedede Topblomster paa de altsite Gravkors
paa Glud Kirkegaard, samt Armknop paa samme*

Da jeg har tænkt mig, at dette Kors saavel som nogle af dem, jeg senere vil beskrive, skulde være lavede i Horsens, har jeg henvendt mig til de gamle Klejnsmede der, vist dem Tegninger og spurgt dem, om der var lavet saadanne Gravminder i Horsens. Jeg har dog ad den Vej ikke faaet noget bestemt at vide, og ved selv at efterse de gamle Kirkegaarde i Byen har jeg kun fundet et eneste smedet Gravkors, og da dette tilmed er af en ubehjælpelig og uskjøn Form gaar jeg ud fra, at det er Landsbyerne, der har baaret Skikken frem, og Landsbysmedene, der for det meste har lavet Korsene. Da der paa de gamle Kirkegaarde i Horsens er mange støbte Gravkors og Stenmonumenter fra den Tid, dette omhandler, vilde der sikkert have været bevaret en Del af de smedede Kors, om disse nogensinde havde været talrige.

Vistnok allerede i 1840erne var de støbte Jærnkors begyndt at blive lavet og anvendt. Jeg har i

det mindste truffet flere støbte Jærnkors, der var anbragt paa Grave fra den Tid. Man kan dog ikke altid gaa ud fra, at Grav og Gravminde er lige gammelt, saaledes staar der paa Jelling Kirkegaard et stort, støbt Jærnkors, der er rejst over Kaj Stallknecht, Sognepræst til Jelling og Hover Menigheder, død 1795. Dette Kors er af selve samme Form og Størrelse, som et der staar paa Skjolde Kirkegaard over Toldbetjenten Peder Braque (født i Starup Sogn 1775), som døde i Bisholt i Aaret 1846. Begge Kors er støbte i Stallknechts Fabrik i Horsens og stammer sikkert fra 40erne.

Alle de støbte Gravkors, jeg har set, stammer fra Stallknecht og Møller & Jokumsens Fabrikker i Horsens, — og nogle af dem er ret smukke. — — Dog, tilbage til de smedede!

Medens jeg kan spore de støbte Gravkors fra omtr. 1840 til omkring ved 1880, synes det, de smedede har haft en kortere Periode, de begynder 1860 og ophører ganske omved 1868. De har jo næppe kunnet konkurrere med de støbte i Prisbillighed. Den gamle Graver, Niels Jessen (Sønderjyde) ved Glud Kirkegaard ved at fortælle (efter hans Formand i Embedet, Jens Jørgen Skemager), at de i det følgende som »Glud Typen« betegnede Gravkors kostede 10 Rigsdaler, eller deromkring. — Naar man betænker, at disse Penge jo skulde deles mellem Smed, Stenhugger og Maler, var det sikkert en beskedent Betaling.

Dog viser de mange smedede Gravkors i Bjerre Herred, og tildels Hatting Herred med, at Folk har sat Pris paa de smukke, haandlavede Snørkler og Prydelser, som Smedene søgte at overbyde hverandre med at anbringe paa Korsene. Der synes saaledes at have været god Jordbund for de smedede Gravminder

her (Udtrykket har en næsten komisk Klang), da en dygtig kjøbenhavnsk Klejnsmed, *Otto Jørgensen*, vistnok i 1862 kom til Sønderby i Glud Sogn, og styrede Smedeforretningen der for den gl. Smed, Poul Jensens Enke, og naar der paa Glud Kirkegaard findes flere smedede Gravkors, end jeg har set paa nogen anden Kirkegaard, saa skyldes det sikkert hans Anseelse og dygtige Arbejde. Gjerne vilde jeg have kunnet paavise, at ogsaa nogle af vore hjemmefødte Smede har lavet en Del, — og da hvilke det var — men Beviserne kommer nok senere. —

Mine Oplysninger om Klejnsmeden *Otto Jørgensen* stammer fra afdøde Gaardejer S. Rasmussen i Sønderby samt Gdr. Rasmus Jespersen s. St. (84 Aar gl.), desværre har jeg ikke haft Lejlighed til, at faa Tidsrummet for O. J.s Virksomhed helt opklaret, og maaske har hans Efterfølger i Sønderby Smedie, Mikkel Sørensen (død paa Hjarnø 1907), lavet nogle Kors i samme Form, han var en meget dygtig Smed, og kunde nok gjøre det. —

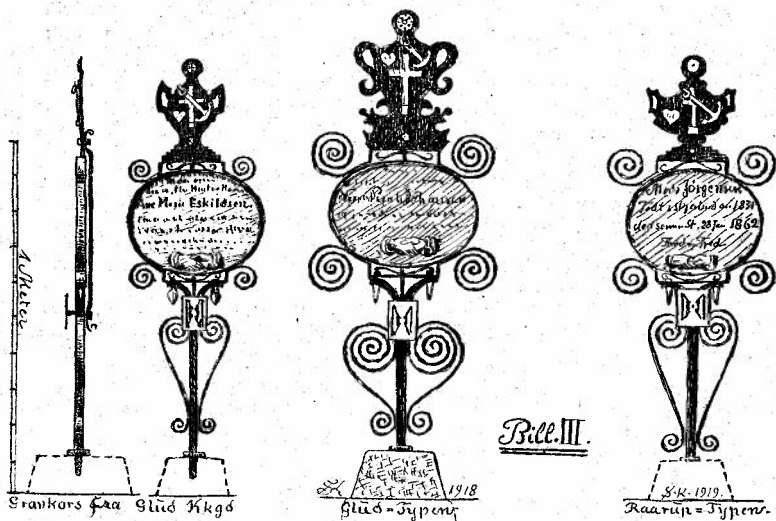
Paa Billede III er afbildet tre forskellige Gravkors, som findes i Glud Musæum, og hvoraf de to første fra Venstre stammer fra Glud Kirkegaard. Det første af dem har dog et ejendommeligt og meget smukt Topstykke, nærmest i græsk Vaseform, som jeg ikke har set Sidestykke til, men da det fandtes i afdøde Murer Niels Nielsens Samling paa Glud Mark, gaar jeg ud fra, at det er fra Glud Kirkegaard. Det er skjænket Glud Musæum af hans Søn, Søren Th. Nielsen. Dette Kors er af en egen beskeden og net Form. Aarstallet kan desværre ikke tydes paa det, men det er utvivlsomt lavet af samme Mand, som det Kors, der er afbildet i Midten, og som jeg antager stammer fra O. J.s Haand. Topstykket her har en anden Form,

og Udtrykket i det hele er noget udfordrende og pralende med de vældige fremstaaende Spiraler. Den tredie Afbildning paa Billede III viser en paa Raarup Kirkegaard almindelig Form, som vistnok stammer fra Smeden Therkel Jensen, som boede i Aastrup, men flyttede i 1867 til Sønderby, og paa Grund af Svaghed opgav Haandværket. — Han døde for faa Aar siden i det gl. Hospital i Horsens.

Medens Otto Jørgensens Gravkors paa Glud Kirkegaard næsten altid er præget af stor Skjønheds- og Formsans og Sikkerhed i Tegning, er dette langt fra altid Tilfældet med dem, man finder paa andre Kirkegaarde i Bjerre Herred og videre omkring, men medens mange Smede øjensynligt, men ofte med maadelige Resultater har søgt at eftergjøre ham, kan Raarup-Typen næsten staa Maal. Ja, der kan tvistes om, hvorvidt denne Types Topstykke ikke nok overgaar Glud-Typens i Skjønhed.

Som Billedet viser gik man i den Tid tildels bort fra Korsformen, den ovale Plade til Inskriptionen, som paa Trækorsene og de ældste Jærnkors var lagt udenpaa, bliver nu indfattet i en Ramme af Jærnbaand, Korsarmene er helt udeladt og i Stedet for er der anbragt fire Spiraler af bøjede Jærnbaand i rektangulær Beliggenhed omkring Ovalen, der som Regel er konstrueret over to Cirkler, der skjærer hinandens Centre. — Undertiden er den dog tilsyneladende tegnet paa fri Haand, og hverken Oval, Elipse eller noget andet bestemt. De fire Spiraler, der paa et kort Stykke sniger sig langs Ovalens Rand, for at blive fæstnet til denne med en Nitte, udgaar fra to vandret liggende Baand over og under Ovalen, disse Baand er bøjede i rette Vinkler, henholdsvis nedad og opad mod denne, og danner derved et langstrakt

omtrent rektangulært Rum i Forening med Ovalens Rand. I dette Rum er indsat et kort Jærnbaand, som er fastnitted i Midtpunktet, og hver Halvdel er bøjet i S-Form, og minder noget om Stangfjedren i gammel dags Dørlaase med Vippeslaa, eller i Bøsselaase. Det vandrette Baand under Ovalen er med to Møtriker fastskruet til den foroven tvedelte Stamme, og

de tilhørende Bolte ender nedad i et Par istappe-lignende Pigge, der ogsaa undertiden er formet som Spydodde. Lidt under disse to Hængetappe er fastnittede to Stykker Baandjærn, der er spiralbøjede i begge Ender og i modsat Retning, saa at den øverste Spiral gaar ind mod og den nederste ud fra Stammen, den første med 3 à 4 Omgange, den sidste med 1 à 2 Omgange. Forpaa Stammen er anbragt et i Pladejærn udhugget Timeglas, der sidder paa en lille vandret stillet Stang. Nederst paa Stammen en Stopring mod den hugne Sten.

Nogle af Gravkorsene paa Glud Kirkegaard, som jeg tillægger førnævnte O. J., har paa Bagsiden en Stang, der i lodret Stilling gaar tværs over Ovalen, dens nederste Ende er fastskruet til den bageste Ende af Timeglassets Stang, efter at denne er ført gennem Korsstammen, den øverste Ende er med en lille Bolt fastgjort til Topstykket, der staar ovenpaa den øverste af de førbeskrevne vandrette Baand. Denne Stiver, der jo ikke kan ligge an paa Ovalpladen paa Grund af den fremstaaende Kantring, er, for ikke at mispryde, forsynet med en sirlig Snølle paa hver af de flad udpennede Ender. Det Salmever eller de Mindeord, der undertiden er skrevne bagpaa Ovalpladen, fortsættes uhindret ind under Stangen, paa Grund af dens Afstand fra Pladen, og Stangen hindrer, at Topstykket let brækkes af.

Paa det vase- eller urneformede Topstykke er der selvfølgelig anvendt særlig Omhu. Udhugningen og Kantens Tilfilning er udført saa akkurat, at der vanskeligt kan opdages nogen Skjævhed. Øverst paa den cirkelrunde Flade, der jo skal agere Kugle, er anbragt en Roset, støbt i Bly, Zink el. l., den har oftest Form af en Sommerfugl, under denne er saa anbragt Troens, Haabets og Kjærlighedens Symboler (Kors, Anker og Hjærte), som er grupperet paa forskjellig Vis af de forskjellige Smede. Under Inskriptionen paa Ovalpladen er fastnittede to afskedtagende Hænder, støbt i Jærn. Det er jo særlig disse Prydelsers Form og Placering, der kan bruges som Kjændemærker, naar man vil bestemme Korsets Ophav, dog er jeg endnu langt fra altid i Stand til at gjøre dette sikkert, og det bliver stadigt vanskeligere, fordi Korsene over en lav Sko bliver solgt som gammelt Jærn, og de gamle, som maaske kan meddele noget om, hvem der har lavet Korsene, dør.

Skjønt disse Gravminder er rent Klejnsmedearbejde, hvor Nitning er anvendt overalt, og kun enkelte Smaadele, som de nævnte Hængetoppe, Ankret o. l., er smedet ved, er Arbejdet dog al Ære værd, og fortæller om, at man endnu den Gang ikke var kommen ind i Masseproduktionens Uføre, men havde Tid til at tænke og fantasere og sætte sit eget Præg paa det Arbejde, man udførte.

Det paa Billede IV længst til Venstre afbildede Gravkors fra Hedensted Kirkegaard, er medtaget, fordi det øjensynligt er i Familie med de foregaaende, og det er lige saa godt lavet, dog er Topurnens Fodstykke grimt og klodset med de stilløse Knyster og fremstaaende »Næser«, derimod er den øverste Del, med Bueslag og de vandrette Gesimsstykker (laant fra Barokstilen), meget godt formet og vidner dog om nogen Stilfølelse hos Korsets Mester. Grupperingen af Kors, Anker og Hjærte, er her anderledes end paa Glud-Typen, og det er ikke fri for, at hele Urnen ligner et menneskeligt Ansigt, hvor Korsets Arme danner Øjenbryn, Hjærtet danner Næsen og Ankerfligene en fæl grinende Mund. — Forresten kan Sammenligningen fortsættes nedad, idet de to øverste Spiraler kan lignedes med et Par korte, krogede Arme, den ovale Inskriptionsplade ligner en græsselig tyk, hvid Mave, og de paa Korsstammen fastgjorte S'er kan nok ligne et Par velrandede Hjulben; — naar saa Stormen tudede i Træer og Kirketag, og Skyerne jog hen over Himlen en Efteraarsnat, kan man godt forstaa, at ængstelige overtroiske Mennesker kunde se Spøgelser paa Kirkegaardene. —

Til Sammenligning er der paa samme Billede fremstillet to Gravkors fra andre Egne af Landet, der viser ganske andre Former. Det midterste har jeg

tegnet paa Starup Kirkegaard ved Kolding, og da det er meget godt lavet, omend Formen er noget selvopfundet, har jeg dog anmodet Bestyrelsen for Musæet paa Koldinghus om at søge det reddet fra Tilintetgjørelse. Det er der saa meget mere Grund til, som Jærnkors paa Kirkegaardene ad den Kant er en

Bille III.

stor Sjældenhed, derimod vimler det med Trækors, men herom mere siden. — Det tredie Gravkors paa Billede IV er vist det smukkeste jeg har truffet her i Landet. Det er fra Vemmelev ved Korsør, og var allerede for et halvt Aar siden henstillet ved Kirkegaardsdiget. Jeg haaber det havner paa Nationalmusæet, hvis Opmærksomhed jeg har henledt derpaa, og som har gjort Skridt til at erhverve det. — Dette Kors er et sandt Digterværk! — Op fra den naturligt formede Kampesten skyder en stor, smedet Lilje sine fire kraftigt og flot udbøjede Blade, fra Blomster-

bægeret rager to fine Støvdragere op, og af Blomstens Midte skyder nu Korset sig i Vejret. Korsstammen er stærk og kvadratisk i Gjennemsnit, den er tvedelt lidt under den store, hjærteformede Inskriptionsplade og bøjer ud i to smaa Snøller, mellem disse og to tilsvarende ovenover er anbragt en vandret liggende Stang med smaa Hjærteblade paa Enderne.

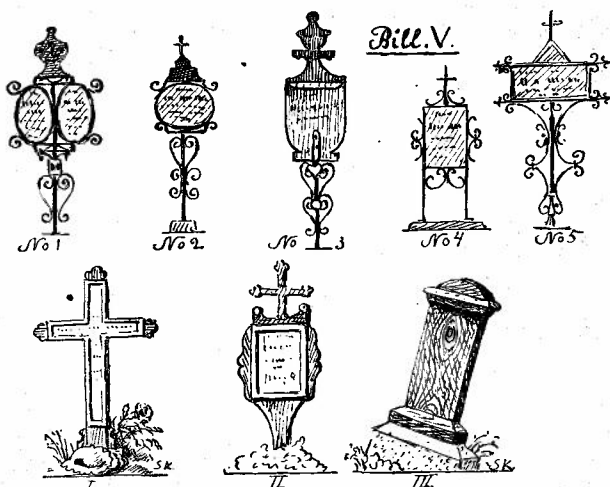
Til begge Sider af Stammen klamrer sig to Stængler, der nedad bøjer vandret ud og derefter lige opad, hvor de ender i to Knoppe, der maaske skal forestille brændende Kjerter, den øverste Del bugter sig op mod det store Hjærte, skyder et lille Blad ud undervejs og ender da ogsaa med kjertelignende Knopper. Ovenpaa det ædeltformede, svulmende Hjærte staar to smaa Lilier, der, som den store paa Stenen, har to Støvdragere, de er ved to smukke svungne Baand forbundne med et lille Kors i Toppen, hvis Stamme er prydet med de førømtalte »forsænkede« Staffer.

Korset er anbragt over et Ægtepar, og det kan sikkert gaaes ud fra, at Korsets Prydelser skal symbolisere trofast Stræben efter at komme opad mod Lyset, trods Livets Vanskeligheder og Modgang. — Jeg hævder endnu en Gang: Dette Kors er et Digterværk. — —

Da mine Studier af de gamle Jærnkors kun lige er i sin Begyndelse (de bør forresten snarest mulig afsluttes, da det ellers bliver for sent), og jeg ikke har kunnet laane Udtryk eller hente Forbilleder fra noget skrevet Værk, maa man tilgive mig, om jeg skulde begaa Fejl, og jeg vil med Tak modtage Oplysninger og Tilrettevisninger. —

Men skal det gøres muligt, at faa en samlet Oversigt over dette Emne, maa der gøres noget ekstraordinært, der maa udpeges Folk i hvert Provsti til

at gjennemgaa Kirkegaardene og udpege Typer baade blandt Træ-, Jærn og Stenmindesmærker, som, saa skal bevares ved at anbringes i et Musæum eller paa de store tomme Kirkelofter. Der bør sættes en Stopper for, at Gravere og Kirkeværger, saaledes som nu,

Bill. V.

Nr. 1, Fra Horsens- egnen.	Nr. 2. Fra Vedslet ved Aarhus.	Nr. 3. Fra Tranbjerg ved Aarhus.	Nr. 4. S. St.	Nr. 5. Fra S. Bjært ved Kolding.
I		II	III	
Fra Starup v. Kolding (fra 1884).		Fra S. Bjært v. Kolding	Fra Tranbjerg v. Aarhus.	

sælger væk af Gravminderne, selv om de har kunstnerisk eller historisk Værdi. Forresten kan der i selve Inskriptionen paa et simpelt Gravkors være meget at tænke over, og der kan ofte læses interessante Ting mellem Linjerne. —

Allerede er der tilintetgjort saa meget i den Retning, at baade Typer og sjældne Variationer er gaaet glemt, saaledes er det paa Billede V som Nr. 1 betegnede Gravkors gaaet tilgrunde, det var en smuk og bemær-

kelsesværdig Variant af Bjerreherredsformen, og har nok været anbragt over to Børn, der er død samtidigt, maaske Tvillinger. — Jeg saa det ligge i en Jærnhandlers Gaard i Horsens, men kunde af økonomiske Grunde ikke redde det. — —

Som Nr. 2 paa dette Billede fremstilles et Kors, som jeg ifjor traf paa Kirkegaarden i Vedslet, syd for Aarhus (Ning Herred). Det er tydeligt nok en maadelig Efterligning af Bjerreherredsformen, hvilket jeg selvfølgelig konstaterede med Tilfredshed. — Men, Hovmod staar for Fald! faa Skridt fra dette fandt jeg et af den reneste Glud-Type, — jeg mente at se Spøgelse ved højlys Dag, — skulde andre end Otto Jørgensen kunde have lavet saa smukke Kors? eller skulde han virkelig have været saa berømt, at han fik Bestillinger saa langvejs fra? — For straks at udløse Spændingen hos Læserne vil jeg oplyse, at gamle R. Jespersen i Sønderby senere har meddelt mig, at Otto J. rejste fra Sønderby til Voer Herred og bosatte sig der, og jeg venter nu ved Lejlighed, at finde mange af hans smukke Gravminder nord for Horsens. — Korset paa Vedslet Kirkegaard stammer sikkert fra hans Haand.

Nr. 3 og 4 paa Billede V er fra Tranbjerg Kirkegaard, her er Bjerreherredsformen ikke at spore, dog er Nr. 3 ganske smuk i sin græske Vaseform. Nr. 5 findes paa Sønder Bjært Kirkegaard ved Kolding og synes godt at kunne stamme fra samme Haand som det førømtalte paa Starup Kirkegaard, skjønt Formen er en anden.

Alle disse Kors burde bevares!

Men tilbage til Bjerre Herred!

Paa Klakring Kirkegaard staar det største Gravkors af Glud-Typen, jeg endnu har set, det er fremstillet

paa Billede VI. Topstykkets Urneform stemmer saa nøje med de smukkeste af samme Art paa Glud Kirkegaard, og jeg gaar dristig ud fra, at det er lavet af O. J. Et Særkjende for hans Gravkors er, at der paa Urnens Fodstykke skyder to blomsterlignende Udvækster skraat opad fra hver Side, jeg mener at

være sikker i min Sag, naar jeg regner disse for Otto J.s Arbejder.

Paa denne Urne har han dog grupperet Kors, Hjerte og Anker lidt forskjellig fra de sædvanlige, og det synes, han har laant Ideen fra Hedenstedkorset paa Billede IV.

Klakingkorset, der er 1,43 Meter høj, foruden Stenen, og sværere i alt Godset end noget andet af den Type, er et Pragtværk, vel afbalanceret i alle Forhold kan det nok kaldes, og solidt og omhyggeligt er det lavet. Mærkeligt nok savnes den almindelige

Gravkors paa Klaking Kirkeg.

Stopring nederst paa Stammen, men Familien (der har lovet Korset til Glud Musæum) har meddelt mig, at det engang var gaet løs i Stenen, og da er nok Ringen faldet af eller fjærnet. — Bemalningen er her, som almindeligvis: Topstykke, alle Spiraler, Kantringen om Ovalen, de vandrette og fjederformede Baand samt Stammen er sort. Roset, Kors, Anker og Hjerte, Hænderne, Hængetappene og Timeglasset er forgyldte,

Inskriptionen paa den hvide Ovalplade er sort, med en grøn Gren omkring.

Mærkelig nok er Stenen ikke tilhugget, den har sin naturlige Form, men dog en smuk, plan Overside.

(Som Regel er Stenene smukt tilhugne og breder sig lidt nedefter, saa at de øverste Kanter danner stumpede Vinkler. Disse Sten er sikkert som oftest tildannet af den her i Egnen berømte Fynbo, Mikkel Stenkløver, boende i Østrup, Glud Sogn.) Bemalningen paa dette Kors synes aldrig at være fornyet, men er vist uforandret, siden det blev lavet 1862, og da det endnu er godt læseligt altsammen og næsten fri for Rust, har denne Maler Ære af sit Arbejde. — Paa Bagsiden er i et sort Kors malet Bogstaverne I N R I med hvid Farve (Jesus Nazaræus Rex Judæorum = Jesus Nazaræer, Jødernes Konge) og udenom er malet to Palmegrene.

Ganske uden Brist har Korset dog ikke staaet for Vejr og Væde i over et halvt Hundredaar. Topstykket er knækket af ved det vandrette Baand, paa hvilket det var anbragt. Dette Kors mangler nemlig den førbeskrevne runde Stiver paa Bagsiden — det har hævet sig — desuden er Timeglasset borte.

Ved min Gjennemgang af Kirkegaardene i Bjerre Herred traf jeg paa Hornum Kirkegaard et Gravkors af den almindelige Bjerreherredsform, det blev omhyggeligt opbevaret af Graveren, Jørgen Kristensen. Om dette Kors kunde Gaardejer Søren Laursen, hvis Fader, Laurs Kristensen, havde været Smed (født 1804, død 1891), oplyse, at det var lavet af en Smed i Stobberup ved Løsning). Her kan maaske blive noget at gaa ud fra ved den videre Forskning af dette Emne.

Da Smedene øjensynligt ofte har »laant« Formerne af hverandre, bliver det dog i mange Tilfælde van-

skeligt at afgjøre Ophavet. Saaledes er der i Urnen paa Billede VII Former baade af O. J.s og fra Hedenstedkorset at spore, da den staar paa et Gravminde, der ikke er lavet tidligere end 1865, er det vist ikke fra O. J.s Haand. Helt igjennem er Maalene og Formerne paa dette Kors lidt anderledes end paa hans. Paa Billede VIII vises et lille Gravminde fra Barrit Kirkegaard, der ikke er lavet før 1864. Dets nederste Del er af almindelig Form, men Inskriptionspladen er firkantet med en kraftig Ramme, der er prydet med Sommerfuglerosetter i Hjørnerne, Urnen er nærmest et Misfoster, dog er Støtten for god til at tilintetgjøres. —

Paa Raarup Kirkegaard findes dog to Eksemplarer af en ganske anden Type, og det kan siges, at de i een Henseende overgaar alle de andre, nemlig med Hensyn til Soliditet, de er nemlig lavet saa meget sværere i alt Godset, at der slet ingen Sammenligning er Plads til. De to Gravminder stammer uden Tvivl fra samme Haand. Paa Billede IX ses det smukkeste af dem.

Selv om disse Kors ogsaa nærmest maa kaldes Klejnsmedearbejde er det dog saa svært, at det meste af det er lavet ved Ildens Hjælp og paa Ambolten, alle de fint bøjede Spiraler er af Jærnstænger, der maaler 1×1 cm.

Svejsninger og Nitninger er udførte med den største Nøjagtighed, alt er filet saa fint i Kant, at man kunde fristes til at ønske Mærker af Hammerslag hist og her. — Det, der er mest iøjne-faldende ved dette Kors i Forhold til Bjerreherredsfor-men, er den otte-kantede Inskriptionsplade, og skønt Systemet i Korset har noget tilfælles med de almindelige, mangler dog flere Smaadele, som Hænetopper, de stangfjederlig-nende Baand m. m., men til Gjen-gjæld er der paa hver Side af Urnen et dristigt anbragt fritstaaende lille smukt Kors, der dog ligesom lægger sin ene Arm ind i en mundlig-nende Indskjæring i Urnens Fodstykke. (Disse to Kors mangler paa det andet Eksemplar

Bill. IX.

Gravkors paa Raarup I. Kgd.

— har aldrig været der). Ved at betragte Urnens ydre Form samt Grupperingen af Kors, Anker og Hjæerte paa samme, finder man en slaaende Lighed med Hedenstedkorsets Topstykke, saa stor er Ligheden, at man fristes til at tro, at de stammer fra een og samme Haand. Skulde det mon være Stobberupsmeden? Hvis saa er, har han vist lavet sit Mesterstykke til at sende langvejs hen, — men dette er ikke saa sjælden Tilfældet hos Haandværkere, og det kan have flere Grunde. Det gamle Ord om en Profets Forhold til sit Fædreland kjænder vi alle, og ofte har vel ogsaa stundom en saadan særlig dygtig Mand nætop modtaget Bestillinger langvejs fra af særlig interesserede og velhavende Folk. —

Skjønt dette Kors, der er lavet 1869, næppe er saa fiks i Formen som de mere almindelige Typer, fortjener det i høj Grad Beundring, og det vilde være betimeligt at bringe nøjagtige Detailtegninger af det (forresten ligesaa af Otto Jørgensens Arbejder), dog dette maa vente til en anden Gang.

Her er en kort Oversigt fra 1918 over Antallet af smedede Gravminder paa Kirkegaardene i Egnen: Paa *Glud Kirkegaard* (og i Musæet, stammende fra s. St.), omtrent et Dusin (for 25 Aar siden vist 3 à 4 Dusin). Paa *As Kirkegaard* ingen (mærkværdigvis), men mange støbte. Paa *Skjolde Kirkegaard* 1 (der synes at være en Efterligning af O. J.s). *Raarup Kirkegaard* 5 af Glud- og Raarup-Typen og 2 af dem med ottekantet Plade. *Klakring Kirkegaard* det store føromtalte samt et lille misdannet et. *Uth Kirkegaard* 4 (deraf eet af Raarup-Typen fra 1860). *Thyrsted Kirkegaard* 2. *Bjerge Kirkegaard* 6 (deraf flere af Glud-Typen; de 4 hensatte ved Diget). *Nepsager Kirkegaard* 1 (ligner

Glud-Typen). *Barrit Kirkegaard* det føromtalte og afbildede, samt 3 af Glud-Typen (ræverøde af Rust). *Vrigsted Kirkegaard* 3 (maaske stammende fra O. J.s Haand, deraf det ene med Anker, Kors, Hjærte og Hænder af Bly). *Stouby Kirkegaard* 3 (Efterligninger af O. J.s og Hedenstedformen). *Ørum Kirkegaard* ingen. *Urlev Kirkegaard* ikke endnu undersøgt.

Skikken med de haandsmedede Gravkors vil jo næppe nogensinde komme frem igjen, det samme gjælder vel Trækorsene, og dog kan man samtidig sige, at helt dø vil den heller ikke — paa Kirkegaarden i Ødsted, sydvest for Vejle, ses saaledes et vældigt Gravkors af Egetræ, prydet med smukt Smedearbejde, der er anbragt over Bygmester August Walther, død 1913! — I Egnen vest og nord for Kolding finder man en Mængde Trækors paa Kirkegaardene ogsaa fra en ganske ny Tid, — sligt kan man ikke tænke sig at nøjes med i Bjerre Herred. Det være ikke sagt til den førstnævnte Egns Dadel eller den sidstnævntes absolute Forherligelse. Beskedenhed er ingen slet Egenskab, og hvad skal man en Gang i Fremtiden gjøre ved den Hoben store (og ofte grimme) Granit- og Marmormonumenter, der somme Steder stables op paa Kirkegaardene? — Maaske bygge Kirkegaardsdige af dem! —

Et Træmonument kan være meget smukt. Paa Billede V er der under de 5 føromtalte Jærnkors afbildet 3 Træ-Monumenter, deraf er det med I betegnet fra Starup Kirkegaard, og stammer fra 1884, det er meget pynteligt, og den store Konkylie paa Jorden dekorerer smukt. II er fra S. Bjært Kirkegaard, er ikke ilde, og mærkelig derved, at det ganske simpelt gaar med en tilspidset Ende ned i Jorden. III findes

paa Kirkegaarden i Tranbjerg, og bestaar af en vældig Egeplanke, der staar paa en smuk tilhugget Stensokkel.

Paa mange Gravminder er der jo anbragt Skriftsprog, Salmever eller lignende, paa enkelte er der dog simple hjemmedigtede Vers at se, saaledes er det i Billede X fremstillede Vers uden Tvivl forfattet af et Familiemedlem, dog ikke derfor mindre hjærteligt og rammende. Det findes paa et af de smedede Gravkors paa Glud Kirkegaard, der staar som Minde over den dygtige og afholdte Tømrer Jens Thomsen (født i Stenderup 1819, død paa Nørby Mark 1863). Han opførte som Mestersvend de store (nu nedbrændte) Lader paa Aakjær, og udførte 1856 Tømrerarbejdet ved det vældige Snaptun Pakhus — skønt han altid var en svagelig Mand. — Hans Svendestykke opbevares paa Glud Musæum, og Korset, der — til Ære for Ejeren, Grd. Henrik Markussen, Nørby Mark — er det eneste jeg ved, der bliver holdt vedlige med Maling, vil ogsaa komme der, naar engang det skal fjernes fra sin Plads.

Maatte dette her skrevne bidrage til, at mange faar Øjnene op for, at et Gravmonument ikke bør bortkastes eller sælges som Ragelse, fordi det ikke har staaet over »velædle« og »velbyrdige« Personer, da skulde det meget glæde mig. Som Kirkegaardsforholdene er nu, kan Gravminderne jo ikke blive staaende altid, de, der er af Træ eller Jærn kan i Længden heller ikke vare (dog er de støbte Jærnkors meget modstandsdygtige), men naar Ligbrænding engang bliver almindeligt kan det bedre lade sig gjøre. En Askeurne tager ikke megen Plads, — og Graverne vil være fritagne for, at flænse i halvraadne Kister

med deres uhyggelige Indhold. Ja, Sandhed er ofte ubehagelig, men derfor lige sand. — Maatte vi da komme dertil, at der virkelig kunde blive Gravfred, og at et Gravkors blev bevaret, selv om det er lavet med maadelig Kunst og har baaret *her* uberømte Navne.

Bill. X

KAMPEN OM EJENDOMSRETTE TIL DE UBEBYGGEDE JORDER I OG VED FREDERICIA

UDARBEJDET VÆSENTLIGST PAA GRUNDLAG AF AKTERNE
I HØJESTERETSSAGEN AF 1871

VED

TELEGRAFIST C. V. HANSEN.

Lige siden den første reformerte Kolonis Nedsættelse i Fredericia i Aaret 1720 og indtil vore Dage, har der staaet Kamp mellem den nævnte Koloni og Byens øvrige Borgere, om hvem Ejendomsretten tilhørte til de store ubebyggede Arealer, saavel indenfor som udenfor Fæstningen.

I det efterfølgende skal det forsøges at gøre Rede for denne Kamp, dens Aarsager, Udvikling og Afslutning.

Den reformerte Koloni i Fredericia nedstammer fra Frankrig. De derboende Hugenoetter var under Ludvig den 14. udsat for Forfølgelser og Mishandlinger fra Katholikernes Side og flygtede i store Skarer ud af Landet særlig til England og til Brandenburg. Ogsaa i Danmark søgte man Tilladelse til at nedsætte sig. Forholdene her var dog alt andet end gunstige. Tiden var stræng ortodoks-luthersk, og man saa ikke med mildere Øjne paa de Reformerte end paa andre »Kættere«: Katholiker, Jøder, Tyrker eller Hedninger. Der gjordes dog fra anden Side Synspunkter

3. Januar 1685. Disse Privilegier gik i alt væsentligt ud paa følgende:

1. De Reformerte skal anse Kongen for deres rette Konge og Herre i Lighed med alle andre Under-saatter.
2. De skal rette sig efter Landets Love og vise Respekt og Lydighed mod Øvrigheden.
3. De maa ikke optage lutherske Børn hverken i Skole eller i Hjem, eller hverve Proselytter. Selv om nogen frivillig melder sig, skal han afvises. Faglig Oplærelse er dog tilladt.
4. Præsten maa i sin Prædiken afholde sig fra alt hvad der kan vække Anstød hos Lutheranerne.
5. De Reformerte skal overholde Landets Helligdage og lade al verdslig Beskæftigelse hvile under Prædikenen.
6. Der vil blive anvist en Plads, hvor de kan opføre en Kirke.
7. Alle Reformerte, der nedsætter sig i Købstæderne, fritages de første 20 Aar for alle Skatter og Afgifter, undtagen Told, Consumption og Accice.
8. Skulde nogen drage bort inden de 20 Aars Forløb, skal det være dem tilladt uden at erlægge nogen som helst Afgift.
9. Efter Ansøgning vil Tilladelse til at indrette Manufacturier kunne forventes.
10. Alle, der til deres Bedrift skal bruge udenlandske Stoffer, erholder Toldfrihed for disse, ligesom for Møbler, Husgeraad, Værktøj etc.
11. Værksteder og alle andre Huse, hvori Haandværksfolk bor, skal de første 8 Aar være fri for Grundskat og alle borgerlige og personlige Afgifter, undtagen Præsteoffer, som skal erlægges uanset at de Reformerte ikke benytter Kirken.

12. Alle Reformerte, der paa den foreskrevne Vis tager Ophold her i Landet, tilsiges Kongens Protection og Støtte.

Selvfølgelig modtoges de Reformerte ikke med nogen overvættes Kærlighed af Gejstligheden, og i de følgende Aar klagedes der ideligt over formentlige Overgreb fra de Reformertes Side, der beskyldtes for paa mange Omraader at gøre Indgreb i den lutherske Gejstligheds Rettigheder.

Disse Klager førte til, at Kongen i Reskript af 6. September 1690 indskrænkede de tidligere udstedte Privilegier og indførte forskellige skærpene Bestemmelser. Alle Reformerte skulde aflægge Troskabsed til Kongen. Bestemmelsen om at helligholde alle de i den lutherske Kirke fastsatte Helligdage indskræpedes, og det paalagdes den reformerte Præst at benytte samme Bøn, som foreskrevet for Lutheranerne, ligesom deres Gudstjeneste skulde begynde til samme Tid. Det tillodes dem at have Kirkeklokker, men — de maatte ikke ringe med dem! Ved Giftermaal mellem Reformerte og Lutherske skulde Vielsen foregaa i den lutherske Kirke, og Børnene skulde opdrages i den lutherske Tro. De maatte ikke selv dømme i deres egne Sager, men Kongen vilde udnævne to Deputerede, der saa vidt muligt i Mindelighed skulde bilægge deres Stridigheder. Menigheden maatte vel selv vælge deres Præst, men Valget skulde sanktioneres af Kongen, og Menigheden maatte ikke selv ansætte ham. I Tilfælde af Strid mellem Præst og Menighed skulde de Deputerede mægle; lykkedes saadan Mægling ikke, udnævner Kongen en Kommission, der skal dømme Parterne imellem.

Disse Bestemmelser forblev med faa og uvæsentlige Ændringer i Kraft til 1849, da der ved Grundlovens Givelse indførtes Religionsfrihed for alle.

gældende, som var til Gunst for de fransk-reformerte Flygtninge. Danmarks store Statsmand, Griffenfeld, der ønskede at ophjælpe Landets Handel, havde i Aaret 1670 oprettet et Handelskollegium. Dette Kollegium stillede Forslag til Kongen Christian den 5., om at tilstaa fri Religionsøvelse saavel for Kristne af alle Konfessioner som for Jøder, for derved at trække dygtige Handelsfolk til Landet. Dette Forslag vakte en voldsom Modstand hos Gejstligheden. Sjællands Biskop, Johann Vandall, erklærede det for Kongens første Pligt at beskytte den sande Religion. At foretage et saadant Skridt, som det af Handelskollegiet foreslaaede, for derigennem at formere Landets Indbyggerantal, og ophjælpe dets Handel, var at sætte jordisk Vinding over himmelske og evige Goder, og kunde aldrig blive til Gavn for Landet. Skulde endelig galt være, maatte man hellere nøjes med at tilstaa Jøderne en saadan Frihed, thi disse kunde man dog med Tiden og med Guds Hjælp haabe at faa omvendte til den sande Kristendom; de Reformerte derimod var saa forhærdede, at al Omvendelse var udelukket. Denne Modstand førte til, at Sagen foreløbig blev stillet i Bero.

Den 4. Septbr. 1680 optog Kongen imidlertid paany Sagen. Han sendte et i 1676 indkommet Andragende fra de franske Hugenotter om Tilladelse til at bosætte sig her i Landet til Gejstlighedens Erklæring. De 5 Biskopper Hans Bagger, Erik Grave, Hans Rosing, Søren Glud og Thomas Kingo afgav den 11. Marts 1681 en Erklæring, hvori de med megen spidsfindig Lærdom ved Citater af Bibelen fastslog:

at den reformerte Religion var i afgjort Modstrid med den rette Kristendom,
at Begæringen om fri Religionsøvelse var farlig mod

Gud, Kongen, Landet, ja endogsaa mod Kongens Efterkommere og at Grundene, der anførtes til Gunst for at give en saadan Tilladelse var svage og uholdbare. Dermed var Sagen paany standset.

Den 19. April 1684 afgjorde Kongen imidlertid Sagen ved et Magtsprog, idet han udtalte, at et Lands Blomstring i første Række beroede paa dets Indbyggerantal, og at sund Menneskeforstand ikke kunde nægte, at Religionsfrihed var et ypperligt Middel til at ophjælpe dette. Han havde derfor besluttet at bevilge de Reformertes Ansøgning, tage dem under sin Beskyttelse og, under visse Betingelser, tilstaa dem Religionsfrihed. Medvirkende til denne for de Reformerte saa gunstige Afgørelse har sikkert været, foruden de statsmæssige Grunde, den Omstændighed, at Dronningen, Charlotte Amalie, en født Prinsesse af Hessen, selv var reformert og støttede sine Trosfæller med sin Indflydelse. Der nedsattes en Kommission, bestaaende af 3 Jurister: Rasmus Vinding, Peder Scavenius og C. Bornemann og 3 Teologer: Bagger, Leth og Kingo, som skulde overveje og ordne de nærmere Omstændigheder ved de Reformertes Nedsættelse her i Landet.

Denne Kommission har aabenbart, som det jo er hændet baade før og senere, ikke kunnet blive enig, thi den 17. Maj 1684 indgav de 3 Teologer en separat Indstilling, hvori de foreslog,

at de Reformerte skulde i deres Gudstjeneste følge de samme Ceremonier som Lutheranerne og at Børn af Reformerte, gift med en Lutheraner, skulde døbes og opdrages i den lutherske Tro, uanset om det var Faderen eller Moderen, der var luthersk.

Disse Bestemmelser blev dog ikke optagne i de første Privilegier, der tilstodes de Reformerte under

I Fredericia nedsatte de første Reformerte sig i Maj 1720. De kom fra Brandenburg, hvor de, nærmest vistnok paa Grund af Soldaterudskrivningerne, var misfornøjede med Opholdet. Paa Kongens Vegne havde Oberstløjtnant Pierre Guyêt du Bulet ført Underhandlinger med Kolonien om dens Nedsættelse her i Landet, og det var vistnok først paatænkt, at de Reformerte skulde kolonisere og opdyrke de jyske Heder. Paa Forslag af Præsident Duche i Fredericia blev de imidlertid henviste til denne By.

Det hedder i dette Forslag, der er dateret 5. September 1719, »— — — om ikke deslige fremmede dennem her i Fredericia kunne efablere, og lige saa vel bruge Avling som paa Landet, thi denne Bys Indvaanere ernære dem mest af Avling. — — —«

»Byggeplatz kand dem nochsom her for intet udvises; af Lodder-Jorderne kand endeel skaffes til Købs for billig Betaling hos Borgerskabet; Desforuden findes her uden for Byen 440 Hauve platzter, hvilke efter Privilegierne af dat. 11te Marts 1682 dessen 10de post til Hauver skulle vaaren indhegnet, og med Lysthuse bebyggt, som ikke er sket, mens i det Sted bliver pløjet og saaet til Kornland« — — — »saa kunde den halve Deel af de 440 Hauve Platzter til dem, nemlig de fremmede vorde afstaaet. —«

Den 15. November 1720 tilstodes der den reformerte Koloni i Fredericia følgende Privilegier:

1. Det tillades dem at have deres egen Præst, til hvis Lønning der i 10 Aar vil blive ydet et Bidrag paa 300 Rdl. aarlig. Ligeledes maa de paa egen Bekostning antage deres egen Skolelærer, samt vælge en Dommer, der dog ikke kan tage Sæde i Byens Magistrat.
2. Der skal uden Betaling anvises dem Byggegrunde

og drages Omsorg for, at de for en billig Pris kan købe Jord dels af de af Byens Borgere, som er villig til at sælge, dels af de Byen tilhørende Markjorder; da de udenfor Byen værende 440 Havepladser ikke benyttes efter deres Bestemmelse, saa skal Halvdelen af disse uden Betaling overlades de Reformerte paa den Betingelse, at Pladserne anvendes til Haver.

3. De, der vil bygge nye Huse, skal anvises en vis Portion Træ til billig Pris, hvorimod de selv maa sørge for Egetræ og Teglsten.
4. De nye Huse, som bygges, derimod ikke de gamle, som købes, skal i det Tidsrum, der er indrømmet Byen, være fri for alle Byrder og Afgifter.
5. De Familier, som bosætter sig i Provinsen, skal i 20 Aar være fri for alle Afgifter, som paalægges Borgere og Bønder. De er fritagne for al Indkvartering, og de og deres Børn er fri for al Krigstjeneste.
6. Al Tobak, som avles her i Landet, maa indføres i København og alle andre Byer uden Afgift, naar det bevises, at det virkelig er avlet her i Landet.
7. Der tilstaas Toldfrihed for alle Møbler og Husgeraad, som indføres her til Landet.
8. Kommandanten og Magistraten skal bistaa Kolonien med Raad og Daad og paa alle Maader være den behjælpelig.

Det kom straks til Stridigheder mellem Magistraten og Kolonien, Stridigheder som fortsatte sig ned gennem Tiderne og først endte efter en Højesteretsdom i Aaret 1874 og efter i Tidens Løb at have affødt et Utal af Besværinger, Ansøgninger, Erklæringer, Ind-

stillinger med tilsvarende kgl. Reskripter og Resolutioner. Disse Stridigheder er falden i to Afdelinger, eftersom de har angaaet Jorden indenfor Voldene eller Jorden udenfor disse.

Allerede den 22. Maj 1720 beklagede Kolonien sig til Kongen over, at der blev lagt den Hindringer i Vejen, og at den ikke kunde faa Jord nok. Den 27. Maj s. A., altsaa endnu forinden Privilegierne var udstedte, paalagde Kongen ved Reskript til Magistraten i Fredericia, Præsident Duche, at overlade de Reformerte for Betaling de Jorder, som er i Byen, for at de deri kunde plante Tobak. Den 4. Juni svarede Magistraten, at der allerede var udlejet 12 Stykker Jord indenfor Stadsvoldene til de Reformerte, og mere kunde ikke skaffes, før Lejemaalet med andre af Byens Borgere udløb.

Den 29. Marts 1721 afsluttes følgende Lejekontrakt mellem Magistraten og den reformerte Koloni:

»Vi underskrevne Mathias Dupont, Peder Devantie og Johan Rosenmeyer, alle af den Reformerte Collonie, tilstaar paa samtlige Coloniets-Vegne at have kontraheret med Velbyrdige og Velædle Magistrat her i Staden, angaaende de Jordpladser her inden Volden, som Magistraten har afstaaet til den Reformerte Collonie for aarligt Leje, og samme Leje skal aarlig til den 16. Oktober blive betalt uden nogen Indvending, saafremt Jorden ikke Dennem skal fradrages og Lejen ved Lov og Dom inddrives, allerhelst den Reformerte Collonie samme Jord og Pladser ikke kan undvære. Til den Ende indestaar vi trende (som udmeldte Ældste for Colloniet) for den gandske Collonie og engagerer os som Selvskyldener og Cautionist for oftbemeldte Collonie, som nu er eller herefter kommer ufejlbarlig bemeldte Termin hver har at betale Lejen

deraf til Magistraten, hvem som Obbebørselen haver af bemeldte Pladser, og bestaar som følger, nemlig — —

(Her specificeres 12 forskellige Pladser til ialt 94 Rd. 4 Mk.)

For hvilken Summa, som er 94 Rd. 4 Mk., vi underskrevne af Colloniet paa samtlige Colloniets-Vegne tilstaar som Een for alle og alle for een prompte Betaling til Magistraten hver Aar efter herom førte Betalings Termin efter Contractens Indhold at svare. Skulde Lejen ej til rette Tid blive erlagt, forbinder og forpligter vi os hermed, at Magistraten uden nogen Indvending af os eller videre Proces maa og kan tiltræde vores Effecter, hvor de forefindes-og sig deraf at gøre betalt.

Dets til Bekræftelse under vore Hænder og Signeter.«

Disse Jorder havde siden 13. Maj 1704 været overladt Magistraten til fri Disposition imod 40 Rd. aarlig Afgift til Gadernes og Stenbroens Vedligeholdelse.

Kolonien maa dog ikke have været tilfreds med Kontrakten og har beklaget sig over, at Magistraten var for dyr med Grundene. Det hedder nemlig i en Indberetning af 1. Juli 1721 fra Magistraten til Stiftsbefalingsmand Gabel angaaende dette Punkt: »De skal aldrig kunne godtgøre, det de usandfærdig beretter, at Magistraten har faaet eller begærer mere af dem til Leje, end de gamle Borgere har tilforn givet for de her i Staden liggende og Magistraten bevilgede øde Pladser og Jorder. Nej! Kontrair vi har akkorderet dennem mange Pladser meget ringere og for mindre Leje, end samme de forrige Aaringer har importeret os, og Stadens andre Indvaanere derfor gerne betalt og vilde give.«

Den 2. September 1740 befalede Kongen Stiftsbefalingsmand Gabel at undersøge: »1) hvad der hidtil

kan have hindret vor Stabel-Stad Fredericias Opkomst og 2) Magistratens og andre vedkommendes Forhold i deres Embeder og om ikke Magistraten især for dem, som kunde have forlangt og haft Lyst til at bygge, har oversat Prisen paa Grunden og Pladsen, som de selv skulde benytte sig til egen Brug eller til andre at bortleje.« Ved sine Undersøgelser kom Stiftsbefalingsmanden imidlertid til det Resultat, at der intet kunde bebrejdes Magistraten i saa Henseende, »uagtet Colonisterne ved Indlæg af 13de Februar 1741 anføre, at Pladserne udlejes til dem og andre, og at de selv deraf svarer Magistraten over 90 Rd.«

Ved kgl. Reskript af 16. Maj 1743 paabydes det, at Græsningen indenfor Voldene saavel som Hannerup Skov særlig ved offentlig Auktion skal bortlejes til den højstbydende og som Vederlag herfor skal Magistraten have 300 Rdl. af Byens Kasse. Samtidig paalægges det at svare Afgift til Byens almindlige Nytte af de 220 Havepladser.

Den 17. Sept. 1743 søgte den reformerte Koloni at komme i mere varig Besiddelse af Jorderne indenfor Voldene, idet de ansøgte Kongen om at »tilstaa den Naade, at lade os beholde disse Jorder imod at betale Afgiften deraf til Deres Majestæt, ligesom vi altid have betalt den til Magistraten.« Som Grund herfor anføres det store Arbejde, der er nedlagt i Dyrkningen af disse Jorder, Koloniens Forøgelse, der nødvendig-gør at beholde denne Jord, og endelig Koloniens Fattigdom, der gør, at mange Familier vil blive bragt til Bettelstaven, hvis deres Andel af disse Byggepladser berøves dem. Den 5. November s. A. indløb Svaret herpaa gennem Stiftsbefalingsmand Gabriel, der i Henhold til Skrivelse fra Rentekammer-Kollegiet tilskrev Magistraten i Fredericia »at betyde disse Supplicanter,

at naar de ved den over disse Jorder holdende Auction bliver Højstbydende, eller deraf vil give saa meget som andre, kan de vendte sig samme fremdeeliss overladt.« Altsaa et reent Afslag paa det ansøgte, medens der dog tilsikres Kolonien en Forlejeret.

De Reformerte opgav imidlertid ikke Ævred. Alle-rede den 6. December s. A. ansøgte Præsten Hollard paa Koloniens Vegne paany Kongen om at maatte beholde Jorderne for den Afgift, som hidtil havde været betalt derfor, idet han foruden de tidligere anførte Grunde anfører, at 27 Familier vil blive bragt til Bettelstaven, da det vil være umuligt for Kolonien at give samme Leje som Trediemand, idet man allerede i sidst forløbne Foraar har anvendt 200 Rd. til Jordens Forbedring og endelig, at de Reformerte er de eneste, der hidtil har efterkommet Kongens Hensigt med at opbygge Fredericia, idet de hidtil har opbygget 15 Huse, som med deres Lader bedækker 35 à 40 Byggepladser. Stiftamtmand Gabel indstillede under 31. December til Kongen at bevilge denne Ansøgning, under Henvisning til at det nu var paalagt Kolonien at svare Afgift af de 220 Havepladser udenfor Voldene »formedelst andre deri Byen deres Begierlighed til disse Hauge Pladser« og den 21. Januar 1744 udstedes den kgl. Resolution, som mest af alt har givet Anledning til at der har rejst sig Tvivl om hvem Ejendomsretten tilhørte. Denne Gang fik Kolonien nemlig mere end den søgte om, idet den helt fritoges for at betale Afgift. Det hedder i Resolutionen :

»Vi bevilge allernaadigt at den fattige franske Koloni udi Fredericia maa fremdeles uden nogen Afgift beholde de dennem der udi Byen til deres Brug hidindtil forundte Jorder, dog med de Vilkaar, at Magistraten der paa Stedet ingenlunde understaar sig

samme Jorder til deres Brug at anvende, eller sig dennem paa nogen Maade at anmasse eller tilegne.«

Hermed synes Magistraten at have opgivet disse Jorder og mente sig endogsaa uberettiget til at bortskøde Byggegrunde deraf. Denne Opfattelse deltes dog ikke af Stiftsbefalingsmand Gabriel og den 2. Marts 1745 tilstillede han Magistraten en saalydende Resolution:

»Af Eders Velbaarenheder og Velviiseheder til mig under 23de passato indkomne Skrivelse, haver jeg erfaret, hvorledes Borgeren Matz Pagh har erklæret at ville bygge paa een af de øde Pladser, de Reformerte haver i Brug, hvilket Eders Velbaarenheder og Velviiseheder formene at hannem ikke kunde bevilges, saalænge der findes andre beleilige Pladser ubygte, hand kunde bekomme, og at de Reformerede derover blev givet Anledning til at indløbe med nye Klage. Men da bemeldte Reformerede ikke er forundt disse Jorder paa anden Maade udi Brug end saa længe de laa U-bygte. Saa seer jeg ikke de kand have anden Aarsag sig derfor at besværgede det og desforuden kan det annimere Folk til at bygge, naar de seer at kand faa de for dennem beleiligste Pladser at bygge paa; thi lader Eders Velbaarenheder og Velviiseheder derfore ei allene bemeldte Matz Pagh bekomme den begierte Bygge Plads, men de haver endog at lade alle andre som vil bygge udvisse de beleiligste Pladser dennem af de udi det kongelige approberede Chartre afmaalede Bygge Pladser kan forskaffes.«

I Aaret 1787 indtraf atter et Tilfælde, der var velgnet til at forvirre Begreberne. Den 30. April ansøgte Direktionen for det kgl. danske Dugmanufactur paa Blaagaard Kongen om at erholde en Grund paa den saakaldte reformerte Eng, der hvor nu Etablissementet

»National« er beliggende. Indtægterne af denne Eng benyttedes til Vedligeholdelse af den reformerte Kirke, og Manufacturet traf derfor forinden Ansøgningen Aftale med Kirkeforstanderne om en aarlig Afgift. Ansøgningen kom derefter til at gaa ud paa at erholde den paagældende Grund imod at betale en efter uvildige Mænds Taksation fastsat Betaling til den reformerte Kirke. Herimod protesterede Magistraten. Man hævdede, at i Tilfælde af, at Ansøgningen blev bevilget, maatte det tilfalde Magistraten at udstede Skøde i Henhold til Byens Privilegier uden Betaling, hvorefter Bygningerne maatte takseres og ansættes til Skat, ligesom andre Bygninger i Staden. »Men skulde den reformerte Koloni nu finde Bifald i sin uhørte Paastand, at Bygninger, som opføres paa øde Pladser, skal skatte og kontribuere til Kolonien, og saaledes blive Koloniens Ejendom, og disse Bygninger derimod skal være befriede for Byens Skatter og Udgivter. Saa kand man kun spare den umage at tænke mere paa denne Bys opkomst; thi, hvad som bliver Resultatet i denne Sag, det vil have stoere Følger i Fremtiden, Følger, som kand drage den heele Byes Ruin efter sig. — — —«

Det hjalp dog altsammen ikke noget. Ved kgl. Rescript af 30. November 1787 bestemtes det, at Afgiften for det omhandlede Engstykke skulde tilfalde den reformerte Menighed. Ogsaa dette Rescript er ofte bleven paaberaabt som Støtte for den Antagelse, at den reformerte Menighed sad inde med Ejendomsretten til de omhandlede Jorder.

I Aaret 1863 gav Rescriptet Anledning til en ejendommelig Proces mellem Kommunalbestyrelsen og den daværende Ejer af den paagældende Grund, Brændevinsbrænder Cohen. Det nævnte Aar var Jyllandsgade

bleven brolagt, og i den Anledning afkrævedes der Cohen et Beløb paa 110 Rd. 56 Sk., der udgjorde den paa Grunden faldende Del af Omkostningerne ved Brolægningen. Cohen nægtede at betale under Henvisning til, at han ikke var Ejer af Grunden, men kun Bruger. Kommunalbestyrelsen gjorde gældende, at den i 1787 trufne Afgørelse i Virkeligheden, ved at indrømme Dugmanufacturet stedsevarende Brug af Grunden, uden at Afgiften nogensinde kunde forhøjes, havde gjort dette til Ejer af Grunden. Denne Opfattelse fandt Medhold saavel ved Under- som ved Overret, der den 5. August 1867 afsagde Dom, der tilpligtede Cohen at betale det omhandlede Beløb uanset at Ejendommen aldrig havde været sat i Grundtakst eller udredet Skatter og Afgifter som andre Ejendomme i Byen. Men det er vist ret sjældent, at en Ejer fører Proces for at blive anerkendt som Ikke-Ejer.

Imidlertid oparbejdede der sig en større og større Misfornøjelse blandt Byens øvrige Borgere over den begunstigede Stilling, den reformerte Menighed indtog, og i Aaret 1823 nedsattes et Udvalg af Grundejere for at undersøge Forholdene og gøre Indstilling til Magistraten. Dette Udvalg kom til at bestaa af Borgere Bang, Slott, Gyes, Jensen, Buhl, Kragh og Wulff. Den 10. Maj 1823 indsendte dette Udvalg en Anmodning til Magistraten om at undersøge, med hvilken Ret og Adkomst den reformerte Menighed var i Besiddelse af store, nærmere betegnede Grundstykker, idet man ikke mente, at de dalevende Kolonister kunde tilkomme de Fordele, som var tilstaaet de oprindelig indvandrede Kolonister. »De er nu samtlige indfødte danske Undersaatter og Stadens Borgere, der nyder de samme Rettigheder ved at drive borgerlig Næring som Stadens øvrige Borgere: saasom Apotheker,

Fabrikant, Handlende, Brændevinsbrændere, Brændevins-Udskænkere, Haandværkere og Avlsbrugere m. v.« Man fandt, at disse Jorder burde bortlejes ved Avktion til Fordel for Byens Kasse, »hvilket sikkert vilde bidrage meget til Byens Opkomst, som hindres ved de trykkende Skatter, der hviler paa Grundene og afskrækker Fremmede fra her at bosætte sig, som igen har den Virkning, at Grundene hverken kan sælges eller lejes bort til de paa andre Steder gangbare Priser.«

Magistraten lod denne Klage gaa videre til Amtet og til det kgl. Kancelli. Den 3. April 1824 nedsattes en Kommission, bestaaende af Borgmester Rahbech, Justitsraad Bruun, elegeret Borger H. J. Kragh, Apoteker Honoré og Avlsmand Abraham Dupont, der skulde tage Spørgsmaalet under Overvejelse. Den 15. August 1825 afgav denne Kommission en Betænkning, hvori man var enedes om at indstille: »At den reformerte Coloni paalægges at svare som passende Afgift for de inden Stadens Volde af dens i Brug havende Jorder, der efter det vedlagte Kort og Beregning udgør 41 $\frac{1}{2}$ Tønde Land, en aarlig Afgift til Stadens Kæmnerkasse af 100 Tdr. Byg, at betale efter hvert Aars Kapitelstaxt. Denne Afgift bør dog ikke være vedvarende, men indskrænkes til et vist Tidsrum, da der ved Ansættelsen er taget Hensyn dels til de nærværende Tidskonjunkturer og dels til en Del af de nærværende Besidderes Forfatning, saavel som til at en Del af disse Jorder er Gader og Byggepladser, som hertil muligt i sin Tid kunne blive anvendte.« Honoré og Dupont kunde dog kun tiltræde Indstillingen, for saa vidt der overhovedet skulde paalægges nogen Afgift af disse Jorder, som i saa lang en Aarrække havde været dyrket af Kolonien og derved opnaaet deres nuværende Værdi.

Under 4. Februar 1826 bevilligede det kgl. Kancelli dette Forslag og fastsatte Afgiften til 100 Tdr. Byg, idet man ikke kunde tage Hensyn til et i Mellemtiden fra Forstanderskabet for den reformerte Menighed indkommet Andragende om Fritagelse for at svare Afgift, ligesom Kancelliet heller ikke saa sig i Stand til at forhjælpe Kolonien til nogen ekstraordinær Understøttelse.

Den reformerte Menighed laa imidlertid ikke paa den lade Side. Allerede den 7. Marts indsendte den et Andragende til Kongen om at erholde et aarligt Tilskud af 200 Rd. Sølv af den kgl. Chatol- eller Partikulairkasse til Hjælp til Lønning af Koloniens Præst, idet man henviste til, at man nu, da der var paalagt den omhandlede Bygafgift for de hidtil afgiftsfri benyttede Jorder, ingen Mulighed øjnede for den fattige Kolonist til at yde noget Bidrag til Sjælesørgen. Dette Andragende anbefalede af Byens Magistrat, der jo intet kunde have imod at Chatolkassen kom til at bløde.

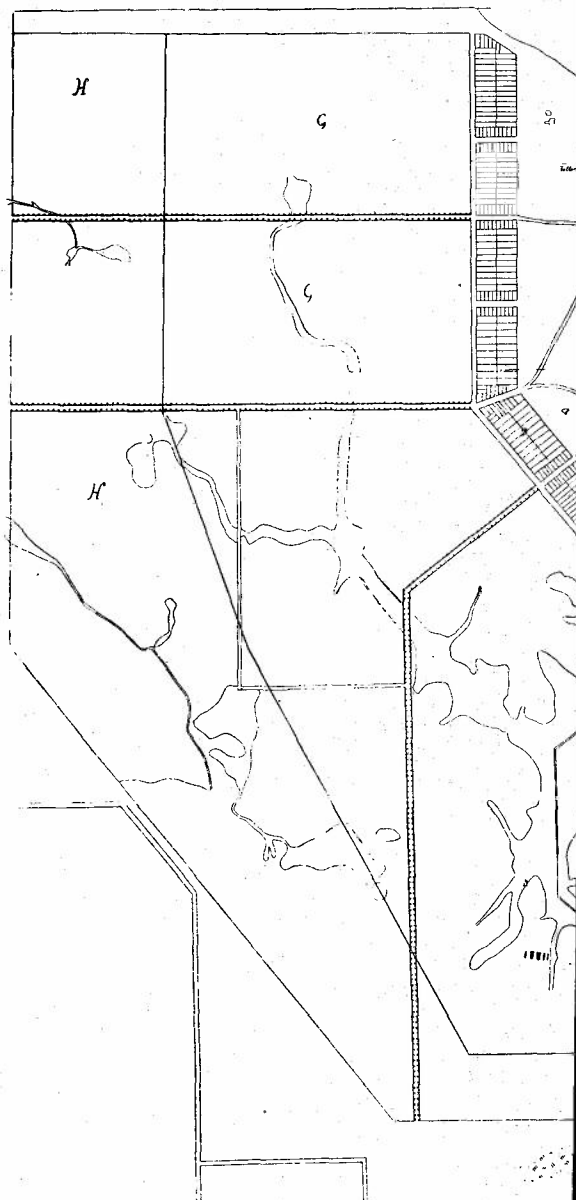
Kongen var dog af en anden Mening og greb til den for »Chatol- eller Partikulairkassen« mere behagelige Udvej at nedsætte Bygafgiften. Den 12. September resolveredes der, at Bygafgiften for den daværende Præsts Embedstid skulde nedsættes til 50 Tdr., og de andre 50 Tdr. anvendes som Bidrag til hans Lønning. Ved indtrædende Vakance i Præstembedet vilde Kolonien have at tilsvare den fulde Afgift paa 100 Tdr. Byg.

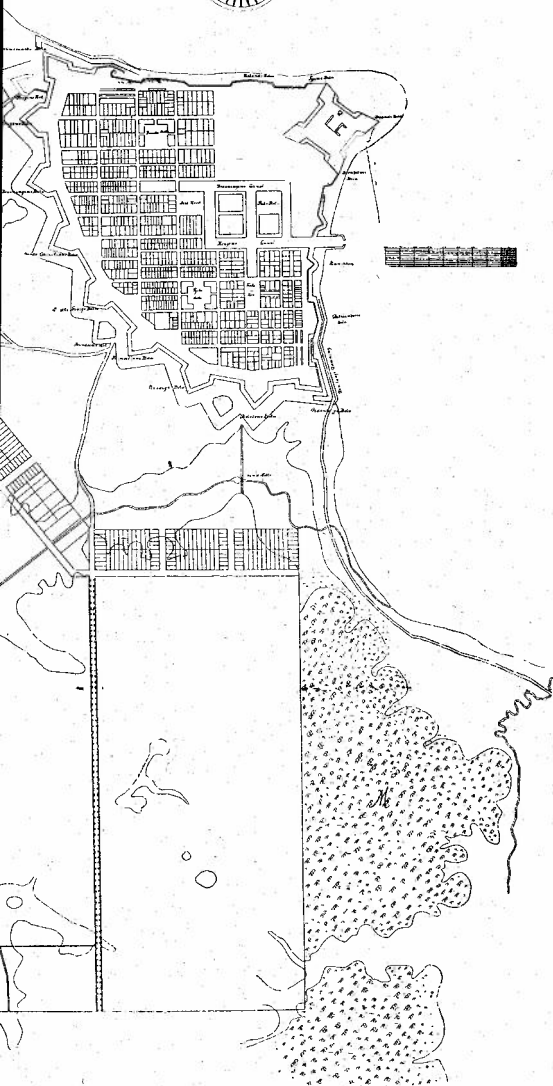
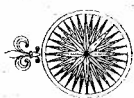
I Aaret 1843 indtraadte dette Tidspunkt og den nye Præst, Pastor G. C. W. Stahlschmidt ansøgte straks paa Koloniens Vegne Kongen om Nedsættelse i Afgiften. Belært af Erfaringen fra 1826 udtalte Magistraten og Borgerrepræsentationen, med Undtagelse af et

reformert Medlem af denne, sig imod Andragendet. Kancelliet indstillede til Kongen at nægte Andragendet, bl. a. under Henvisning til Kommunalbestyrelsens Stilling til Sagen, idet Kancelliet udtalte: »Med Hensyn til den af det til den reformerte Menighed hørende Medlem af Borgerrepræsentationen fremsatte Mening, at Jorderne maa betragtes som Kolonisternes Ejendom, og at Afgiften derfor bør betragtes ikke som en Lejeafgift, men som en Skat, og at dens Størrelse derefter burde bestemmes, skal Kancelliet allerunderdanigst bemærke, at der ingen Hjemmel findes for en saadan Paastand, da Jorderne ingensinde ses at være skænket til Kolonien som Ejendom.

Den 28. December 1844 resolverede Kongen derefter, at den tilstaaede temporære Begunstigelse i Stedet for at ophøre med den daværende Præsts Embedstid, kunde komme Kolonien til Gode til 1. Januar 1845, men at den fulde Afgift af 100 Tdr. Byg aarlig fra dette Tidspunkt skulde udredes.

Indførelsen af denne Afgift forbedrede ganske naturligt ikke Forholdet mellem Kommunalbestyrelsen og den reformerte Menighed. Der opstod stadig Stridigheder om Godtgørelsen for afstaaet Jord til Bebyggelse eller Gadeanlæg, ligesom Forstanderskabet jævnlig bestred Kommunens Ret til at inddrage Jord. Som Regel maatte Kancelliets Mellekomst paakaldes. I Skrivelse af 21. Septbr. 1847 udtaler Kancelliet, at den reformerte Koloni »maa anses pligtig til af den ommeldte Mark paa Forlangende at afgive fornødent Areal til Byggepladser — men dette dog ikke uden en passende Godtgørelse —; saaledes er det klart, at denne Godtgørelse, foruden forholdsmæssig Afgang i Afgiften til Kæmnerkassen, derhos maa indbefatte et efter billigt Hensyn til Jordens Beskaffenhed, og de

paa samme anvendte Bekostninger, saavel som til Sagens øvrige Omstændigheder, bestemt passende Vederlag for samme. Med Hensyn til Størrelsen af dette Vederlag forventer man, at samme i hvert enkelt Tilfælde vil blive bestemt ved mindelig Overenskomst mellem de Paagældende, men naar en saadan ikke kan træffes, vil Sagen være at afgjøre af Amtet.»

Den 26. Juli 1851 foreslog Kommunalbestyrelsen Forstanderskabet for den reformerte Menighed i Anledning af, at der var inddraget 1128 Kv. Alen til Gadeanlæg, at træffe en Afgørelse, der tillige kunde tjene som Norm for fremtidige Tilfælde, hvor Jord af Menigheden blev afgivet til Gadeanlæg eller til Bebyggelse. Man foreslog at lægge til Grund for en saadan Overenskomst en Afgørelse, som for ikke lang Tid siden var bleven truffen ved Afgivelsen af 12,100 Kv. Al. til Fortificationen, ved hvilken Lejlighed, der var bleven tilstaaet Menigheden en Erstatningssum paa 332 Rd. 4 Mk. 8 Sk. og Kommunen for Afgang i Bygafgiften 177 Rd. 20 $\frac{1}{2}$ Sk. Paa Grundlag heraf foreslog man som fremtidig Norm, at der af Erstatningssummerne tildeltes Menigheden $\frac{7}{10}$ og Kommunen $\frac{3}{10}$, foruden at Menigheden erholdt forholdsvis Afdrag i Bygafgiften. For de omhandlede 1128 Kv. Alen vilde der derefter tilkomme den reformerte Menighed en Godtgørelse af 32 Rd. 5 Mk. 6 Sk.

Forstanderskabet nægtede imidlertid at gaa ind paa denne Overenskomst baade for det specielle Tilfælde og som fremtidig Norm. Senere skulde det faa Lejlighed til at sande det gamle Ord om Forskellen mellem et magert Forlig og en fed Proces!

Den 18. December 1851 blev der derefter foretaget Vurderingsforretning over de omhandlede 1128 Kv. Alen. Ved denne ansattes Værdien til 750 Rd. pr. Td.

Land geometrisk Maal 14000 Kv. Al., boniteret til Takst 24, idet de omhandlede 5 Lodder ansattes til Takst 17, 15, 14, 20 og 15. I Skrivelse af 28. Juli 1853 udtaler Indenrigsministeriet dernæst, at den reformerte Menigheds Ret til det samme overladte Areal kun kan anses som en Brugsret, og at som Følge heraf den Menighedens tilkommende Erstatning for Afstaaelsen af Jord ikke kan overstige Differencen mellem Taksationsværdien og den paa Grunden hvilende Bygafgift kapitaliseret.

Endelig indtraf i Aaret 1860 en Begivenhed, som gav Stødet til, at Forholdet blev gjort til Genstand for en Retssag, og hvorved den endelige Retsstilling fastsloges.

I Foraaret det nævnte Aar blev der af Militæretaten fremsat Begæring om Plads til et Eksercerhus. Magistraten solgte da den Grund ved Østervold, hvorpaa det store Eksercerhus endnu er beliggende, stor 5786 Kv. Al., for en Pris af 12 Sk. pr. Kv. Al. og underrettede samtidig Forstanderskabet om det skete.

Den reformerte Menighed vægrede sig imidlertid ved at aflevere Grunden, forinden den selv direkte havde underhandlet med Militærvæsenet om den Menighedens tilkommende Erstatning, og fastholdt denne Vægring, ogsaa efter at Militæretaten havde nægtet at træde i Underhandling med Forstanderskabet, og uagtet Kommunalbestyrelsen tilbød at deponere hele Købesummen indtil Spørgsmaalet om Erstatningen for Afstaaelsen kunde blive afgjort. Som Betingelse for Afleveringen fordrede Forstanderskabet, at der foruden en forholdsvis Afkortning i Bygafgiften skulde tilsikres Menighedens hele den stipulerede Købesum.

I Skrivelse af 6. Juli 1860 blev det af Indenrigsministeriet paalagt Forstanderskabet uden Ophold at aflevere Grunden, imod at Købesummen i Overens-

stemmelse med Kommunalbestyrelsens Tilbud blev deponeret i Sparekassen, idet Ministeriet forbeholdt sig senere at træffe Bestemmelse om Erstatningen til Menigheden. Den 12. Marts 1863 blev denne, foruden Afkortning i Bygafgiften, fastsat til 6 Sk. pr. Kv. Al., som i det foreliggende Tilfælde maatte antages at holde Menigheden endog mere end skadesløs for Af-savnet af det paagældende Areal. Ligeledes udtalte Ministeriet, at hvor ingen anden Regel haves for For-delingen mellem Ejer og Bruger, synes det at være en passende Udvej, at den ved Afhændelsen indvundne Købesum kommer til lige Deling mellem begge.

Heller ikke denne Gang kendte den reformerte Me-nighed sin Besøgelsestid. Forstanderskabet nægtede at bøje sig for Ministeriets Afgørelse, under Henvi-ning til at Spørgsmaalet hørte under Domsmagten ikke under Administrationen. Der gjorde sig dog vist-nok indenfor selve Forstanderskabet en Stemning gældende for at modtage Forslaget, men fremtvungen af en kraftig Opinion indenfor Menigheden besluttede man at lade Sagen gaa til retslig Afgørelse.

Den 20. Maj 1863 udtoges Forligsklage, i hvilken det hedder: »Da Magistraten ikke har villet erkende os berettigede til at erholde dette Beløb (de 723 Rd. 1 Mk. 15¹/₂ Sk.), og vi ikke kan gaa ind paa det i Indenrigsministeriets Skrivelse af 12. Marts d. A. gjorde Forslag om, at Summerne deles lige mellem Byen og os, maa vi bede Kommunalbestyrelsen i Fredericia ved sammes Formand Hr. Borgmester Jørgensen ind-kaldt for Kommissionen.« Den 4. Juni henvistes Sagen til Retten, og den 25. Juli udtoges Stævning. Den 3. December blev der beskikket Sættedommer i Sagen, og samme Dag afsagdes en Kendelse, hvorved Magi-stratens Paastand om Sagens Afvisning ikke gaves

Medhold. Da Byen imidlertid var erklæret i Belejringstilstand udsattes Sagen til anden Retsdag efter Belejringstilstandens Ophævelse.

For fremdeles ikke at lade noget uforsøgt tog den reformerte Menighed atter sin Tilflugt til Kongen. Den 8. December ansøgte den om »fremdeles at maate beholde de Ejendomme, den af Frederik den Fjerde havde erholdt til dens Oprettelse.« Hvad man egentlig har tænkt at opnaa ved en saadan Ansøgning efter at Sagen var lagt i Domstolens Hænder, har man vist næppe selv været rigtig klar over.

Den 7. August 1865 afsagdes Fredericia Bythings Dom: »Indstævnte Fredericia Købstads Kommunalbestyrelse, bør for Tiltale af Citanten, Forstanderskabet for den reformerte Menighed sammesteds, i denne Sag fri at være. Processens Omkostninger ophæves.«

Den 2. Oktober 1865 udtoges Overretsstævning, og den 20. Februar 1871 faldt Viborg Landsoverrettsdom, der stadfæstede Underrettsdommen. Det hedder i denne Dom, at Menigheden, efter det oplyste, ikke kan anses at have Krav paa den for Grunden erlagte Købesum eller Andel deri.

Den 11. Marts s. A. udtoges Stævning til Højesteret, og Dommen her faldt den 19. Maj 1874. Den stadfæstede den i de foregaaende Instanser afsagte Dom, og ophævede Sagens Omkostninger, men paalagde Citanten, den reformerte Menighed en Bøde paa 5 Kr. til Justitskassen.

I Dommen hedder, at »det maa antages, at den reformerte Menighed i Fredericia ingen Ejendomsret har til de under Sagen omhandlede Jorder, men alene Brugsret. Denne Brugsret, der nærmest maa anses oprindelig kun at være grundet paa Leje, fik vel ved

den kgl. Resolution af 21. Januar 1744 en større Fasthed, og navnlig forbødes det Magistraten paa nogen Maade at tilegne sig de i Resolutionen ommeldte Jorder; men forsaavidt disse paa det under 9. Oktober 1728 kongelig approberede Kort over Fredericia, hvorefter det var paalagt Magistraten at rette sig, vare afsatte som Byggepladser, kan dog Resolutionen ikke antages at have forandret denne deres Bestemmelse eller ophævet den Ret og Forpligtelse, Magistraten ifølge Fredericias Privilegier af 11. Marts 1682, havde til at bortskøde ubebyggede Byggepladser. Og hvad der senere er foregaaet, findes ikke at have kunnet forandre Forholdets retslige Beskaffenhed, og navnlig give Menigheden noget Retskrav paa, naar den Brugsretten ophævende Betingelse indtræder, at faa Andel i Købesummen for det som Følge heraf fratraadte Areal. ◀

Hermed var altsaa den Strid, der havde staaet paa i næsten halvandet Hundrede Aar endt. Tilbage stod endnu kun at ordne den Godtgørelse man billigvis fandt tilkom Menigheden for Kultivering og Forbedring af Jorden. Meningerne her var selvfølgelig atter stærkt delte. Medens man fra den ene Side maaske var noget tilbøjelig til at overvurdere Værdien af den skete Forbedring, manglede det ikke paa Røster fra den anden Side, der hævdede, at den saa meget omtalte Kultivering i Virkeligheden intet havde paa sig. Der var aldrig bleven anvendt andet eller mere, end hvad der var nødvendigt, for at opnaa det størst mulige Udbytte af Jorden. Det kom dog til en mindelig Overenskomst gældende i 25 Aar fra 1. Januar 1880. I Henhold til denne Overenskomst var Kommunen berettiget til med 8 Dages Varsel at inddrage større eller mindre Arealer, dog ikke for at udleje disse til Agerdyrkning eller

Havebrug. Godtgørelsen fastsattes til 6 Øre pr. Kv. Al. foruden forholdsvis Nedsættelse i Bygafgiften.

Denne Overenskomst gav iøvrigt Anledning til en Del Splid indenfor Menigheden selv, fremkaldt af den uforsonlige Fløj, der havde fremkaldt Retssagen og som hovedsagelig bestod af den ældre og ældste Del indenfor Kirkeraadet. Man søgte at hævde, at Højesteretsdommen havde fastslaaet, at Menigheden var »Ejer af Brugen«, og at man for denne Ejendomsret var berettiget til at kræve en Salgssum, som var Kommunen uvedkommende, og som man selv i hvert enkelt Tilfælde bestemte. Da Forstanderskabet, og med det Flertallet indenfor Menigheden, fandt denne juridiske Fortolkning for uholdbar til at vove en ny Proces paa, affødte dette en Mængde Stridigheder og Henvendelser fra Oppositionen til Amt og Ministerium med Klager og stærke Angreb paa Forstanderne og med Anmodninger om at faa dem fjernet, hvilket vilde være »til Lykke og Velsignelse for Menigheden, da de efter vor Mening ere Forstandere for Kommunen og ikke for Menigheden.« Angrebene havde dog ikke den forønskede Virkning og efter en fireaarig Kampagne, fra 1877 til 1881, faldt der Ro over Sindene.

Ved Udløbet af Overenskomsten, 1. Januar 1905, enedes man ved Forhandling om, at Kommunen overtog alle de tilbageværende Arealer mod en Godtgørelse en Gang for alle af 20,000 Kroner.

*

*

*

De andre Jorder, som i sin Tid har givet Anledning til Strid, er Jorderne udenfor Voldene, de saakaldte Havepladser. Ved Fæstningens Anlæggelse blev der umiddelbart udenfor Voldene anlagt en 780 Alen bred Esplanade, som ikke maatte bebygges, men blev

inddelt i 440 Havelodder. I Henhold til Byens Privilegier af 11. Marts 1682 skulde disse Pladser af Magistraten tilskødes, hvem der forlangte dem, mod en Godtgørelse af 1 eller 2 Sletdaler efter Beskaffenheden, imod at de indhegnedes og anlagdes som Haver. Som anført til-lagdes der paa Forslag af Præsident Duche den refor-merte Koloni Halvdelen af disse Pladser i Aaret 1720.

Der synes hurtigt at have rejst sig Meningsforskel indenfor selve de Reformerte om, hvorledes Fordelingen skulde foretages. Den 3. Januar 1721 anmodede Ma-gistraten Kongen om at lade Oberkonduktør, Kaptejn-Løjtnant Fernsen assistere Magistraten med at ud-stykke og anvise de omhandlede Havepladser. »Naar da og forbemeldte Haugepladser er rigtig afdelte og de Reformerte deres Andel anvist, saa forespørges aller-underdanigst, hvorledes samme imellem dem skal deles; thi de først ankomne Familier er i den Mening, at dennem alene tilhører, mens som her tales om, at en stor Del Familier mere er i Vente, saa er vores allerunderdanigste Tanker, at de sidste bør lige saavel i Privilegierne som de første være lodtagen.«

Den 20. Januar 1721 bestemtes det ved kgl. Reskript: »Skal Magistraten derefter tildele enhver af de alle-rede indkomne reformerte Familier en Plads til deres Brug og Plantage, men da de deraf overblivende Pladser for de herefter ventende reformerte Familier reservere, til at nyde fornøden Jord.«

Den 1. Juli s. A. indberettede Magistraten til Stifts-befalingsmanden over Ribe Stift, at Halvdelen af Havepladserne nu var udstykkede og hver af de nye Borgere tildelt een Plads, hvorimod Resten vilde bliye henliggende uden Brug for efterhaanden at tildeles de reformerte Familier, som maatte ankomme senere. »Hvorledes imidlertid bruger denne dem saavel uden

som inden Byen bevilgede og anviste Jord ikke nær alt til Tobaks Plantning efter de kongelige Privilegiers Tilhold, men en stor Del deraf til adskillig Slags Korn, Sæd og Haugefrugter anvendes det, vil højædle og velbaarne Hr. Stiftsbefalingsmand af herved lagde fire gode Mænds Synsforretning højgunstig behage at fornemme, som et Bevis, at dem ej fattes Jord til Tobak, naar de har saa meget de kan saa Korn og deslige udi.«

I Juli 1720 var Hr. Jean Jaqus Martin bleven udnævnt til Præst og kgl. Kommissær for Menigheden. Den 10. Marts 1722 ansøgte han Stiftamtmand Calmen om, at samtlige de Menigheden tilkommende 220 Havepladser maatte anvises dem. Den 14. Marts resolverede Calmen, idet han iøvrigt billigede, at Magistraten hidtil havde ladet de overskydende Pladser henligge: »Dog fremseende, at Resten af disse Pladser skal ligge uden Dyrkelse og Brug, indtil det efter Haande af flere ankommende kunde blive antagen, og ikke kand vides naar og hvormange deraf endnu maatte komme. Har jeg med denne Post tilskreven og beordret Magistraten, at de strax anviser de Colonier, som allerede i fredericie ere befindende, forbemeldte 220 Hauge Pladser tilhaabe, Med den Condition, at efterhaanden som flere maatte ankomme, skal de igjen tilbagegive fra dennem til samme saa meget af bemeldte Jord, som de efter Proportion lige med de andre kand tilkomme, til hvilken ende de sig hos bemeldte Magistrat kand anmelde.«

Som tidligere anført foretog Stiftsbefalingsmand Gabel efter kongelig Befaling i 1740 en Undersøgelse af, hvad der kunde gøres for Byens Opkomst. Dette førte bl. a. til, at der ved Rescript af 11. Maj blev paalagt den reformerte Menighed at svare Afgift af de

220 Havepladser til Byens almindelige Nytte. Den 28. April 1744 foretoges Taksation af de nævnte Havepladser af H. Lindemann, M. Pagh, Rasmus Madsen og Niels Gade. De vurderedes til en aarlig Afgift af 104 Rd., »hvilken Taxation vi saaledes Reedeligen og oprigtig haver gjort saa at, om dend Reformeerte Collonie derimod skulle være veggerlig slig Afgift aarligen at præstere, da altid er villig og bereed, det vi os og tilforbinder at svare det samme med 20 Rd. mere om det os maatte forundes til vores Disposition og Ejendom.« Den 9. Juni fastsatte Gabel Afgiften til 90 Rd. under Hensyn til, at Havepladsernes Bonitet tildels var forarsaget ved Koloniens egen flittige Dyrkning og Gødning af Jorden.

Herover følte de Reformerte sig imidlertid brøstholdne, og den 22. Juli 1744 henvendte de sig gennem 4 udmeldte Ældste til Stiftsbefalingsmanden med Beklagelse over, at Magistraten ikke vilde modtage et af dem gjort Bud paa 30 Rd. aarlig. De henstillede til Ekscellensens Billighedsfølelse, »at det Tilbud af 30 Rd., som vi have gjort, har forekommet os saa meget mere overensstemmende med vor allernaadigste Konges og Herres Hensigt, som det ikke er hans Villie, troe vi, at naar han skjænker os en Naade med den ene Haand, de Herrer Magistratsmedlemmer her skulle berøve os den med den anden, hvilket vilde ske, dersom vi ere nødte til at betale i Fremtiden for Haver, som vi hidtil har haft gratis, den samme Sum, som vi have forhen fra andre Jorder, hvilke Hans Majestæt nylig har allernaadigst tilstaaet os gratis i Betragtning af Colloniens Fattigdom.« Bevæget heraf reducerede Gabel den 7. August yderligere Afgiften til 62 Rd. aarlig. — Halvdelen af den Sum Taksationsmændene selv havde tilbudt at give.

I Aaret 1797 henvendte en Komite sig paa Borgerne Vegne til Kongen med Anmodning om, at der maatte blive paalagt den reformerte Menighed at svare en højere Afgift af de 220 Havelodder end hidtil. Denne Henvendelse førte dog ikke til det forønskede Resultat. Tværtimod blev Menigheden ved Rescript af 27. Oktober 1797 fuldstændig fritaget for at svare nogen som helst Afgift af disse Jorder.

I 1844 kom Spørgsmaalet paany frem. En Del Borgere klagede til Borgerrepræsentationen over Menighedens begunstigede Stilling med Hensyn til disse Jorder og den 19. Juli 1844 afholdtes der en Raadstueforsamling i Fredericia af Magistraten og Borgerrepræsentationen i Forening, hvor Spørgsmaalet drøftedes.

Magistraten udtalte ved denne Lejlighed, at den efter nøjagtig at have prøvet Sagen maatte danne sig den Anskuelse, at de 220 Havepladser, der var overladt Kolonien ved Privilegierne af 15. Novbr. 1720 og senere stadfæstet ved kgl. Resolution af 9. Januar 1722, maa anses som Koloniens Ejendom, idet man lige saa lidt antog, at der af Udtrykket i Privilegierne »uden Betaling tillagt«, som af den Omstændighed, at der ved kgl. Resolution af 11. Maj 1743 var paalagt en Afgift af 62 Rd., kunde udledes, at Jorderne ikke tilhørte Kolonien.

Hertil bemærkede Prokurator Seydelin paa egne og øvrige Repræsentanters Vegne, at det ej kan indses, at Privilegierne af 15. Novbr. 1720 har overdraget de omhandlede 220 Havepladser til Kolonien som Ejendom, thi det blev i Privilegierne kun anmeldt, at det ikke vilde være uretfærdigt at fratage Borgerne disse Havepladser, hvorimod den egentlige Overdragelse først skete ved Rescript af 20. Januar 1721, der paa-

lægger Øvrigheden at anvise enhver ny Kolonist en Plads til Brug og Afbenyttelse, ikke til Ejendom, hvilket ej heller antages ved Rescript af 11. Maj 1743, der paalægger Lejafgift, eller ved Rescript af 27. Oktober 1797, der kun indeholder en Eftergivelse af denne Lejeafgift. Han kunde heller ikke anse disse Havepladser for at være Kongen tilhørende, thi det fremgaar tydeligt af Forholdene og af den Anvendelse, som Rescriptet af 11. Maj 1743 foreskriver for Indtægten af samme, at der fra Kongens Side kun er fastsat en Anordning for disse Havepladser Anvendelse, som Regeringsbud, ikke i Egenskab af Ejer.

Kancelliet sluttede sig i sin Indstilling i December 1844 til Magistraten. Nogen retslig Afgørelse af Spørgsmaalet har aldrig funden Sted.

Vejle Amts historiske Samfund.

Regnskab for 1918.

<i>INDTÆGT:</i>		Kr.	Øre	<i>UDGIFT:</i>		Kr.	Øre
Kassebeholdning den 1. Januar 1918	1476	60	Udgivelse af Aarbogen:			
Medlemsbidrag	2188	00	a. I. Halvbind 1918	915	25
Do. én Gang for alle	—	—	b. II. —	1165	70
Salg af ældre Aargange til Medlemmer	..	94	75	Foredrag	11	86
Subskribenter	40	00	Ekskursioner	12	00
Salg af ældre Aargange til Subskribenter	—	—	Anskaffelse og Vedligeholdelse af Inventar	—	—
Salg til Ikke-Medlemmer	35	10	Bestyrelsens Rejse- og Portoudgifter	113	88
Aarsbidrag fra Stat, Amt og Kommuner	..	400	00	Udsendelse af Aarbogen	178	22
Tilskud fra Banker og Sparekasser	190	00	Kontorholdsudgifter	156	20
Entré ved Foredrag	—	—	Andre og uforudsete Udgifter	69	64
Renter af Kassebeholdning	76	66	Restancer	80	00
Andre og uforudsete Indtægter	30	00	Kassebeholdning	1828	36
Kr. ...		4531	11	Kr. ...		4531	11

Kapitalformuen:

	Kr.	Øre		Kr.	Øre
Indest. paa Kontrabog i Kolding Sparek.	1153	17	Beholdning overført t. n. Aar	1199	67
Renter pr. 11. Juni 1918	23.03				
— - - Decbr. -	23.47	46 50			
Kr. ...	1199	67	Kr. ...	1199	67

Kolding, den 5. Februar 1919.

I. O. Brandorff.

Foranstaaende Regnskab, der er revideret af d'Hrr. Bankbogholder *B. Bertelsen*, Kolding, og Gdr. *Anders Jessen*, Almind, er befundet rigtigt og derefter godkendt paa det ordinære Aarsmøde i Vejle den 19. Maj 1919.

Bibliotek og Arkiv.

Vejle Amts historiske Samfund har efterhaanden samlet et lille Bibliotek af historiske Skrifter, der staar til Afbenyttelse for Samfundets Medlemmer, dels ved Udlaan, dels til Benyttelse paa Stedet. — Nærmere Oplysninger herom faas hos Kæmner J. O. Brandorff i Kolding.

Som foreløbig Fortegnelse skal anføres:

Historiske Samfunds Aarbøger fra:

- Ribe Amt 1903—18.
- Ringkøbing Amt 1907—18.
- Chisted Amt 1906—18.
- Randers Amt 1907—18.
- Svendborg Amt 1908—15.
- Frederiksborg Amt 1906—13.
- Holbæk Amt 1907—14.
- Sorø Amt 1912—15.
- Odense, Assens Amt 1913—16.
- Lolland-Falsters Stift 1913—16.
- Vensyssels Folk og Land 1915—18.
- Himmerland og Kjær Herreder 1912—14.

Hviser:

- Kolding Avis $\frac{1}{2}$ — $\frac{31}{12}$ 1864, $\frac{30}{6}$ — $\frac{28}{12}$ 1868
og 1906 til 17 incl.
- Koldingposten $\frac{24}{3}$ — $\frac{31}{12}$ 1863 og 1865 til 1903
noget defekt.
- Kolding Folkeblad $\frac{1}{7}$ 1910— $\frac{31}{3}$ 1917.
- Kolding Social-Demokrat 1910—17.
- Kolding Venstreblad 1910—17.

Rigsdagstidende 1886—94.

Kolding Vejviser 1877, 1887, 1894, 1902, 1910.

Vort Forsvar, de første 5 Aar mangler.

Medlemmerne opfordres venligst til at støtte denne lille Samling ved Indsendelse af Bøger, Blade og Skrifter, der har historisk Interesse for Amtet.

INDHOLD AF FØRSTE HALVBIND 1919:

- Fra min Barndoms By. Af *Søren P. Sørensen*. (Med 1 Kort.)
Noget mere om C. A. Thyregod. Af *Evald Tang Kristensen*.
Grejs gamle Kirke. Af *Marius Hansen*. (Med 5 Afbildninger.)
Om de gamle haandsmedede Gravkors i Bjerre Herred.
Af *Søren Knudsen*. (Med 10 Afbildninger.)
Kampen om Ejendomsretten til de ubebyggede Jorder i
og ved Frederica. Af *C. V. Hansen*.
Vejle Amts historiske Samfunds Regnskab for 1918.
-

Vejle Amts Aarbøger

udkommer i Halvbind med *mindst* 12 Ark (192 Sider) aarlig og behandler historiske, topografiske og dermed beslægtede Emner fra ældre og nyere Tid, hentede fra Vejle Amt.

Aarbøgerne, hvis Hefter enkeltvis kan købes i Boghandelen, uddeles frit til Medlemmerne af Vejle Amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er 2 Kr. om Aaret. Indmeldelse i Samfundet modtages af enhver af Bestyrelsens Medlemmer. Disse er:

Stiftamtmand *V. Bardenfleth*, Vejle, (Formand); Kæmner *I. O. Brandorff*, Kolding, (Næstformand, Kasserer); Filialbestyrer for Ritz. Bur., *P. Eliassen*, Kolding; Seminarieforstander *P. Elmquist*, Vejle; Gaardejer *Mogens Jensen*, Vandel; Pastor *H. Kau*, Gadbjerg, Amtsraadsmedlem, Gaardejer *J. Krag*, Trappendal pr. Hejls; Bankdirektør *J. F. Kiær*, Fredericia, og Lærer *J. J. Ravn*, Møhlholm ved Vejle.

I **Redaktionsudvalget**: Filialbestyrer *P. Eliassen* (Formand), Pastor *H. Kau* og Bankdirektør *J. F. Kiær*.

I **Foredragsudvalget**: Seminarieforstander *P. Elmquist* (Formand), Amtsraadsmedlem, Gdr. *J. Krag* og Lærer *J. J. Ravn*.